

אוניברסיטת בר-אילן

התמודדות נשים דתיות - לאומיות עם מיניות וגוף לאחר

החתונה

מאת מיכל פרינס

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך בחוג ללימודי מגדר,

אוניברסיטת בר-אילן

עבודה זו נכתבה בהנחייתן של פרופי טובה כהן וד"ר רונית עיר-שי מן החוג ללימודי מגדר של אוניברסיטת בר-אילן.

תודות :

כתיבת התודות נמצאת תמיד בתחילתו של החיבור אך היא, בדרך כלל, מעידה על סופו של תהליך. תהליך כתיבה ארוך ומרתק שבמהלכו נגלה אלי עולמן הפנימי של נשים שחיות לידי, איתי ובתוכי.

לכן, בראש ובראשונה אני רוצה להודות לכל הנשים שהסכימו לפתוח בפני את ביתן, את עולמן ואת סודותיהן. נשים אלו נתנו בי אמון שאקח את מילותיהן ואתיחס אליהן בזהירות, בעדינות ובכבוד המגיעים להם. אני מקווה שהייתי ראויה לאמון זה.

תודה למנחה שלי רונית עיר-שי. חיפוש מנחה היא לא משימה פשוטה. חיפשתי מנחה שתידבק בלהט המשימה, תעמוד בקצב שלי, תאיר את עיני במקומות החשוכים ותיתן לי את החופש ליצור משהו משלי. מצאתי. תודה על כל אותן הערות מדויקות שהאירו את עיני בדיוק בזמן ובמקומות הנכונים.

תודה לדבורה ווגנר, חברתי ללימודי מגדר, שליוותה אותי לכל אורך הדרך, נתנה לי את הגב גם במקומות שקצת מתעייפים בהם ונסכה בי את האומץ לומר דברים שלפעמים קשה להשמיע. תודה להורי שפתחו בפני את האקדמיה. לאבא שתמך לאורך כל הדרך ונתן לי דוגמא אישית של הליכה עד הסוף עם מה שמאמינים. לאימא שהלכה אחרי וקראה כל אות ואות, פסיק ופסיק, העירה את הערותיה המחכימות ונתנה לי להרגיש שהשמיים הם הגבול.

אני רוצה להודות לכל חברותי שליוו אותי בתהליך הכתיבה, שהקשיבו להגיגי, הוסיפו כשהיה צורך ותיקנו אותי כשהן ראו לנכון. הדיונים האינסופיים הם אלה שהדגישו בפני עד כמה המשימה שלקחתי על עצמי חשובה לכולן, לכולנו.

אחרונים ובהחלט הכי חביבים: התודה הגדולה מכולם נתונה לגילעד, האיש שאיתי ושבלעדיו שום דבר מזה לא יכול היה לקרות, ולילדי, נועה, עדי ויאיר שחיוכיהם לא מפסיקים להאיר.

תקציר :

עבור נשים רבות החתונה מהווה נקודת ציון. עבור נשים דתיות בכלל, ודתיות-לאומיות בפרט, נקודת ציון זו הינה משמעותית ביותר, בשל היותה שלב מעבר קריטי מחיי רווקות לנישואין הכוללים דרישות גופניות ומיניות שלא הכירו קודם לכן. עניינה של עבודה זו היא לשמוע את חוויותיהן של הנשים ולנתח את התמודדותן עם מיניותן וגופן בפרק זמן זה, על רקע החינוך עליו גדלו.

המחקר הכללי בנושא מיניות וגוף קיבל תאוצה בשנים האחרונות. אולם, בחברה הדתית-לאומית נושא זה עדיין נחשב כטאבו שיהשתיקה יפה לוי. ישנו מספר מועט מאוד של מחקרים בנושא וביניהם, מחקרים על החינוך לחיי משפחה, ספרות ההדרכה למיניות ומחקרים הדנים באספקטים שונים של הלכות טהרת המשפחה והשפעתם על האישה. טרם נכתב מחקר הדן בהתמודדויות השונות הנגזרות מן המעבר החד מחיי הרווקות לחיים של זוגיות בחברה זו ואת החלל הזה באה עבודה זו למלא.

רקע תיאורטי :

הסקירה התיאורטית של עבודה זו מניחה את היסודות למחקר על מיניות וגוף בחברה הדתית. הפרקים הראשונים עוסקים בהשתלשלות המחקר אודות המיניות והגוף והשפעת המחקר הפמיניסטי עליו. הפרק שלאחריו עוסק בהשקפת העולם היהודית על המיניות והגוף. לאחר מכן הסקירה עוסקת במקורות הידע הקיימים עבור נשים בכלל ועבור נשים דתיות בפרט על מיניות וגוף בימינו. כאשר ניתן להצביע על שלושה מוקדי ידע מרכזיים המכניסים את האישה הדתית ליום חתונתה: האחד, שיעורים לחינוך לחיי משפחה המועברים בכיתה י"ב. שיעורים אלו נותנים, בעיקר, רקע להלכות טהרת המשפחה ודרכם מועברת עמדת החברה הדתית למעמדה של האישה בנישואין. השני, ספרות ההדרכה ההלכתית וההדרכה המינית הנכתבת עבור זוגות דתיים. ספרים אלו הינם ספרים שנכתבו על ידי סמכויות רבניות הרואות בחיי האישות חלק אינטגרלי בחיי הקדושה של הזוג. השלישי, הדרכת הכלות הניתנת לכלות הצעירות ערב חתונתן במטרה להכין לקראת קיום הלכות טהרת המשפחה מצד אחד והחוויה המינית מצד שני. הפרק המסכם של הרקע התיאורטי סוקר את ההתמודדויות של נשים דתיות עם גופן ומיניותן מתוך המחקר המצוי היום.

מעריך המחקר :

המחקר הינו מחקר איכותני המתבסס על הראיון החצי מובנה. רואיינו עשר נשים דתיות שהתחנכו בחינוך הממלכתי-דתי ונשואות בין שנה וחצי לשש שנים. הראיונות נערכו בביתן לאחר שכל פרטי המחקר הוסברו להן.

ממצאים :

מניתוח הראיונות עלו שלושה נושאים מרכזיים אותם חילקתי לשלושה שערים. השער הראשון עוסק בהתמודדויות של הכלות סמוך לחתונה, לפנייה, בליל הכלולות ואחריה. השער השני עוסק בחוויות של גוף, מיניות, קיום יחסי מין וסיפוק מיני. השער השלישי עוסק בהתמודדויות של הנשים עם הלכות טהרת המשפחה השונות. מתוך הניתוח עולה תמונה של דיסוננס קוגניטיבי הנוצר בעקבות המעבר החד מחיי הרווקות, מהצניעות וההסתרה לחיים שבהם הגוף והמיניות תופסים חלק חשוב.

החידוש של עבודה זו הוא בדיון ב'עבודת הזהות' אותה צריכה הכלה לעשות. נראה שהמשבר לאחר הנישואין הוא משבר זהותי הנוצר מתוך הקונפליקט שבין הזהות שנרכשה על ידי האישה בגיל ההתבגרות ועונה לתכתיבי החברה הדתית-לאומית לגבי צניעות ומיניות לבין הזהות המחייבת אישה נשואה להכיר את גופה ואת מיניותה ולדעת כיצד להיעזר בהם.

לאחר החתונה נדרש ממנה לגבש מחדש את מרכיבי זהותה המוכרים עם המרכיבים החדשים אל תוך זהות קוהרנטית אחת. עד כה, עסק המחקר בהעלאת קשיים שונים מתוך ההתמודדות עם המעבר החד. חיבור זה טוען שמדובר במשבר זהות המצריך כלים וידע שלא תמיד ניתנים לאישה לקראת נישואיה ואחריהם.

תוכן עניינים :

תקציר

8-9.....	מבוא.....	.1
10-31.....	סקירת ספרות.....	.2
10-12.....	חקר המיניות.....	.2.1
12-14.....	חקר הגוף.....	.2.2
14-15.....	מיניות וגוף ביהדות.....	.2.3
15-16.....	מקורות המידע לגבי מיניות.....	.2.4
16-23.....	מקורות המידע לגבי מיניות בחברה הדתית – לאומית.....	.2.5
16-20.....	תוכניות לחינוך לחיי משפחה.....	.2.5.1
20-21.....	הדרכת כלות.....	.2.5.2
21-23.....	ספרי הדרכה.....	.2.5.3
24-27.....	הדיסוננס הקוגניטיבי של הנשים הדתיות והשלכותיו.....	.2.6
28-31.....	מתודולוגיה.....	.3
29.....	המרואיינות.....	.3.1
29-30.....	ניהול הראיון.....	.3.2
30.....	ניתוח החומר.....	.3.3
30-31.....	בעיות מתודולוגיות ייחודיות.....	.3.4
32-95.....	ניתוח ראיונות.....	.4
32-36.....	הקדמה.....	.4.1
37-61.....	שער ראשון : התמודדות הכלה לאורך ציר הזמן.....	.4.2
37-48.....	לפני.....	.4.2.1
37-40.....	הכנה – הדרכת כלות.....	.4.2.1.1
40-48.....	הדיסוננס הקוגניטיבי.....	.4.2.1.2
49-55.....	ליל הכלולות.....	.4.2.2

56-61.....	'אחרי'	.4.2.3	
57-58.....	פנייה לעזרה	.4.2.3.1	
59-61.....	הצעת עזרה	.4.2.3.2	
62-80.....	שער שני : גוף ומיניות	.4.3	
63-65.....	גוף	.4.3.1	
65-73.....	מיניות	.4.3.2	
74-77.....	יחסי מין	.4.3.3	
77-82.....	סיפוק מיני	.4.3.4	
83-97.....	שער שלישי : הלכות טהרת המשפחה	.4.4	
84-85.....	בדיקות	.4.4.1	
86-90.....	שאלת רב	.4.4.2	
91-97.....	מקווה	.4.4.3	
98-106.....	דיון וסיכום	.5	
107-121.....	רשימת מקורות	.6	

"החקירה הפמיניסטית מונעת מתוך הרצון לייצג את המציאות וההיסטוריה של נשים, על כל מורכבותיהן, במטרה להביא לשינוי חברתי." (ינאי, 1992 : 83)

המחקר הפמיניסטי הינו מחקר השואף להביא את קולן של הנשים שהתעלמו מהן במחקר המסורתי, להרחיב את מאגרי הידע החברתיים והתרבותיים ולהביא לשינוי הסטטוס קוו המגדרי (שם). ניתן להבחין במחקר ובכתיבה על נשים, מגדר וגוף בישראל, בין שני זרמים מרכזיים: הזרם המשלים והזרם המתגר. מטרת הכתיבה המשלימה היא להנכיח ולחשוף את קולן של הנשים שאינו מקבל ביטוי בנרטיב הכללי. לעומתו, הזרם המתגר שואף להדגיש ולבקר את הנרטיב הדומיננטי הקיים. הכתיבה המשלימה מספרת את הסיפור שטרם סופר והכתיבה המתגרת מעלה שאלות המתגרות את בסיסי הכוח כפי שהם כיום (אמיר, העליון, שושי ומאור, 2009). אין ספק שחיבור זה שייך לזרם המשלים בכתיבה הפמיניסטית. מטרת מחקר זה היא לחשוף את הקולות שטרם נשמעו, קולות של נשים דתיות-לאומיות החוות התמודדות סביב אירוע מכונן בחייהן, המעבר מרווקות לנישואין. האישה שהתחנכה על ברכי החינוך הדתי לאורך התבגרותה, שערכים של צניעות וכיסוי היו נר לרגליה, משנה את אורח חייה באחת. עם חתונתה היא נכנסת לעולם חדש של זוגיות, מיניות וגוף. הגוף, שהיה מכוסה עד כה, ללא נוכחות וללא עניין, מקבל לפתע משמעות, זהות וגשמיות. האישה נדרשת, בבת אחת, להיחשף לשלל חוויות שאינן מוכרות לה, מפתיעות אותה ולעתים אף מכאיבות לה. במחקר זה נעשה ניסיון ראשוני לחשוף את הקולות הללו, לתת להם מקום ונוכחות בנרטיב הכללי של האישה הדתית – לאומית. בשלב זה, נראה כי אין עדיין מקום לכתיבה מאתגרת אשר מבקרת את הנרטיב הקיים. על מנת להגיע לכתיבה מעין זו יש להניח קודם את היסודות, על ידי חשיפה של הסיפורים והקולות המעצבים את חוויית גופן ומיניותן של הנשים בשלב זה של חייהן.

סקירת הספרות התיאורטית מלמדת כי מעט מאוד נכתב עד היום בנושא זה. עיקר המחקר נעשה על תוכניות לחינוך לחיי משפחה בציבור הדתי (ראה סמט, 2005, בקון, 2010, קהת, 2010), על ספרות ההדרכה לקראת הנישואין (ראה סטולמן, 2004, אנגלברג ונוביס-דויטש, 2010, Benovitz, 2006), על הבניית הזהות של הנערה המתבגרת בחינוך הממלכתי-דתי (ראה רפפורט, פנסו וגארב, 1995, רפפורט, 1999, גרוס, 2006) ומחקרים כמותניים על מיניות של נשים דתיות (Labinsky et al., 2009, Ribner & Rosenbaum, 2005). לא קיים מחקר המשמיע

את קולן של הנשים בנושא של מיניות וגוף לאחר החתונה לאור החינוך לצניעות ולאור דרישות הלכות טהרת המשפחה. בכך עבודה זו הינה חלוצה וראשונית.

מחקר זה מבקש לחשוף את סיפוריהן של הנשים ולהעמיק ולחקור את דרך התמודדותן עם המעבר החד לחיים של מיניות וגוף. החוויות שאותן כל אישה חווה בנפרד הן, למעשה, החוויה של כולן. נתינת במה לקולות אלו יהווה, בעתיד, כלי משמעותי בידי הנשים הצעירות להתמודדות עם נושא זה. המחקר, במוצהר, לא נועד לתאר את ההתמודדות של נשים דתיות באופן מייצג וניתן להכילו אך ורק על קבוצת המרואיינות עצמן. עם זאת, תקוותי היא שקולן יעזור להאיר במעט חוויות של קבוצה רחבה יותר.

על מנת ללמוד על התמודדותן של הנשים חילקתי את העבודה לשלושה שערים. השער הראשון עוסק בחוויות של הנשים לאורך ציר הזמן הסמוך לחתונה, לפני החתונה, בליל הכלולות ובתקופה הראשונה שלאחר החתונה. השער השני עוסק בסוגיות של גוף ומיניות כפי שהנשים חוות אותם לאורך השנים הראשונות שלאחר החתונה. השער השלישי עוסק בהתמודדויות השונות של הנשים עם הלכות טהרת המשפחה.

על מנת לעגן את התמודדות הנשים וחוויותיהן בשדה המחקרי אפתח בסקירה תיאורטית של המחקר שעוסק במיניות, המחקר של הגוף, החיבור בין היהדות למיניות ואפרוס בפני הקורא את התשתית לידע על מיניות אצל הנשים הדתיות כפי שהיא מעוגנת באופן פורמאלי בחברה הדתית - לאומית.

2. סקירת ספרות :

2.1. חקר המיניות :

מיניות האדם, כתחום העומד בפני עצמו במחקר המדעי, נכנסה לחקירה ובדיקה רק בתחילת המאה העשרים עם תחילת מחקרו של פרויד אודות הדחף המיני. עד פרויד, מיניות נדונה, לרוב, בהקשרים של רבייה ואבולוציה (קפלן, 2010). מלאך-פיינס (1998) מסבירה שפרויד ראה במיניות אינסטינקט מולד שעובר תהליך של הבשלה מתקופת הינקות ועד הבגרות. ברמן (1990) מסביר כי פרויד ראה בתסביך אדיפוס שלב חיוני בהתפתחות המינית התקינה של הילד. על פי התיאוריה של פרויד, בין גיל שלוש לחמש ישנו שלב התפתחותי שבו נמשכים הילדים אל ההורה בן המין האחר, הילד אל אימו והילדה אל אביה ומתחרים על אהבתו עם ההורה בן מינם. שלב זה טומן בחובו חרדות ורגשות אשמה הקשורים במשיכה להורה האחד ותוקפנות כלפי ההורה השני. התפתחות תקינה, על פי פרויד תביא בסופו של דבר לפיתרון האדיפאלי שכולל את הזדהות הילד עם דמות ההורה בן מינו ולמידת תפקידו המגדרי. אם התהליך מצליח, המשיכה שחש הילד בשלב זה אל ההורה בן המין האחר מועברת בגיל ההתבגרות אל נשים או גברים העשויים להיות בני זוג מציאותיים.

על פי השקפת עולמו של פרויד הפיתרון האדיפאלי של הילדה כולל סירוס אשר משליך על חייה והתפתחותה המינית. כיוון שהיא סורסה היא מפסיקה את פעילותה והתעניינותה המינית. היותה מסורסת פירושו שהתשוקה המינית שלה מודחקת ללא-מודע והבת חושקת להפוך את עצמה לאובייקט התשוקה של הגבר. הילדה, על פי פרויד, גדלה להיות אישה שירצו בה ללא כל רצון משל עצמה. בכתביו מניח פרויד שלהיות אישה פירושו להיות גבר מסורס. הוא אינו מתעניין כלל בגורל האישה ואינו מתאר מיניות נשית. הנחת היסוד שלו היא שיש מיניות אחת בלבד, גברית. עוד הוא מניח שחיי הנפש מבוססים על המיניות וכי רק הגבר הבוגר הוא בעל מיניות תקינה. האישה, על פי פרויד, היא אם ואובייקט תשוקה ולכן היא נועדה לשרת את הרבייה. יותר מכך, להיות אישה, פירושו שכל האנרגיה הנפשית של הנשים מושקעת בטראומת הסירוס ואין להן היכולת להיות קשובות לענייני העולם, ללמוד, לחקור, להיות פעילות, לפתח קריירה או לחשוב בהיגיון (פרידמן, 2007).

לתיאוריה של פרויד הייתה השפעה רבה על כל שיח המיניות במאה השנים האחרונות. המושג מיניות הפך לאובייקט מחקרי מרכזי בהקשרים נרחבים הכוללים את הדיספלינה הביולוגית, הרפואית, הסוציולוגית, הפסיכולוגית והאנתרופולוגית. המחקר עוסק ברובו בתופעות הקשורות לזהות מינית, להעדפות מיניות ולהתנהגות מינית תוך בחינת הקשרים בין מושגים של גוף, מין, מגדר, מיניות וזהות חברתית (קפלן, 2010).

הכתיבה הפמיניסטית שהתפתחה מהמחצית השנייה של המאה הקודמת היא זו שהניחה את היסודות התיאורטיים להבנת המין והמיניות כמובנים חברתית וקשורים לכוח. מין ומיניות אפשרו לחשוב על הדרכים בהן אי השוויון המגדרי משועתק מצד אחד, ועל הדרכים לשבור אותו ולעצב מחדש יחסי מגדר שוויוניים מן הצד השני. הוגות פמיניסטיות התבוננו וממשיכות להתבונן בדיכוי הפטריארכאלי של נשים על ידי גברים הבא לידי ביטוי, בין השאר, בהטרדה מינית, באונס, בזנות, בתעשיית הפורנו וגם ביחסים רומנטיים יומיומיים בין גברים ונשים (קפלן, 2010). הטענה המרכזית של הפמיניזם בנושא זה היא שהחברה משתמשת באיסורים ובהגדרות מיניות כמנגנון של שליטה חברתית (פוקו, 1996). מילט (1970, 2006) מסבירה שיחסי המין האינטימיים אינם מנותקים מההקשרים הרחבים של יחסי הכוח בין המינים והינם תוצר של סדרה ארוכה של תגובות נלמדות, תגובות לדפוסים ולגישות פטריארכאליות המוטבעות בגבר או באישה לגבי המעמד, התפקיד והמזג של כל מין. מקינון (1990, 2006) מוסיפה שהמיניות מייצגת את ההגדרה הגברית והכוחנית לקיום יחסי מין ושהמושג הקיים שולל, למעשה, את החוויה הנשית בתחום זה. המהפכה המינית שהחלה בשנות ה-60 בארצות הברית הובילה לשינוי גדול ביחס למיניות האישה. הביקורת הפמיניסטית הביאה ליצירת אוטונומיה מינית נשית תוך הסטת המושג מיניות מחיי המשפחה אל האישה כאינדיבידואל (Segal, 1994). ריצ'רדסון (Richardson, 2000) מסבירה שמהפכה זו יצרה שינויים משפטיים, חברתיים ותרבותיים הממקמים את השיח אודות מיניות האישה במקום מרכזי ובולט.

הגדרת מיניותן של נשים על ידי נשים נעשתה לראשונה בשנות השבעים. בין השנים 1972-1976 ביצעה שרי הייט מחקר מקיף על מיניותן של נשים בהסתמכה על 4,500 שאלונים שהופצו בין נשים בכל רחבי ארצות הברית. מטרתה המרכזית של הייט הייתה לדבריה: "להניח לנשים להגדיר את מיניותן, תחת שיגדירו אותה רופאים וגורמים אחרים (בדרך כלל, גברים). הנשים הן המומחיות האמיתיות למיניותן, הן יודעות מה הן מרגישות ומה הן חוות, ואינן צריכות שיאמרו

להן...” (הייט, 1991, ע”מ 11). לאנג (1991) מסבירה את חשיבות פריצת הדרך של הייט בכך שלאשונה הושמע קולן של הנשים. לדבריה, במשך מאות שנים, תחת מסווה המדע, בנו גברים תיאוריות על טבעה של האישה. אף שנשים היו נושא המחקר, לא התייחסו ברצינות לניסיון ולרגשותיהן. על פי וייסטיין (1991) מחקרה של הייט הכניס לתודעה שהמין הוא חלק מתמונה תרבותית כוללת ושמקומה של האישה ביחסי המין משקף את מקומה של האישה בחברה. הדו”ח של הייט קושר בין הגדרת המין ובין החברה והמסורת התרבותית וההיסטורית, כך שיחסי המין הינם תוצר של השיטה החברתית.

הפרדיגמה המרכזית, כיום, למחקר המיניות בשדה הסוציולוגי מושפעת מהגישה הפוסט-סטרוקטורליסטית. על פי גישה זו הפרקטיקות החברתיות והתרבותיות המעצבות את הקשרים שבין מין, מגדר וכוח אינן מובנות רק באמצעות התרבות והחברה אלא גם על ידי תהליך ייצור הידע הביקורתי והחברתי (אמיר ואחרות, 2009). גישה זו העלתה את חשיבותה של פרדיגמת ההבניה החברתית (constructivism) על פיה המיניות הינה תוצאה של יחסים וכוחות חברתיים ואינה מתקיימת רק במישור הביולוגי, ההורמונאלי והאבולוציוני (קפלן, 2010). יותר מכך, המין, במובן של התנהגות מינית הכוללת בתוכה מצבור של אקטים מיניים ואת עצם האפשרות לפעול באופן מיני, והמיניות, במובן של ארגון חברתי וייצוג תרבותי של מין ביולוגי, מגדר, תשוקה וזהות מינית, אינם נובעים בצורה בלתי נמנעת מהביולוגיה שלנו, אינם אוניברסאליים ואינם על זמניים. המין והמיניות הינם תוצר של היסטוריות ממשיות והינם משתנים מחברה לחברה תוך הישענות על סבך של יחסים, מבנים, פרקטיקות ומשמעויות חברתיות ופוליטיות (Seidman 2003).

2.2. חקר הגוף:

המחקר של הגוף, כמחקר סוציולוגי ואנתרופולוגי, נכנס לדיון בשנות ה-30 של המאה העשרים כדיון שעוסק במהותו בהקשרים התרבותיים של הגוף וללא התייחסות למאפיינים המטריאליים – פיזיים שלו. תיאוריות אלו נקראו “disembodied theories”. התיאורטיקנים בתקופה זו הפעילו את מערך הכלים והמושגים של הסוציולוגיה על “הגוף”, והתעלמו מאותם הרעיונות המובלעים שמערך זה מגלם בנוגע לגוף. בעבורם, המציאות הגופנית היתה ביסודה פיזיולוגית דטרמיניסטית שאינה תלויה בחברה. בסוף שנות השישים של המאה הקודמת החל תהליך של דיון בגוף החומרי המכונה “embodiment” (פרספקטיבה מעוגנת גוף). בדיון זה באו לידי ביטוי

תפיסות המתייחסות למורכבות המתקיימת בין הווייתו הפיזית השלמה של הגוף ובין כינונו במרחב החברתי. תיאורטיקנים מגישה זו הדגישו את חשיבות העיסוק העיוני בגוף הביולוגי ובהתנסויות גופניות (אמיר, 2009). בשלב זה, הגוף איננו נתפס עוד כנתון "טבעי", אלא הוא מכונן במפגש שבין שיח, מוסדות חברתיים והגשמיות הגופנית בו זמנית (Turner, 1991). כך הפרקטיקות הפועלות על הגוף מבטאות את הערכים הבסיסיים של החברה בכלל, ואת התמות המרכזיות של המוסד הספציפי אותו אנו בוחנים בפרט. ההתמקדות בפרקטיקות הגופניות יכולה לחשוף את הבניית המשמעות האינטר-סובייקטיבית, המשותפת לחברה (ששון-לוי, 2000).

השלב המאוחר ביותר בהתפתחות המחקר של הגוף נעשה בשנות השמונים והתשעים על ידי חוקרות פמיניסטיות שביקשו לשלב את הקול הנשי של הגוף בתיאוריה תוך הישענות על התנסויותיהן הייחודיות של הנשים (אמיר, 2009, וינברג, 2000).

להדרה של הגוף מהשיח בכלל ומהשיח המחקרי בפרט יש השפעה רבה על החשיבה לגבי נשים, עקב הקישור ההיסטורי הרווח בתרבות המערבית בין גבריות לרוח ונשיות לגוף (אמיר ואחרות, 2009). פמיניסטיות רדיקליות כגון מילט (Millet, 1971) ופרידן (Friedan, 1975) טענו כי ההתנסות הגופנית-נשית מוגדרת באמצעות בסיסי כוח חברתיים ברמה האישית והציבורית גם יחד. מבחינתן, מטרת המחקר היא לחשוף את מבני ההצדקה של הסדרים מוסדיים ופרקטיקות מפקחות המופעלות על נשים, כאמצעי לשליטה על הגוף כחוויה המעוגנת בטאבו חברתי, כשרגשי אשם מהווים פועל יוצא של ההשתקה.

גם היום הגוף המטריאלי נמצא תחת מישטור. הרטמן (2003) טוענת כי החברה המערבית, על החופש והפתיחות שבה, אוכפת משטר חמור של דיכוי מגדרי בכל הנוגע לגוף האישה. אותו גוף משמש אובייקט ומתנהל על פי צרכיו ורצונותיו של המבט החודר הגברי הבלתי ניתן לסיפוק. המבט החודר המערבי אינו מנסה לכבוש ולדכא את הדחף המיני הגברי, אלא דווקא מאדיר אותו ועל כן הוא מפשיט ומגלה את גופן של הנשים (מאלווי, 2007). לטענת הרטמן (2003), בחברה המסורתית, אותו מבט חודר דורש מהנשים לכסות את גופן על מנת להגן על יצור המיני של הגבר. כיסוי הגוף והשיח האינטנסיבי המתנהל סביב נושא זה מוביל לתחושות ניכור ובושה המתלוות באופן קבוע לעיסוק הנשים בגופן (Labinsky et al., 2009). העליון (2007) בספרה מתארת את התוצאה של הניכור הנשי לגוף כהפרדה בין הגוף, הזהות והרגש. פיצול המביא ל- disembodied body (גוף חסר גוף). הפרדה שיוצרת הסתכלות על הגוף כעל כלי

חיצוני שמשתמשים בו אך לא נמצאים בו בפועל. הפרדה שיוצרת חיץ בין הגוף הגשמי לנפש הרוחנית ומונעת את החיבור הנדרש בין השניים כאשר מגיעה העת למיניות.

2.3. מיניות וגוף ביהדות :

בעיני היהדות, בדומה לדחפים אחרים, מיניות יכולה להיות חיובית כאשר היא נשלטת על ידי האדם, אך יכולה להיות מאוד שלילית כאשר היא השולטת באדם (שטינברג, Ribner & ,1983, Rosenbaum, 2007, Feldman, 1992). פלדמן (Feldman, 1974) מסביר כי ביהדות אין הכחשה של המיניות וכי ליחסי מין והנאה מינית ניתנת חשיבות רבה במסגרת הנישואין, בנפרד מחובת קיום יחסי המין בהקשר של פריון והולדה. עם זאת, יש להדגיש כי היהדות רואה בקשר הפיזי- המיני תחום המוגבל בקשר החוקי של הנישואין וכל קשר פיזי שאינו תחום בהקשר זה אסור בהחלט (רוזנהיים, 2003). ריבנר ורוזנבאום (Ribner & Rosenbaum, 2007) מסבירים שההלכה היהודית מתייחסת לקיומו של היצר והצורך המיני ורואה בחיוב את מילוי בתוך מסגרת הנישואין באופן הדדי, על ידי שני בני הזוג. יותר מכך, ישנן המלצות ברורות של רבנים לבני זוג להיפגש לפני חתונתם על מנת לוודא שהמשיכה הפיזית קיימת. בכתובה ישנה התייחסות מפורשת לחובתו של הגבר כלפי אשתו במצוות "עונה", חובתו של הגבר לדאוג לסיפוק המיני של אשתו, ובמקביל ישנן הגבלות על גבר שאינו נשוי בלימוד התורה מתוך ראיית החשיבות של החיים הזוגיים ביישוב דעתו (Feldman, 1992).

לאורך החיים הזוגיים הזוג נמצא בדילמה מתמדת בשאלות של קדושה וצניעות מול הנאה וסיפוק הדדיים, שליטה עצמית מול שחרור והנאה פיזית. דילמות אלו מתעוררות בעיקרן על רקע החינוך עליו גדלו בני הזוג. הרטמן (2003) מסבירה שהחינוך היהודי מבוסס על ערכים של צניעות, שבהם יש המעטה בערך החיצוניות לטובת הגשמה של הפנימיות. הלכות, ספרים ופרקטיקות יומיומיות חוברו על מנת להגשים ערכים אלו על רובדיהם השונים. ההתייחסות לצניעות וענווה מובאת בהקשרים של בין אדם לחברו, בין האדם לאלוקיו, בשאיפותיו בעולמו החומרי, וכמובן, בכל תחום גדרי הלבוש והמראה. הרטמן (שם) מדגישה שבמהלך השנים המונח צניעות בהקשר של הגוף הפך במרכזו לאחריות המוטלת על הנשים והילדות מתוך תפיסתן כגורם המרכזי והבעייתי של הקונפליקט המיני.

הלכות הצניעות מעגנות, למעשה, את התנהגותה של הילדה המתבגרת והאישה בתוך עולם של הנהגות המורות לה כיצד להתלבש, מה לכסות, עם מי לדבר, היכן לבלות את זמנה וכיצד לתכנן את מהלך חייה. התוצאה של חינוך הבת לצניעות והקפדה על הלכות הלבוש והכיסוי הינה יצירה של גבולות ברורים בין הנפש, הרוח והפנימיות לגוף, לחומר ולחיצוניות (Avishai, 2006).

2.4. מקורות המידע לגבי מיניות :

ההתעסקות בנושא המיניות והגוף אצל מתבגרים מתחילה, לרוב, במקביל לשינויים הפיזיים המתרחשים בגופם (Ausubel, 2002). הדרך בה המתבגר מתמודד עם שינויים אלו והמשמעות הניתנת להם על ידו הינה תלויה תרבות, ויכולה להשתנות בין קבוצות אתניות, תרבותיות ודתיות שונות. בהתאם לכך, הגישה של נשים כלפי ההיבטים השונים של ההתבגרות והמיניות נגזרת מהיחס של החברה שבה הן גדלות (Marvan & Bejarano, 2005). השוני נובע, בעיקרו, מהבדלים תרבותיים בתפיסה של גוף האדם ונשיות, מגישות שונות ביחס למיניות ופוריות, מהבדלים במעמדה של האישה ותפקידיה ובהבדלים במקורות המידע הזמינים עבור המתבגרות בנוגע לגופן ולשינויים שחלים בו (Zalberg, 2009).

מקורות המידע של בנות על ההתבגרות, המיניות והוסת שונים בחברות מסורתיות לעומת החברות המערביות, המודרניות (Mcmaster, Cormie & Pitts, 1997). בחברות המערביות המידע מגיע ממקורות לא מסורתיים כמו קבוצת השווים, בתי ספר, תקשורת, מערכת הבריאות (Mendilinger & Cwikel, 2006). בחברות אלו רוב הבנות מקבלות את המידע עוד טרם קיבלו את המחזור הראשון. הן מקבלות את המידע הן ממקורות רשמיים, כמו בתי ספר דרך תוכניות רשמיות לחינוך מיני, ומקורות לא רשמיים, כמו אמהות, קרובות משפחה אחרות, חברות, ספרים, עיתונים, סרטים, פרסומות למוצרים היגייניים ולאחרונה גם מהאינטרנט (מסטרס וגיונסון, 1981, Costos, Ackerman & Paradis, 2002, Mendilinger & Cwikel, 2006, Pistella & Bonati, 1999). עם זאת, בדיון על רכישת הידע על מיניות יש לציין את דבריה של טולמן (Tolman, 1994) על כך שהדיון במיניות, אצל מתבגרות, כיום, מתמקד ברגשות ולא בגוף. לדבריה, הדיון החינוכי והפסיכולוגי מתמקד ברגשות של הבנות ובתקוותן לאינטימיות תוך הדרת

רצונותיהן המיניים וגופן מהדיון. יותר מכך, פיין (Fine, 1988) טוענת שהדיון במיניות האישה מלווה תדיר בהקשרים של אלימות, קורבנות ומוסריות.

ממחקרם של לבינסקי ואחרים (Labinsky et al., 2009) על מיניות נשים אורתודוקסיות מודרניות, עולה שהמידע על מיניות בחברה האורתודוקסית מודרנית מתקבל, לרוב, מחברות, מחומר כתוב, מסרטים וסדרות טלוויזיה ואחר כך מקרובות משפחה, מדריכת כלות ומהשיעורים לחינוך לחיי המשפחה בתיכון. ממחקרה של סמט (2005) עולה כי במערכות החינוך הפורמאליות של הבנות, לאורך שנות גיל ההתבגרות, אין כמעט התייחסות לגוף ולמיניות. יותר מכך, במקומות מסוימים ישנה הכחשה מודעת של נושא זה.

2.5. מקורות המידע לגבי מיניות בחברה הדתית-לאומית:

2.5.1. תוכניות לחינוך לחיי משפחה:

מאז עידן הנאורות, חינוך מיני הינו חלק מהתוכנית להדרכת הילדים אל תוך עולם הבגרות. אולם, רק במאה השנים האחרונות נושא זה נכנס כתחום לימודי הנמצא במנדט ובסבסוד משרדי החינוך של מדינות מפותחות בעולם (Carter, 2001). בארץ, פותחה תוכנית לחינוך מיני כבר בשנות השבעים, תוכנית שהתפתחה ושוכללה בהתאם לתמורות שהתרחשו בדורות האחרונים (פרל אלשוונג, 2007). לתוכנית זו תשעה מוקדים מרכזיים: התפתחות גופנית, זהות מינית, משפחה, קשרים בין אישיים וזוגיים, דימוי גוף, גבריות-נשיות, שיוויון בין המינים, רבייה ובריאות מינית (ארנן ועוד, 1997). לתוכנית זו קמו מתנגדים רבים שהעלו חשש שמא חשיפת הילדים למידע על מיניות תעורר את סקרנותם ותמשוך אותם למימוש מוקדם של מיניותם. היו מי שטענו שחינוך מיני קשור לערכים מוסריים ודתיים ולכן בתחום זה הילדים צריכים להתחנך בבית ולא בבית הספר (Donoven, 1992). עקב התנגדות זו, בעיקרה של אנשי החינוך הממלכתי דתי, הוקמה היחידה לחינוך לחיי משפחה, שמשמה ניתן להביך את העקרונות המובילים שלה, על פיהם הנוער הדתי אינו מעורב בפעילות מינית בגיל ההתבגרות ולכן אין צורך להעלות על נס נושא זה. בנוסף, יש להסתייג מן ההתייחסות אל המיניות כאל עניין המנותק מן המשפחה (Hartman & Samet, 2007, אדמנית, 2000).

סמט (2005) במחקרה, מבחינה בשלוש אידיאולוגיות כלליות המנחות את המחנכים בחינוך הממלכתי דתי בבואם לעסוק בנושא המיניות בגיל ההתבגרות. האידיאולוגיה של ההשתקה גורסת כי אין לעורר את מיניותם של מתבגרים. האידיאולוגיה של "בדיעבד" מבינה כי שתיקתם של המחנכים יוצרת נזק, ועל כן, בלית ברירה, יש להיענות לצרכים של המתבגרים ולהעלות את הנושא על סדר היום החינוכי אך בהסתייגויות שונות. האידיאולוגיה השלישית הינה האידיאולוגיה של "לכתחילה" שאינה רווחת כלל במוסדות הבנים ובמוסדות הבנות רווחת באופן חלקי בלבד, על פיה יש צורך לתת את הדעת על צורכיהם של מתבגרים בגיל ההתבגרות ולתכנן תוכנית חינוכית שתהלוך צרכים אלה. סמט (שם) מוסיפה כי העשייה החינוכית בתחום החינוך לחיי משפחה במגזר הדתי מתאפיינת בתודעת חירום הנובעת מן החרדה מפני הנזקים שיש בהשפעתם של סוכני תרבות שונים, וכן ברצון לעסוק בנושא זה בעקיפין ובהבלעה.

את הגישות שמציגה סמט (שם) יש לסייג לדברי וילק (2010) ולומר כי רבים מהמחנכים והמחנכות אינם מוכשרים כלל לדבר בנושא זה בגלל עכבות רגשיות, מבוכות, ידע מוגבל בנושאים שאינם בתחום התמחותם וחוסר בגרות רגשית (ראה גם גרוס, 2006, פיטרקובסקי, 2010). בנוסף לכך, אין לשכוח כי בנושא זה ישנה סובייקטיביות מוחלטת לאור העובדה שכל אחד חווה את נושא המשפחה בצורה שונה ונפרדת (וילק, 2010).

נקודה נוספת שיש להתייחס אליה בבואנו לדון בתוכניות השונות לחינוך לחיי משפחה היא העובדה שהתוכניות השונות מועברות כסדרן רק בבתי ספר לבנות ואילו הבנים אינם נפגשים עם נושא זה באופן שיטתי. כך שהמסר המועבר מתחת לפני השטח, הן לבנות והן לבנים, הוא שהאחריות לשלום הבית ולחיי הזוגיות מוטלת על האישה, הכאב, כאשר הדבר מופר, הוא כאבה של האישה והכלים להתמודדות הם הכלים של האישה (אדמנית, 2000).

כיום קיימות שתי תוכניות לימודים לחינוך לחיי משפחה המאושרות על ידי משרד החינוך עבור מערכת החינוך הדתי העל-יסודי במדינת ישראל: "אישות ומשפחה" ו"בית נאמן". על פי נתוני המפקח על לימודי תושב"ע במשרד החינוך השימוש בספרים מתחלק באופן שווה בין בתי הספר (בקון, 2010).

קהת (2010) מסביר כי התוכנית "אישות ומשפחה" מורכבת בחלקה הגדול מפירוט ההלכות הקשורות במשפחה: הלכות קידושין ונישואין, הלכות פרייה ורבייה, דיני נידה, חובות האב כלפי בנו, הלכות גירושין ועוד. חלק מההלכות מנוסחות על ידי עורכי התוכנית, וחלקן הגדול הוא

אוסף של טקסטים הלכתיים, בעיקר מדברי הרמב"ם ב"יד החזקה". הטקסטים ההלכתיים מלווים לעתים בהסבר רעיוני שמנסה לבאר את המגמה של ההלכות המוצגות בתוכנית. לדעת קהת (שם) ישנן שתי בעיות מרכזיות בתוכנית זו. הראשונה, ידיעתן של רבות מההלכות האלה אינה נדרשת לתלמידי התיכון, ומבחינת הצד ההלכתי אפשר להסתפק בידיעות כלליות ביותר ואין צורך להיכנס לפירוט הנרחב שבתוכנית. מצד שני, העיסוק במשמעות הרוחנית והנפשית של כל הצדדים הקשורים במשפחה, שרק חלק קטן מהתוכנית מוקדש לו, דורש טיפול הרבה יותר נרחב ויסודי. הבעיה השנייה היא היעדר כמעט מוחלט של התייחסות לשינויים הערכיים ביחס למעמד האישה בכלל ובהקשר למשפחה בפרט, שהתרחשו בדורות האחרונים. חלק מהטקסטים הכלולים בתוכנית, שכאמור לקוחים בעיקר מדברי הרמב"ם, אינם מתאימים לתפיסה שוויונית בין המינים, ולכך אין כל ביטוי בתוכנית.

תוכנית הלימודים השנייה המבוססת על הספר "בית נאמן" נבחנה על ידי בקון (2010) במחקרה. בקון (2010) מצאה שתוכנית זו מייצגת את הגישה הפטריארכאלית למקומה של האישה. בהתאם לגישה זו נבחרו טקסטים ונכתבו מבואות הטוענים שכל מטרת הנישואין היא הקמת משפחה בישראל ואין רוח התורה נוחה מנישואין שאינם מביאים לידי פריה ורביה ומחיי אישות שאינם למטרה זו. על פי הספר "בית נאמן", רק חשק גדול של הגבר ללמוד תורה יוכל לדחות את הנישואין וקיום מצווה זאת במסגרת הנישואין. הקפדת האישה בדיני נדה היא ערובה לבריאותם הרוחנית והגופנית של ילדיה, לבריאותה שלה ולחיוניות נישואיה. מטרת הלכות נישואין להגן על האישה. הכתובה משרתת מטרה זו, כך גם המאבק התמידי של רבנים לשחרור עגונות. בנוסף, המחברים מספרים לבת ישראל הצעירה שבהקפדה על צניעות בלבושה, היא ממשיכה את מסורת האמהות הקדושות. הצניעות מהווה עבורה אמצעי להתקרב אל האלוקים ולשמור על קדושת עם ישראל, כדברי הרב קוק. הצניעות היא מותר האדם מן הבהמה ומבדילה את ישראל מאומות העולם. האישה חייבת להיות צנועה לפי סטנדרטים הלכתיים אבסולוטיים, שהמחברים מפרטים אותם, כאילו אין עליהם כל מחלוקת. הדוגמה היחידה המובאת על ידי המחברים למנהגי צניעות העשויים להשתנות "מתקופה לתקופה וממקום למקום" היא כיסוי הפנים. חדד (2002) בביקורתו על "בית נאמן" טוען שתוכנית זו מייצגת תפיסת עולם שוביניסטית, המזלזלת בבת, רואה אותה כיצור שנברא לשמש את הגבר. מבחינתו, הספר יכול היה להיכתב לפני 500 שנה ולא היה ניכר כל הבדל. עוד הוא מעיר כי הספר אינו ברור ואינו מכוון לתלמידים ותלמידות בני גיל העשרה. ישנו שימוש במונחים ודיונים הלכתיים שאינם רלוונטיים כמו "טיפת דם כחרדל" או עיסוק בכתיבה של הגט, שלו הוקדשו שני עמודים שלמים

מן הספר. הספר מצטט מחקרים "מדעיים" שאבד עליהם הקלח כמו הפרח שנובל כאשר אישה במחזור נוגעת בו או ששמירת הלכות טהרה היא המגן לאם ולילדיה מפני מחלת הסרטן. חוקרי תוכניות לימודים מסבירים שהידע המועבר בבתי ספר אינו ידע נייטרלי אלא נקבע על ידי בעלי אינטרסים ספציפיים. כך, מחלוקות בנוגע לספרי לימוד משקפות מחלוקות עומק חברתיות ותרבותיות לגבי הכיוון הרצוי לחברה בהמשך הדרך והחלטות באשר לספרי הלימוד הן, לעתים, תוצאה של מאבקי כוח (Apple, 2000). בהתאם לכך, ההשוואה בין ספרי הלימוד מדגימה את המחלוקת בצבור הדתי לגבי דמות האישה הבוגרת הרצויה, בעידן בו השיח הפמיניסטי מרחף ברקע (בקון, 2010).

הספרים "בית נאמן" ו"אישות ומשפחה" מייצגים את גישה של היהדות האורתודוקסית בישראל הרואה עצמה כמגוננת על המשפחה המסורתית מאיומי המתירנות והמשפחות החדשות (אלאור, 2006).

שתי תוכניות לימוד שחוברו בשנים האחרונות לחינוך לחיי משפחה הן "סדר נשים – האישה במשפחה ובחברה לאור המקורות" של בלהה אדמנית ונאוה וסרמן והצעה ליחידת לימוד הנקראת "מגדר ומשפחה ביהדות" של תמר ביאלה, אריאל פיקאר, חנה קהת וברוך קהת בחסות ארגון "קולך".

הספר 'סדר נשים' של אדמנית ווסרמן (2005) יצא לאור בהוצאת מכללת תלפיות לאחר שלא קיבל את אישור משרד החינוך כתוכנית מקובלת ללימודי תושב"ע ונועד לבתי ספר המעוניינים ללמדו ולבחון עליו בבגרות פנימית. המטרה המוצהרת של הספר היא להעלות את המודעות לכך שמעמדה ותפקידה של האישה השתנו, ולכך שלשינוי זה ישנן השלכות על חיי המשפחה. על פי ספר זה, לנישואין יש משמעות משולשת: להגיע לשלמות בתור "אדם" שהוא "האיש והאישה כיחידה אורגנית אחת", לאפשר צמיחה אישית בתמיכת בן או בת הזוג ולבנות "תא משפחתי חם שיהווה בית גידול בריא לדור ההמשך". גם לנשים וגם לגברים יש שני יעודים, אחד בתוך הבית והשני מחוצה לו. קשרי אישות הם חיוביים בפני עצמם, ומגע גופני משקף חיבה וגורם להנאה. העיסוק בצניעות ולבוש האישה בספר כלול בפרק שכותרתו "גבולות וסייגים" וכך מנסות המחברות להכניס את הנושא למסגרת רחבה יותר. כפי שהן כותבות: "ההלכה מגדירה את מערכת היחסים הראויה שבין המינים בחברה בה נשים וגברים פועלים בצוותא, ומציינת את הגבולות הנדרשים ליצירת חברה הנאמנה לצו הכתוב: "והיה מחניך קדוש". הגבולות שהן

מציגות בספר הם: איסור יחוד, לבוש מתאים, העדר מגע גופני ואוירה הולמת. המטרה היא לאפשר קשר "בין המינים על מנת שיישאר בתחום העשייה החברתית הפורייה ולא יחרוג לכיוון קשרים אסורים." המחברות גם מכניסות את נושא לבוש האישה למסגרת אוניברסאלית, לנושא של האישה כאובייקט מיני כפי שמשקף בפרסומת הישראלית (בקון, 2010).

בגרסתו הראשונה ב- 2001, התוכנית פותחת במכתב ברכה של הרב אריאל. למרות זאת, המפקח הקודם על לימודי התושב"ע סרב לאשר אותה שנים רבות בטענה שהיא לא משקפת נאמנה את המקורות. פרופ' אייזנברג (2004) נתן לתוכנית גיבוי, וטען במאמר בעיתון "הצופה" שהיא לא קבלה אישור מפני שנכתבה על ידי נשים. בגרסה של שנת 2005 נוסף יעוץ תורני, שלא שינה באופן משמעותי את התוכנית, והצטרף מכתב ברכה של הרב אבינר. למרות זאת, התוכנית לא אושרה ליחידת בגרות בתושב"ע ובתי ספר שאמצו אותה הכניסו אותה למסגרת של שעורי העשרה או בית מדרש.

התוכנית "מגדר ומשפחה ביהדות" שפותחה בחסות ארגון "קולך" מתבססת על גישה שוויונית של מעמד האיש והאישה בחברה ובמסגרת המשפחתית. לדעת עורכי התוכנית לא ניתן להפריד בין הנושאים הפרטיים הנוגעים למשפחה ובין שאלות כלליות יותר של מעמד האישה בחברה ובחיי הרוח. התוכנית עוסקת בנושאים בהם אף אחת מן התוכניות שנדונו לעיל לא עוסקת: מיניות, יחסי אישות, תכנון המשפחה, הטרדה מינית, הסכם קדם נישואין כתיקון לחוסר שוויון בין הגבר לאישה בנישואין ואלימות במשפחה. בנושא של צניעות, היא מטילה את האחריות על גברים כמו נשים. תוכנית זו מוצעת היום לבתי ספר כיחידת בחירה במחשבת ישראל ולא כחלק מהתוכנית לחינוך לחיי משפחה (קהת, 2010, בקון, 2010).

2.5.2. הדרכת כלות:

מאז קום המדינה נקבע בחוק שהרבנות היא האחראית על תחום הנישואין. כחלק מחוק זה צריכה כל כלה לעבור הדרכה של מדריכה מטעם הרבנות (וולפסון, 2009). בעבר התקבל הדבר כתקנה ברורה ומקובלת וכחלק מתהליך רישום הנישואין. בתקופתנו, דרישה זו כבר איננה נתפסת כמובנת מאליה ומעוררת אנטגוניזם כלפי הדת והיהדות, בקרב זוגות שאינם דתיים אך גם בקרב זוגות שומרי מצוות (רוזן, 2009). למרות התנגדות זו, ממחקרם של לבינסקי ואחרים

(Labinsky et al., 2009) עולה שתשעים אחוז מהנשים הדתיות פונות להדרכת כלות לפני חתונתן.

הרב קנוהל (2003) בספרו מסביר כי חשיבות הדרכת הכלה היא בחיבור שבין העולם התיאורטי וההלכתי לעולם המציאות ולמורכבות החיים. רוזן (2009), שהינה מדריכת כלות כבר למעלה מארבעים שנה, חושבת שתפקיד המדריכה הוא לתת לבני הזוג כיווני מחשבה ביחס לנישואין, להרחיב את הידע בתחום טהרת המשפחה, להוסיף מבט יהודי – ערכי על חיי המשפחה, להעניק כלים לזוגיות נכונה ובריאה ולתת הדרכה הלכתית אקטואלית תוך איזון והבנת השילוב שבין ההיבטים השונים. מבחינתה (שם), פרופיל המדריכה האידיאלית הוא אישה בוגרת, נשואה זה מכבר, בעלת ידע רחב וניסיון בקשר בין-אישי וידע דידקטי בהדרכה. וולפסון (2009) מוסיפה כי תפקיד המדריכה אינו מסתכם רק בהעברת הידע, אלא המדריכה, למעשה, מלווה את הכלה בתקופה טעונה ובעלת עוצמה רבה בחייה. לדעתה, ככל שייווצר יותר אמון ביניהן, וככל שהמדריכה תהיה קשובה ורגישה לכלה ולצרכיה, כך תוכל הכלה ללמוד ממנה ולהיעזר בה יותר, לעתים גם בשנים הראשונות לנישואיה.

הדרכת הכלות לנשים חילוניות מורכבת מפגישה חד פעמית עם מדריכה, שהוסמכה לכך על ידי הרבנות הראשית או על ידי גופים המוכרים על ידי הרבנות הראשית, ומתמקדת בנושאים של זוגיות, הלכות נידה ומקווה. לעומת הדרכה זו, לנשים דתיות נבנתה תוכנית ארוכה יותר המועברת כיום על ידי מגוון רחב של מדריכות כלה שהוכשרו על ידי גופים שונים השייכים לגוונים השונים של האוכלוסייה הדתית - לאומית. בין שאר הגופים ניתן למצוא את "טובים השניים" של ארגון צוהר, בניין שלם, מכון פוע"ה, "מבשר שלום" ועוד. הדרכה זו, הנמשכת בין שש לשמונה פגישות, מתייחסת בחלקה להלכות טהרת המשפחה ובחלקה לנושאים של זוגיות, חיי משפחה, אינטימיות ומיניות (וולפסון, 2009).

רוב הנשים מעידות ששיעורי הדרכת הכלות לא עזרו להן בהכנה לחיים מיניים לאחר החתונה ובמיוחד לא לליל הכלולות. נראה כי המטרה הראשית המושגת בהדרכת הכלות הינה הכרה וידיעת ההלכות הקשורות לטהרת המשפחה (Labinsky et al., 2009). ממחקרם של לבינסקי ואחרים (שם) עולה כי רק מעט ממדריכות הכלות מתייחסות בהדרכה לנושאים הקשורים לקיום יחסי המין עצמם, וזאת למרות שוולפסון (2009) מציינת את המפגש האחרון שלפני החתונה כמפגש שמתייחס רק בנושא ליל הכלולות ויחסי אישות. עוד עולה ממחקר זה כי כמחצית

ממדריכות הכלות מאפשרות יצירת קשר לאחר החתונה לדיון בנושאים אלו אך לרוב קשר זה לא נמשך.

2.5.3. ספרי הדרכה :

בחברה המערבית בכלל, ובארצות הברית בפרט, זוכה הסוגה של ספרות הדרכה לחיים לפופולאריות רבה, עד כדי הגדרתה כתופעת המונים. במאה העשרים נמכרו ספרי עזרה עצמית, בארצות הברית לבדה, בכחצי מיליארד עותקים (אנגלברג ונוביס-דויטש, 2010).

אחד המאפיינים השקטים ביותר של השינויים שנעשו בחברה האורתודוקסית לקראת המעבר למאה העשרים ואחת הינו הופעתם של ספרי הלכה המיועדים להדרכת זוגות צעירים ביחסים בין איש לאשתו ובקיום יחסי אישות. בשלושת העשורים האחרונים, ספרים אלו החליפו את ספרות ההלכה הקלאסית והם מוקד הידע המרכזי לנושאים אלו (Benovitz, 2006). את הספרים ניתן לחלק לארבע קבוצות עיקריות: הראשון הינו חידושים וביאורים על סוגיות התלמוד, השני הינו חיבורים על סדר השולחן ערוך, השלישי הינו חיבורים המלקטים קיצורי הלכות של טהרת המשפחה המיועדים להדרכת חתנים וכלות לקראת חתונתם והרביעי והחדש ביותר הינו ספרי הדרכה לזוגות צעירים שנועדו להכנה נפשית, הלכתית ומעשית בנוגע לקיום יחסי אישות (סטולמן, 2004).

הספר הראשון על טהרת המשפחה שנועד לתת לנשים את הכלים להתמודד עם שאלות בנושא טהרת המשפחה הינו הספר "טהרת בת ישראל" של קלמן כהנא שיצא, לראשונה, בירושלים בשנת 1943 בעברית ובאנגלית (שם, 2004). ספר זה מאגד בתוכו את קיצור הלכות טהרת המשפחה בשפה המותאמת לכל נפש, גבר או אישה (כהנא, 1973). ספר זה וספרים דומים שיצאו לאור אחריו (ראה גם מרדכי, 1986, אונטרמן, 1975) מתמקדים בצד ההלכתי של טהרת המשפחה ואינם נוגעים כלל בהדרכה זוגית, בהדרכה אינטימית או בהדרכה מינית. סטולמן (2004) מוסיף כי במקביל התפצלו ספרי ההדרכה על פי מאפיינים של קבוצות מגזריות שונות, ביניהן, הקבוצה החרדית (ראה ואזנר, 1999, וורטהיימר, 2003), הקבוצה הדתית לאומית (ראה קנוהל, 2003, אליהו, 1986, לוי, 2003) והקבוצה המזרחית (ראה עובדיה יוסף, 1988).

ספרי ההדרכה הפופולאריים הראשונים לזוגיות יהודית דתית התפרסמו בארצות הברית בסוף שנות השבעים של המאה העשרים, ובארץ החל פרץ הפרסומים עם צאת ספרה של סימה בצרי

"הנישואין – משימה" בשנת 1981. כיום, אפשר למצוא ספרים מסוג זה בארונות הספרים של כל הזרמים בציבור הדתי והחרדי, כאשר היקף הכתיבה כולל למעלה מ-220 כותרים (אנגלברג ונוביס-דויטש, 2010). ספרים אלה מתייחסים להדרכה זוגית וחלקם כוללים בתוכם גם הדרכה בנושאי מיניות (ראה גם אבינר, 1983, אבינר, 1984, קנוהל, 2003). יש לציין שעד להופעתם של ספרים אלו, כאשר נשים חיפשו מקורות מידע על מיניות הן פנו לספרות החילונית בנושא זה (Labinsky et al., 2009).

רוב המתברים של ספרי הדרכה אלו הינם רבנים השואבים את סמכותם מהמרכז החרדי הרבני. עובדה זו משפיעה בבחירת נושאי הדיון ובסגנון הכתיבה. מחברי הספרים רואים עצמם, או שהציבור תופס אותם ככאלה, כקברניטים ומורי דרך לציבור הדתי. הספרות הנכתבת על ידם מאופיינת בנימה אידיאולוגית אשר, לעתים קרובות, אינה משקפת את מציאות החיים של המשפחה הדתית (שגיא, 2006). על פי אנגלברג ונוביס-דויטש (2010) בספרות ההדרכה הדתית קיימת מגמה של הסרת הקסם ממושג האהבה הרומנטית, הנתפסת כחילונית ומערבית, לטובת תפיסת אהבה יהודית-מוסרית הנובעת מעבודה זוגית, בד בבד עם מגמה משלימה של השבת הקסם שמתבטאת בגישה מהותנית להבדלים בין המינים.

מבחינה סגנונית ניתן לזהות בספרות זו כמה מכנים משותפים. ראשית, בכל הספרים נעשה שימוש במונחי מצווה וחיוב הלקוחים מהשיח ההלכתי לצורך חיזוק סמכותן של ההנחיות, גם כשאינן מדובר במצווה של ממש. שנית, לרבים מן הספרים סגנון כתיבה אידילי הגובל לעתים בפאתוס. הזוגיות מוצגת כאידיאל דתי נעלה של שלמות ומשכן לאלוהות (שם).

קפלן (2007) מצא במחקרו כי מתחילת שנות השמונים מתקיים בחברה החרדית שיח שמתייחס להבנת המין השני. שיח זה מאפיין גם את ספרי ההדרכה בחברה הדתית לאומית והוא נועד, לדבריהם של אנגלברג ונוביס-דויטש (2010), לשפר את איכות חיי הנישואין של הדתיים על ידי הענקת כלים לכל אחד מבני הזוג להבין את האחר, תוך שימוש בשיח מהותני המייחס את ההבדלים בין גברים לנשים לטבעם המולד. הספרים נבדלים זה מזה במידת האפולוגטיקה שהם משלבים בהצגת החשיבה המהותנית ובמידת המאמץ ליישבה עם הפמיניזם. אולם, הרטוריקה הכללית אחידה, והיא מתייחסת לגבר ולאישה כשונים במהותם והנגזרת של כך הינה תפקידיהם במסגרת הנישואין.

2.6. הדיסוננס הקוגניטיבי של הנשים הדתיות והשלכותיו :

דיסוננס קוגניטיבי הינו מושג בפסיכולוגיה החברתית המתאר מצב שבו חשיבתו של האדם מתמודדת עם סתירה וקונפליקט. התיאוריה טוענת כי בני האדם שואפים להגיע לאיזון ועקביות בין עמדותיהם ותפיסותיהם לבין התנהגותם בפועל (רוקס, 2000). על פי ריבנר ורוזנבאום (Ribner & Rosenbaum, 2005) ישנן התמודדויות רבות של נשים בחיי הנישואין שנובעות מבעיות פיזיולוגיות, רגשיות או שילוב של השניים. אולם, בחיי הנישואין ביהדות האורתודוקסית, התמודדויות רבות נובעות מן הדיסוננס שבו נמצאת האישה במעבר מחיים של צניעות, ללא מגע עם גבר, ללא מידע על מיניות וללא ניסיון מיני לחיים שבהם מצופה ממנה לחשוף את גופה בפני אדם אחר, לקיים מגע מיני מלא ואף להגיע לשחרור והנאה מינית.

נשים דתיות רבות חוות את הדיסוננס בין החיים לפני החתונה לחיים אחריה, בין החינוך שלהן לאורך שנות התבגרותן מול הציפיות מהן עם הנישואין. דיסוננס זה בא לידי ביטוי בהתמודדות האישית של כל אישה עם המעבר, ולכל אחת הוא משליך באופן שונה על חייה האישיים והזוגיים כאחד. המחקר בנושא זה דל מאוד ומטרת העבודה הזו היא למלא חלל זה. ישנם מספר מחקרים העוסקים בסוגיות שונות הנגזרות מהדיסוננס של הנשים הדתיות. אחד המחקרים היחידים שעוסקים בנושא זה הוא של לבינסקי ועוד (Labinsky et al, 2009) שערכו מחקר כמותני בארה"ב בקרב נשים אורתודוקסיות וחוזרות בתשובה על הקשר שבין קיום הלכות טהרת המשפחה ושביעות רצון מחיי הנישואין. בנושא זה נכתב גם מחקרן של הרטמן ומרמון (Hartman & Marmon, 2004) המתבסס על ראיונות אישיים עם נשים שסיפרו על חוויות שמירת הלכות טהרת המשפחה והקשיים הכרוכים בכך. ריבנר ורוזנבאום (Ribner & Rosenbaum, 2005) עוסקים בסוגיות הקשורות למעבר החד לחיים מיניים אחרי החתונה ובהשפעתו על התפקוד המיני מתוך נקודת מבט של מטפלים מיניים ופיזיותרפיסטים. מאמרים נוספים בנושא, נכתבו, לאורך השנים, על ידי אנשי מקצוע שונים העוסקים בהדרכה ובטיפול בנשים צעירות הנמצאות לפני או אחרי החתונה. מדובר באנשי חינוך כדוגמת פוטרויובסקי (2010), מדריכות כלות כמו וולפסון (2009) ורוזן (2009) ומטפלים מיניים כדוגמת ריבנר ורוזנבאום (Ribner & Rosenbaum, 2005, 2007) והטב-בלום, (2009) המבססים את דבריהם על המציאות בשטח כפי שהם חווים אותה. מאמרים מסוג זה מבוססים על ניסיונם הרב

של מחבריהם מתוך הכרות עם זוגות צעירים או נשים שפנו לייעוץ וסיוע. מאמרים אלו מציפים סוגיות בעיתיות שונות אך אינם יורדים לשורשו של הדיסוננס. על מנת לקבל תמונה רחבה של הסוגיות השונות המשפיעות על היווצרותו של הדיסוננס יש לקבץ ולהסביר יחד את שלל הסוגיות המועלות על ידי אנשי המקצוע השונים. סוגיות אלו יורחבו וינותחו בהמשכה של עבודה זו.

וולפסון (2009) טוענת כי אחד הקשיים העיקריים בהתמודדות הכלה הטרייה הוא המעבר החד והבלתי נתפס, בעיניה, ממצב שבו 'הכול אסור' למצב שבו 'הכול מותר'. לדבריה, הקושי הנחוה ממעבר חד זה מרתיע ולעתים יוצר מחסומים רבים בדרך לקשר הזוגי.

ריבנר ורוזנבאום (Ribner & Rosenbaum, 2005) מצביעים על הקושי לעמוד בציפייה מאישה שחונכה לצניעות וכיסוי הגוף, משנות ילדותה המוקדמות, לעבור לחיים אינטימיים של חשיפה מלאה, רגשית ופיזית בפני גבר זר, לכאורה. את הציפייה הזו מחדדת וולפסון (2009) בטענתה על התפתחותה של תפיסה מעוותת על הקשר הגופני בין בני הזוג. לדבריה, כלות צעירות מקבלות את הרושם המוטעה כי העיקר והחשוב הוא כל נושא 'טהרת המשפחה' ואילו הקשר הגופני אינו רצוי ואינו יפה ובכך מתעצם הדיסוננס בין הקדושה לתענוג.

ריבנר ורוזנבאום (Ribner & Rosenbaum, 2005) מוסיפים את הבעייתיות הנובעת מהלכות טהרת המשפחה הדורשות מהכלה לפני חתונתה להכיר את אזורי גופה האינטימיים לאחר שנים שבהם לא הייתה מודעת להם כלל.

לבינסקי ואחרים (Labinsky et al, 2009) במאמרם מדברים על קושי המעבר בין הציפיות מהאישה להיות "ילדה טובה" וצנועה לציפייה ממנה להיות מינית עבור בעלה. עוד הם מתייחסים לקושי השילוב בין החינוך היהודי, אותו קיבלה כל חייה, לחיים של מיניות. קושי זה מתבטא הן במובנו ההלכתי שבו יתכנו פערים בין הציפיות ההלכתיות מהאישה לבין רצונה האישי והן מבחינה רוחנית ורגשית. האישה מורגלת לאיפוק ושמירה על היצר לאורך חייה ובמעבר החד לאחר החתונה יש לה לגיטימציה למתן דרור ליצרים, שלעתים, לא ידעה על קיומם.

ריבנר ורוזנבאום (Ribner & Rosenbaum, 2007) מוסיפים את התייחסותם לכך שהיהדות מדריכה את בני הזוג לצניעות בתוך מערכת היחסים שלהם. הדרכה זו מובילה למספר קונפליקטים: האחד הוא ההימנעות משיתוף גורמים חיצוניים עם הנעשה בתוך הזוגיות, גם כאשר יש מצוקה. השני הוא החוסר בבניית מודל של חיים זוגיים עבור הילדים. הימנעות

מחשיפת הקשר הזוגי מול הילדים מובילה למצב שבו הילדים גדלים לתוך מציאות של חוסר מודעות לפוטנציאל הטמון בקשר זוגי. מציאות זו יוצרת בעיה אצל הילדים המגיעים לחיי הנישואין שלהם ללא מודל מובנה והכנה מספקת.

פיוטרקובסקי (2010) טוענת, שלעתים קרובות, בעת ההדרכה, הכלות מסרבות להאמין כי הזוגיות היהודית מתנהלת על פי הלכות טהרת המשפחה שהן שומעות בפעם הראשונה. הורים רבים לא משתפים את ילדיהם ולא משוחחים עמם על המהות של דינים אלה. שמיעת ההלכות הללו, לראשונה, סמוך כל כך לחתונה, נשמעת להם מנותקת מהמציאות ומקשה על קבלתם מבחינה נפשית.

צימרמן (zimerman, 2006) טוענת שבדרך כלל זוגות דתיים מגלים ידע ובקיאיות בהלכות טהרת המשפחה אבל לעיתים קרובות חסר להם ידע בסיסי בנושאי מיניות. למעשה, פורסם מעט מאוד חומר המותאם לזוגות דתיים שעוסק בידע מיני, כולל המבנה האנטומי של איברי הרבייה, התהליך הפיזיולוגי של יחסי המין והדרכה להתמודדות עם בעיות אפשריות בתחום האישות. בנוסף, למרות שהפרעות בתפקוד המיני של האישה שכיחות יותר מכפי שסברו בעבר, שיעור הפונות לרופא הראשוני בגין הפרעות בתפקוד המיני הוא נמוך ונשים רבות הלוקות בתפקודן המיני מהססות לספר על כך לגורם טיפולי (בן ציון ושיבר, 2004).

הטב-בלום (2009) מרחיבה ומסבירה כי תחום המיניות אינו מוכר לזוג הדתי לפני החתונה, ואף נחשב לנושא שאסור לדבר עליו, אסור להרהר עליו ובוודאי שלא לעסוק בו. מיד עם החתונה, נושא זה הופך למרכזי בקשר ביניהם מבלי שתהיה להם הזדמנות ללמוד אותו בהדרגה ובביטחון. לדבריה, בליל הכלולות, יתקיים האקט המיני הראשון על רקע זה, כשאליו מתווספות חרדה מזה ותחושת חובה דתית מזה. כתוצאה מכך, עלול החתן הטרי להפעיל כוח רב מדי ולגרום לכלה כאב חזק וחוויה קשה. במקרה כזה, הקשר המיני בין בני הזוג מבוסס על מעגל קסמים של פחד וחשש מכאב הגורמים להתכווצות לא רצונית של הנרתיק, עובדה המגבירה עוד יותר את התסכול של בני הזוג. לפי הטב-בלום (שם), נשים הנמצאות במעגל קסמים כזה יבחרו אחת משתי האפשרויות הבאות: האחד, להמשיך ולקיים יחסי מין ולהשלים עם הכאב. השני, סירוב והימנעות מוחלטת של קיום מגע מיני עם בן זוגן.

יש להדגיש כי מאמרים אלו מבוססים על מקרים שבהם בני הזוג או האישה פנו לגורם מקצועי על מנת לקבל עזרה. עבודה זו רוצה להדגיש את חוויותיהן של הנשים שלא פונות לעזרה וייעוץ מתוך תחושות הבושה והצניעות זה, אליהן הן הורגלו משחר ילדותן בהקשר של נושא זה.

לסיכום, מן הרקע התיאורטי עולה כי קיים פער בין גישת היהדות למיניות לבין מוכנותה של האישה לכניסה לחיים של מיניות וגוף לאחר נישואיה. ניכר כי הטאבו על המיניות, החינוך לצניעות והפרישות ממגע בין המינים משפיעים מאוד על המעבר של האישה מרווקות לנישואין. הדיסוננס הקוגניטיבי שבו הנשים נמצאות מעלה ומציף סוגיות שונות הקשורות בהתמודדותן עם גופן, עם מיניותן ועם הקשר שלהן עם בן זוגן על רקע החינוך שקיבלו בהתבגרותן וניסיוןן למלא אחר הלכות טהרת המשפחה.

עוד עולה מסקירת הספרות כי מקורות המידע למיניות הזמינים עבור נשים דתיות אינם מספיקים בשביל נשים הניצבות בפתחו של אחד מן המעברים החשובים ביותר בחייהן. התוכניות לחינוך לחיי משפחה והדרכת הכלות הן תוכניות המתמקדות בכלה לפני נישואיה ואינן נותנות מענה לאחריו. ספרי ההדרכה המיועדים לקריאה לאחר הנישואין ותחילת החיים המיניים הינו חלקי, בלתי מספק, אינו מתמקד באישה ולעתים אף נותן דיסאינפורמציה.

מטרת עבודה זו היא לרדת לשורשה של ההתמודדות הייחודיות של האישה הדתית עם גופה ומיניותה לאחר החתונה על רקע החינוך עליו גדלה וההכנה אותה קיבלה טרם נישואיה.

מתוך סקירת הידע התיאורטי עולה כי בתחום המחקר של מיניות וגוף בכלל ומיניות וגוף אצל נשים דתיות שנעשה עד היום, הן בעולם והן בארץ, לא הוקדשה תשומת לב מספקת לקולן של הנשים וחוויותיהן לאורך התקופה הראשונה של נישואיהן. גם אם נעשו מחקרים כמותניים על איכות חיי המין אצל זוגות דתיים (Labisky et al., 2009) או על עמדותיהם כלפי ההכנה שלהן לקראת חתונתן (Ribner & Rosenbuam, 2005), חוויותיהן והתמודדותן של הנשים לא נחשפו.

מטרת עבודה זו היא לעסוק בדילמות העולות אצל נשים דתיות לאחר החתונה סביב הנושאים של מיניות ויחס לגוף על רקע החינוך וההכנה לחיי הנישואין בחברה הדתית-לאומית. מתוך סקירת הרקע התיאורטי עולה כי ישנו פער גדול בין הגישה של היהדות למיניות אצל זוגות נשואים לבין ההכנה והידע שמקבלים בני הזוג לקראת חתונתם. במהלך העבודה נבחנו התמודדויות וקשיים שונים, שעולים מתוך סיפוריהן האישיים של הנשים בתקופה שלפני ואחר נישואיהן, על רקע פער זה.

המחקר האיכותני, המאפשר קיום של ראיונות עומק, נדרש כאשר עוסקים בכניסה לעולם של חוויות אנושיות (Guba & Lincoln, 1994). רק מתוך ראיונות אישיים, שנעשו עם נשים נשואות שחוו את ההתמודדות המדוברת, ניתן להציג תיאור עשיר של החוויות והקשיים. מחקר זה מתבסס על המסורת המחקרית של "התיאוריה המעוגנת בשדה" (Grounded Theory) שלפיה החוקר ניגש אל שדה המחקר ללא הנחות יסוד מגובשות אלא עם מושגים כלליים, מתמקם בשדה ומנסה לקלוט מה הם התחומים המזמינים חקירה מעמיקה (Strauss & Corbin, 1990). במסגרת המחקר ערכתי ראיונות עומק חצי מובנים (צבר-בן-יהושע, 1990, Mishler, 1986, Kvale, 1996). ראיונות מסוג זה מאפשרים סיפור פתוח בתחילת הראיון, חלק שנועד ליצור אווירה נינוחה עם המרואיינת על ידי כך שהיא מובילה את הראיון למחוזות בהם היא מרגישה בנוח. בחלקו השני של הראיון הנחיתי את המרואיינת בעזרת שאלות מוכנות מראש, שאלות שאפשרו לי ולמרואיינת להתמקד בנושאים הקשורים למחקר.

3.1. המרואיינות :

במחקר זה רואיינו 10 נשים שגדלו וחונכו בחינוך הדתי - לאומי והתחתנו בשש השנים האחרונות. הבחירה בקבוצה הדתית – לאומית נעשתה מתוך זיקתי לחברה זו ומתוך הבנה כי לחברה זו מאפיינים ייחודיים הקשורים בהשקפת העולם המשלבת בין התורה לעולם המודרני (רפפורט, 1999, שכטר, 2000) המבדילים אותה מקבוצות נשים דתיות אחרות. מחקר נפרד יידרש בכדי לבחון את השאלה בקבוצת הנשים החרדיות או בכאלו שחזרו בתשובה בבגרותן.

בחירת המרואיינות שילבתי בין שתי שיטות שנדונות אצל פטון (Patton, 1990). השיטה הראשונה, שיטת "כדור השלג המתגלגל" (Snowball sample), לפיה מצאתי מרואיינות בעזרת קשרים אישיים במעגלים קרובים ורחוקים. השיטה השנייה, השיטה ה"תכליתית", מכוונת את בחירת המרואיינות כך שהתאימו לאמות מידה שעולות מתוך הרקע התיאורטי. כל המרואיינות התחנכו בחינוך הדתי - לאומי על גווניו השונים, כולן נישאו בשנות העשרים לחייהן לגברים שאף הם צמחו במערכת החינוך הממלכתית - דתית. אי ההתמקדות בזרם מסוים בתוך החברה הדתית - לאומית הייתה מכוונת ואפשרה התוויה של קווים משותפים להתמודדות במגוון הרחב ביותר של הנשים בחברה זו. בנושא זה, רב המשותף על השונה אצל זו שצמחה בקריית ארבע וזו שהתפתחה בנתניה.

3.2. ניהול הראיון :

המחקר נעשה, כאמור, בשיטת הראיון הפתוח החצי מובנה. בראיון עומק, המוגדר כשיחה בעלת מטרה ספציפית, אפשר לחשוף את החוויה האישית של כל מרואיינת. בשונה מהראיון המובנה, יתרונו של הראיון החצי-מובנה הוא בכך שהוא מאפשר להכין מראש שאלות כלליות אך גם להתאים חלק מהשאלות לנחקר במהלך השיחה בהתאם לדינאמיקה המתגבשת (Rosenthal, 1993).

לכל ראיון קדמה שיחת טלפון שבה הסברתי את נושא המחקר באופן כללי ואת ציפיותי מהמרואיינת. בשלב זה נתנו המרואיינות את הסכמתן להשתתף במחקר או שסירבו. לרוב, הנשים שסירבו הסבירו לי כי הן לא רוצות לחשוף פרטים אינטימיים והסירוב אינו נובע מחוסר עניין או מכך שאין להן מה לומר בנושא. את כל הראיונות ביצעתי בביתן של הנשים בשעות הערב וללא

נוכחות של אנשים נוספים. הראיונות ארכו בין שעה לשעה וחצי כל אחד. בתחילתו של כל ראיון הצגתי את עצמי, את המחקר ואת הדרך שבה הגעתי אליו. בהסכמתן הקלטתי את כל מהלך הראיון. אצל כל המרואיינות חוויתי תחושה של פתיחות רבה מצידן ורצון לשתף ולמצוא אוזן קשבת. שתיים ציינו שהן עושות זאת מתוך תחושת שליחות ורצון לעזור לנשים שיתחננו בעתיד.

כל ראיון נפתח בשאלה הבאה:

"מתוך התיאור של המחקר שלי, מה הוא הדבר שאת מרגישה שהכי מתחבר אליך?"

מצד אחד, שאלה זו פתחה את סיפור התמודדותה של האישה בנושאים שאותם אני מחפשת ומצד שני נתנה לאישה את המקום לספר על החוויה האישית שלה.

במהלך הראיונות השתדלתי לאפשר לשיחה להתפתח לכיוונים המתאימים לנטיית ליבה של כל מרואיינת, השתדלתי להיות רגישה למידת הנוחות שלה לדבר ולכבד את המקומות והנושאים לגביהם העדיפה לשתוק. גיליתי, שלרוב, הן חיפשו אוזן קשבת והן הרגישו בנוח לחשוף בפני את סודותיהן האינטימיים ביותר.

3.3. ניתוח החומר:

ניתוח החומר שנאסף עבר שני תהליכי ניתוח: ניתוח תוכן וניתוח מילולי. התהליך הראשון כלל מספר שלבים שמטרתם למפות קטגוריות שונות של נושאים העולים מתוך הראיונות. קטגוריות אלו הובילו לשרטוטם של ראשי הפרקים של המחקר תוך הבלטת הנושאים המרכזיים (גבתון, 2001, שקדי, 2003, Strauss & Corbin, 1990). התהליך השני כלל קריאה נוספת של הראיונות וניתוחם על פי מרכיבים מסוימים משיטתה של גיליגן (Brown & Gilligan, 1992) שהתוותה את מסורת הניתוח המילולי. בשיטה זו יש לקרוא ולהקשיב לטקסט במספר רמות על מנת להגיע לעומק שאינו נראה לעין בקריאה ראשונה.

3.4. בעיות מתודולוגיות ייחודיות:

ישנם יתרונות רבים וחשיבות רבה להשתייכותו של החוקר לחברה הנחקרת או לכל הפחות ההכרות המעמיקה שלו עם התופעה הנחקרת (Patton, 1990, Bourdieu, 1996). במחקר זה ניתן לכנות אותי, "complete member researcher", חוקרת שהינה חברה מלאה בחברה

הנחקרת (Ellis & Bochner, 2000). כאישה דתייה, שעברה את מסלול החיים הנורמטיבי שהתוותה עבורה החברה הדתית - לאומית, חוויתי על בשרי את ההתמודדויות אותן אני חוקרת במחקר זה. לעובדה זו יתרונות משמעותיים כמו האפשרות ליצור שיתוף פעולה מלא מצד המרואיינות מתוך המציאות הזו שבה אני מגיעה מאותו המקום עליו הן מדברות. יתרון נוסף הוא הבנת השפה הייחודית של המרואיינות. יתכן שחוקר או חוקרת, שתרבות זו זרה לו, לא יבין את השפה שבה משתמשות המרואיינות בבואן להתייחס לנושאים רגישים אלו. בנוסף, ישנן רגישויות קטנות הנאמדות בין השורות או בזמן השתיקות שרק אדם מבפנים יבין. עם זאת, כחוקרת מן הבית, אני מודעת גם למגבלות מחקר שעוסק בנושא כזה. המגבלה הראשונה מתייחסת לכך שאני באה עם הנחות מוקדמות הנובעות מהחוויות והתפיסות שלי. יתכן והנחות אלה הובילו לשיפוטים וחוסר אמפתיה כלפי סיפורים של מרואיינות שחוו את ההתמודדויות בצורה שונה. המגבלה השנייה והמורכבת יותר הינה עצם העיסוק בנושא זה. נושא של מיניות בחברה הדתית נתפס כנושא ש"השתיקה יפה לו" ולכן ההתמודדות עימו הינה אישית, של כל אישה, עם בן זוגה, או בלעדיו. פתיחת הנושא ודיבור עליו עם מרואיינת שאינה מוכרת הינו בעייתי עבור נשים רבות, ויתכן ולעתים לא הצלחתי להגיע לעומק ההתמודדות אותו חיפשתי. מגבלה זו של המחקר הינה, למעשה, גם ההיבט האתי המרכזי אליו הייתי צריכה להתייחס במחקר זה. במהלך ביצוע הראיונות הייתי צריכה לגלות ערנות לזיהוי גבולותיה של כל מרואיינת, הגבולות שאליהם הייתה מוכנה להגיע ולא הייתה מוכנה לעבור. את הגבולות האלו היה עלי לכבד ולהניח לה להנחות אותי על מנת לא לחדור את מסך הפרטיות אליו הורגלה ובו היא דוגלת. הבנת גבולות אלו הינה יסוד אתי חשוב בבניית הקשר בין המרואיינת למרואיינת בראיון הפמיניסטי וחשוב מאוד ביצירת השוויוניות והקשר ההדדי (Oakley, 1981).

4. ניתוח ראיונות :

4.1. הקדמה :

החוויה המרכזית שבאה לידי ביטוי בראיונות כולם, ואשר שופכת אור על כלל ההתמודדויות של הנשים בהקשר של מיניות וגוף לאחר החתונה, היא החוויה הקשה והמתסכלת של בדידות. למושג בדידות הגדרות רבות אך ישנה הסכמה גורפת לגבי שלושה מרכיבים מהותיים הקיימים בו. האחד, חווית הבדידות הינה חוויה סובייקטיבית לחלוטין. השני, אדם יכול לחוות בדידות בלי להיות לבד והשלישי, הבדידות נובעת ממחסור או ליקוי במערכות היחסים החברתיים בחייו (בן זאב, 1998, Ben-Asher, 1987). בן זאב (1998) מסביר כי בדידות איננה נובעת מהיעדר של יחסים חברתיים, אלא מהיעדר יחסים חברתיים רצויים. עוד הוא מסביר כי שינויים ביחסים חברתיים, שכתוצאה מהם היחסים יורדים מתחת לרמה הרצויה, הם הסיבה השכיחה ביותר להרגשת בדידות.

הבדידות בהקשרה של עבודה זו נובעת מהשינוי החברתי אותו עוברת האישה עם נישואיה. בשלב זה ההנחיה החברתית-תרבותית בדבר הצנעת הגוף והמיניות, שהתקיימה לאורך כל שנות התבגרותה של הבת, מקבלת תפנית. מעתה, הצניעות כוללת את בני הזוג יחד. מכאן ואילך, הטאבו על נושא זה ברור ומוחלט והוא חייב להישאר ברמת התקשורת בין בני הזוג ללא אפשרות של שיתוף גורמים חיצוניים. האישה נותרת לבד, עם בן זוגה, שלעתים קרובות הינו חסר אוניס כמוה, ללא אוזן קשבת, ללא כלים לאיתור מידע חיוני והחשוב ביותר, ללא לגיטימציה לפנות לעזרה מהאנשים הקרובים אליה ביותר.

דבריה של א', שנשואה כבר שש שנים, ישמעו מוכרים לכל אחת מהמראיינות איתן שוחחתי :

"הלוואי, לא, לא היה לי עם מי לדבר, גם אז, כאילו, לא היה את החברה הטובה, לא הייתה מישהי שהרגשתי שאני יכולה לפנות אליה ולדבר איתה, לא היה, גם, כאילו, היום זה אחרת, אני במקום אחר של לדבר, בפתיחות, ואני יודעת, כמה זה נותן כשמדברים על דברים, את העוצמה של זה, אבל בתחילת החיים הזוגיים זה לא היה קיים, וגם דיברתי על זה רק עם א' וזה נשאר בינינו ולא עבר, אני זוכרת את הרצון שלו לשתף ולשמוע מה קורה אצל אחרים וכאילו, למה אצלנו זה לא עובד, ולא מרגיש טוב,

ושאין את החשק, למה אצלי זה לא... תמיד הייתי באיזשהו מקום כזה לא הכי מתלהב
ואז גם, זה מאוד, חיפשתי לשתף על זה, לשאול מה..."

א' מחפשת את הנורמאליות, היא רוצה לדעת שהיא מרגישה כמו כולן. היא מחפשת מקום בטוח
לשתף בתחושותיה. א' מחפשת חברה טובה שתכיל את התחושות הללו, היא אינה מחפשת איש
מקצוע, היא לא חושבת שמצבה פתולוגי ולכן היא רק מחפשת מישהי שתקשיב לה ותאפשר את
נירמול תחושותיה. בפועל, א' נמצאת בקשר זוגי, היא אינה לבד, אך למעשה, היא בודדה. היא
עברה שינוי חברתי מהותי מאוד והיא אינה מוצאת בו מקומה.

ת' מוסיפה :

"את צריכה את האדם שתרגישי בנוח לשאול אותו, אני פה בשבילך, זה לא בושה לפנות, אני
חושבת שלוקחים את זה למקום של הצנעה של הדברים, שעל המקווה אף אחד לא צריך
לדעת... ממש התלבטתי אם אני יכולה להתקשר לחברה שלי, אמרתי: יאללה, אני אתקשר
לחברה שלי לבכות לה, ולא התקשרתי... אבל אחרי זה אמרתי זה לא נכון, זה לא נכון, לא
יקרה שום דבר אם חברה תדע, פשוט לא נכון."

לשאלתי האם בחברה הזו היא מחפשת תשובות או שהיא מחפשת לשתף, ת' ענתה :

"אני חושבת שגם וגם חסר, זה גם תשובות לשאלות הכי בסיסיות שאת צריכה להרגיש בנוח,
וזה גם לשתף, כאילו, דברים שאני לא יודעת, יש דברים שיכולים לשפר את איכות המערכת
בינינו..."

ת' רוצה לשתף חברה. לאורך הראיון כולו ניתן היה להבחין כי לת' חיים חברתיים עשירים וכי
היא נוטה לשתף את חברותיה הרבות בעובר עליה. לכן, ניכר היה מדבריה כי היא מרגישה צורך
לשתף גם בתחום אינטימי זה וכי חוסר השיתוף פגם ביכולת ההתמודדות שלה. ההצדקה שהיא
נותנת לרצון שלה בשיתוף הוא בכך ששיתוף זה יכול להועיל ברמה הזוגית. מבחינתה, הצדקה
מעין זו מעלה את רמת הלגיטימיות של צורך זה מכיוון שהשיח המרכזי בחברה הדתית, כיום,
הינו שיח של זוגיות ובנייתה (אנגלברג ונוביס-קראוס, 2010).

מרואיינות אלה חשות בודדות בעקבות שינוי הסטאטוס החברתי שלהן. הן אינן לבד, אך המערכת הזוגית החדשה שלהן אינה מספקת מענה לצורך שלהן ביחסים בינאישיים נוספים, שיהוו עבורן רשת תמיכה למצוקה שנובעת, מלכתחילה, מהשינוי הקיצוני שעברו.

על יסוד תיאוריית הייחוס נראה, שהסיבות שהאדם מייחס להן את בדידותו משפיעות על דרך התמודדותו עמה. ייחוס הבדידות לגורמים ארעיים הנתונים לשליטתו מקהה את הרגשת הבדידות, מותיר תקווה ועשוי להניע את האדם לפעול לשינוי המצב. כנגד זה, ייחוס הבדידות לגורמים יציבים וחיצוניים, שאינם בני שליטה, מפתח עוינות. ייחוס הבדידות לגורמים יציבים ופנימיים שאינם בני שליטה מלווה בתחושת חוסר תקווה על כל המשתמע מכך (שוורצולד, שגיב ושגיא 1996).

המרואיינת להלן רואה את בדידותה כמצב זמני שצריך להביאו לידי פיתרון. היא פועלת לשינויו בחיפוש מתמיד של מענה:

"וכל הזמן אמרתי טוב, את מי אני שואלת, לא נעים לי, לא נעים, הרופא נשים פה גם ככה זה היה סיוט וזה גבר ואני לא אשאל אותו על קיום יחסי מין והייתה לי שיחה עם חברה שלי, לא ספציפי על זה, והיא אמרה לי שהיא נכנסת לאתרים של סקסולוגים שואלת שם הכול, היא אמרה שממש, היא דוסית וזה, הכל, כל השאלות שהיו לי, זה הכתובת שיש לי, זה החברים שלי, אמרתי טוב, וואלה, אולי זה מה שאני אעשה, אבל לא הצלחתי להתחבר לזה, אני גם לא מתחברת לפורומים באינטרנט, כאילו, עכשיו, אני קצת יותר קוראת, חופשת לידה כנראה, אני לא סובלת את זה, אני טוענת שזה אנשים חסרי חברים ש... אבל אמרתי אולי, אבל את מי אני אשאל, מה אני אעשה, ממש היה לי קושי, אמרתי לאי, אני מרגישה לבד בעולם, כאילו מה, אני רוצה מישהו שאני ארגיש בנוח לדבר איתו על זה, כאילו, החברה שלי שהיא הכתובת שלי, לא יודעת, כאילו, לא יודעת אם זה נכון"

ת' מתלבטת לגבי פנייה לרופא הנשים שלה, פנייה לפורומים שונים באינטרנט וחברה טובה. לת' ברור שעליה לשאול ולא להישאר עם התחושות הללו לבד. עם זאת, היא לא מוצאת את הכתובת הנכונה לה לפנייה ואומרת לבעלה שהיא "מרגישה לבד בעולם".

בן אשר (Ben-Asher, 1987) מציגה שני דפוסי התמודדות עם בדידות. האחד, התמודדות עם הבעיה והשני, התמודדות עם הרגשות. התמודדות עם הבעיה כוללת שינויים אקטיביים ויזומים במערכות היחסים הבינאישיות כפי שראינו אצל ת'. לעומת זאת, התמודדות עם רגשות ממוקדת בניסיונות להפחתת המצוקה הרגשית. התמודדות מסוג זה כוללת ונטילציה של רגשות או הדחקה ודיכוי של רגשות כפי שנראה להלן.

"דווקא היום אם אני לא נהנית אני יכולה להתאכזב אבל בסדר וללכת לישון אבל אולי שם יעלו השאלות אולי יש משהו שאני יכולה, שאני פשוט לא יודעת ושאני לא מעיזה לשאול, אף אחד לא ילמד אותך, תחושה של אף אחד לא ילמד אותך איך עושים את זה, כדי שיאללה תלכי על זה, תמצי את זה, לא יודעת".

מרואיינת זו מייחסת את בדידותה לגורמים פנימיים יציבים ולכן דבריה מאופיינים בחוסר תקווה והשלמה. מרואיינת זו מרגישה בודדה. בניגוד לקודמותיה, היא לא נמצאת כלל במקום של חיפוש מקור שיענה לשאלותיה. היא בכלל לא מעיזה להעלות את השאלות על דל שפתיה. למעשה, הראיון היה המקום הראשון שבו דברים נאמרו, דברים שעד שלב זה הודחקו והורחקו, הן ברמה האישית והן ברמה הזוגית, ועוד אספר על כך בהמשך.

במהלך תקופת הראיונות הנשים שראיינתי הפכו לחלק ממני. הן היו אמיתיות וכנות והן חשפו בפני, לעתים עוד לפני שביקשתי, את נבכי נפשן, את הסודות הכמוסים ביותר בחייהן, בדרך כלל דברים שלא דיברו עליהם עם אף אחת לפני. לעתים קרובות גם דברים שלא נאמרו לבני זוגן. לעתים, הנשים דיברו ותוך כדי השיחה העלו תובנות שישבו אצלן מזה זמן, תובנות שלא קיבלו עד כה מילים מכיוון שלא היה להן לא פה ואוזן.

התחושה הקשה המתוארת של הבדידות הכתה בי בכל פעם מחדש. הקול שעלה מכל הראיונות כולם, ללא יוצא מן הכלל, היה הקול של הבדידות. הנשים, עם כניסתן מתחת לחופה, נכנסות לעולם מלא בטאבו, שבו שאסור לדבר על נושאים ש'השתיקה יפה להם' והן נשארות לבד. הן רוצות לשתף אך לא יעשו זאת, הן רוצות לקבל מידע אך לא מרגישות בנוח, הן רוצות לשאול אך אינן מעיזות. בראיונות שמעתי קולות שונים של נשים השונות זו מזו בגילן, בשנות נישואיהן, במספר הילדים שלהן, בהשקפת עולמן הפוליטית ובמידת הקפדתן על המצוות אולם הקול היה דומה כאשר הן דיברו על המצוקה אליה נקלעו עם חתונתן, על השתיקה ועל כאב הבדידות.

התימות המרכזיות שעלו מדבריהן שונים ומגוונים אבל החוט הדק ששזור בכולם הוא אותו חוט, חוט השתיקה והמבוכה, חוט הבדידות.

ניתוח הראיונות יעשה על ידי חלוקה למספר שערים. השער הראשון יעסוק בהתמודדויות של הכלה ערב חתונתה, בליל הכלולות ובתקופה הראשונה אחריו. השער השני יעסוק בהתמודדות עם הגוף והמיניות בשנות הנישואין הראשונות והשער השלישי יעסוק בהתמודדויות שעולות לאור קיום הלכות טהרת המשפחה השונות.

4.2. שער ראשון: התמודדות הכלה לאורך ציר הזמן

נושא חיבור זה הוא מיניות וגוף לאחר החתונה. רוב ההתמודדות של הכלה מיוחס לעובר עליה לאחר חתונתה. אולם, לא ניתן להתייחס ל'אחרי' מבלי שנבין את ה'לפני'. בשער זה אציג את ההתמודדות של הכלות לאורך ציר זמן. בפרק הראשון אתייחס להכנותיה של הכלה לקראת חתונתה. הפרק השני ידון בחוויית הלילה הראשון ואילו הפרק השלישי יפתח צוהר להתמודדות של הכלות בשלבים המוקדמים שלאחר החתונה. הבנת ההתמודדות של הכלות טרם חתונתן, בערב החתונה ומיד לאחריה יהוו בסיס לדיון בהמשך המחקר.

4.2.1. 'לפני':

4.2.1.1. ההכנה – הדרכת כלות:

ההכנה של הכלות הדתיות לקראת חתונתן מתחילה כבר בשנות התבגרותן הראשונות. בשלבים אלו מתחילות הבנות ללקט פירווי מידע על מין ומיניות. רוב המידע שהן מקבלות מגיע מחברות, מחומר כתוב, מסרטים וסדרות טלוויזיה. המידע הפורמאלי מתקבל מהשיעורים לחיי משפחה בתיכון והדרכת הכלות הניתנת ערב החתונה (Labinisky et al., 2009). ממחקרה של סמט (2005) עולה שבמערכות החינוך הפורמאליות של הבנות, לאורך שנות גיל ההתבגרות, אין כמעט התייחסות לגוף ולמיניות. יותר מכך, במקומות מסוימים ישנה הכחשה מודעת של נושא זה. נראה שכתוצאה מההתייחסות החברתית הזו אל המין והמיניות, המרואיינות רואות בהדרכת הכלות את ההכנה המרכזית והכמעט בלעדית שלהן לחיי הנישואין בכלל וחיי האישות בפרט.

במקביל לריצות, לאולם, שמלה, פרחים, צלם ותזמורת מתחילה הכלה להיפגש עם מדריכת הכלה. מטרת ההדרכה על פי רוזן (2009) היא לתת כיווני מחשבה ביחס לנישואין, להרחיב את הידע בתחום טהרת המשפחה, להוסיף מבט יהודי-ערכי על חיי המשפחה, להעניק כלים לזוגיות נכונה ובריאה ולתת הדרכה הלכתית- אקטואלית תוך הסברת השילוב שבין ההיבטים השונים. המדריכה תהיה, לרוב, אישה נשואה ומנוסה שעברה הכשרה על ידי מסגרת דתית זו או אחרת והכלה תבחר אותה לפי המלצת חברותיה או בעזרת מתאמת מיוחדת מטעם הארגון אליו פנתה.

"היינו מאורסים המון זמן, היינו מאורסים חצי שנה, ובחצי שנה הזאת חיפשתי מדריכת כלה גם שתתאים לי, נורא חשוב לי מישהי שתתאים לי, תגיד את כל ההלכות, למרות שקראתי וקניתי ספרים... חברות שלי שהתחתנו לפניי אמרו לי ל"בניין שלם", ברור שיהיו פה קטעים שחבל על הזמן וסגירת פינות, אז אמרתי מה "בניין שלם"? הייתי בשיעורים שלהם, יאללה, ואז קבעו לי עם מישהי אני לא אשכח את זה, מדהימה שתי חברות שלי היו אצלה אמרו לי היא מעולה, גם דוגרית, גם את יכולה לשאול אותה, את יודעת, מזה התלהבתי, אמרתי איזה כיף, איזה יופי"

הכלות רואות חשיבות רבה בהתאמה של מדריכת הכלות לצרכיהן ולהשקפת עולמן. קשר טוב עם המדריכה יבטיח, מבחינתן, שקט נפשי בדרך אל החתונה.

"אני שמחה על מי שלמדתי איתה אבל יותר מההכנה ל... יותר ממנה לחיים קטע רוחני וקטע יהודי של אמונה"

המפגשים נפרסים על פני כל תקופת ההכנה לחתונה כשכמות הפגישות המומלצת היא בין שש לשמונה פגישות. במהלך הפגישות מדריכת הכלות דנה עם הכלה בהלכות טהרת המשפחה, בהכנה לחיי הזוגיות והדרכה למיניות עם דגש על הלילה הראשון.

"היא דיברה איתי, היא גם הביאה לי חוברת לקרוא, מאוד טובה... אני זוכרת את עצמי מזדעזעת כשקראתי אותה, אני זוכרת שהיה לי שוק, על האינטימיות, על החדירה, אני זוכרת שהרגשתי צמרמורת, אבל אני זוכרת שהיא כן תיארה לי את זה בתור משהו טוב, בתור משהו נעים, בתור משהו שרוצים לחזור אליו אחר כך, וברור שיכול להיות קשיים בהתחלה שזה הגיוני כי מגיעים בלי רקע..."

הכלה פוגשת לראשונה את המידע על המתרחש בליל הכלולות. היא מתארת את המפגש הראשוני הזה כשוק, כמעורר צמרמורת. מדריכת הכלות נמצאת איתה בסיטואציה הזו ומתווכת לה את הנושא. היא מתארת לה את קיום יחסי המין כדבר טוב, כדבר נעים, כדבר שרוצים לחזור אליו

ולא מונעת ממנה את ההבנה שיתכנו קשיים בהתחלה. ללא התיווך הכלה הייתה נשארת עם התחושה השלילית הראשונית אך לאחר השיחה עם המדריכה הכלה הזו מרגישה מוכנה.

לעומתה, הכלה הבאה הייתה מאוכזבת ומפוחדת:

"הגיעה הפגישה האחרונה, שהיא אמרה תקשיבי: תגיעי רגועה, תגיעי עם זמן, אנחנו הולכים לדבר על הערב, כאילו, שאחרי החתונה, אמרתי: טוב, היא תגלה לי את רזי עולם, כאילו, אני עכשיו אצא ואדע מה עושים. והיא דיברה בקודים. ואני זוכרת שחזרתי הביתה ובכיתי כי אמרתי: מה אני יעשה, אני לא זוכרת את זה, מבינה, אחותי תמיד צוחקת עלי, יש לי אחות תאומה, אחותי תמיד צוחקת עלי שאחרי כל פגישה עם המדריכת כלות לא היה אפשר לדבר איתי, הייתי מגיעה ככה...בהלם, אחרי הפגישה הזאת בכיתי, והיא אמרה לי: מה קרה מה קרה, ומה אני יגיד לה ציפיתי לאיקס קיבלתי וואי בריבוע כאילו כלום!!"

מרואינת זו ציפתה לפגישה האחרונה כדי שבה יגלו לה את הסודות, היא תקבל את המידע הנחוץ לה על מנת להפחית את החרדה שהיא חווה לקראת החתונה ולקראת הלילה הראשון. האכזבה שלה הייתה גדולה מאוד כאשר היא חזרה מהפגישה המיוחלת וגילתה, שלמעשה, לא קיבלה דבר.

"הייתה לי הדרכת כלות שהייתה מאוד מאוד טובה ומאוד חסרה, הייתה רבנית מדהימה ולא דיברה איתי מילה על זה. היא הראתה לי רק תנוחה אחת שיכולה להיות נוחה, קלה יותר פחות כואבת אפילו לא השתמשה במילה. היא ציינה שלא חייבים בלילה הראשון יש איזשהו עניין בלילה הראשון אבל אם לא תרגישי טוב עם זה... הייתה מאוד עדינה, אני זוכרת היא ממש נשכבה על הרצפה והדגימה לי איך לשכב ואיך להרים את האגן ואני... זה נראה לי ממש: "וואו היא ממש מראה לי ומעולה" ואז באמת בלילה הראשון, הבנתי שהיא ממש לא הראתה כלום זה לא באמת עזר..."

בניגוד למרואינת הקודמת, מרואינת זו יצאה בתחושה מאוד טובה מההדרכה. היא מציינת שהרבנית 'מדהימה' ו'עדינה'. היא יוצאת מהפגישה שלפני החתונה בתחושה שיש לה את הידע והכלים הדרושים לה מכיוון שהמדריכה הראתה לה תנוחה שתהיה לה נוחה. למעשה, היא קיבלה

מידע שהפיג את חששותיה לפני החתונה אך לא עמד במבחן התוצאה בשעת מעשה. בדיעבד, היא מרגישה שלא קיבלה הדרכה טובה.

"אבל ישבתי עם מדריכת כלות ובסוף כל מפגש היא אמרה לי: יש לך שאלות? לא, כי, כי מה אני ישאל אותך מה אני יעשה אם יכאב לי? מה אני יעשה עם לא ירד לי דם? כאילו מה? לא ידעתי מה לשאול לא חשבתי שיכאב לי כולם אמרו כמה זה כיף וכמה זה נהדר וכמה זה איזה כיף אנשים כאילו מחכים לזה. אף אחד לא אמר שזה כואב שזה מביך ויום אחרי את מתפדחת ממנו בטירוף כאילו אף אחד לא אומר את זה את מבינה?"

בסופו של יום, מדריכת הכלות עושה את כל אשר ביכולתה על מנת להכין את הכלה לחתונתה. עם זאת, חוסר הניסיון המיני משאיר את הכלה עם המון שאלות אך ללא מילים. לעיתים קרובות, הקשר שנוצר סביב ההדרכה הינו קשר שנבנה רק לצורך ההכנה לחתונה ולכן הוא אינו עמוק דיו לשיחה על נושאים שעד כה היו קבורים עמוק בטאבו החברתי. הכלה, אם כן, קיבלה הדרכה הלכתית ופרקטית מפי מישהי המוסמכת לדבר, אולם, החרדה לקראת החתונה רק גוברת.

4.2.1.2. הדיסוננס הקוגניטיבי:

"אני מסכימה שהפער הזה, בין מה שהייתי רגילה לבין מה שבאמת קורה, לדעת איך עושים את החיבור הזה, אני מרגישה שזה, שזה ממש זה הביא להרבה דברים מאוד קשים, מאוד קשים מרגיש לי שזה ממש זה מביא לידי דברים מאוד קשים, מאוד מטלטלים..."

על מנת להבין את הקושי העומד מאחורי הפער עליו מדברת מרואיינת זו, יש להבין את תיאוריית הדיסוננס הקוגניטיבי. תיאוריה זו מבוססת על ההנחה שבני האדם פועלים להשגת עקיבות קוגניטיבית, מצב שבו האמונות, העמדות וההתנהגות מתאימים זה לזה (רוקס ושורצלד, 2000). בהתאם לשאיפה זו פיתח פסטינגר (אצל רוקס ושורצלד, 2000) את תיאוריית הדיסוננס הקוגניטיבי על פיה הרצון של האנשים לשמור על עקיבות קוגניטיבית מובילה, לעתים, להתנהגות לא רציונאלית ולא סתגלנית. על פי פסטינגר (שם) יש לאנשים קוגניציות רבות על עצמם ועל העולם שסביבם. הקוגניציות הללו כוללות את כל מה שהם יודעים על אמונותיהם, רגשותיהם, עמדותיהם והתנהגותם. לעתים, הקוגניציות תואמות זו את זו ולעתים יש סתירה או אי-הלימה

ביניהן. מצב של חוסר עקיבות בין הקוגניציות מלווה, לעיתים קרובות, בתחושה לא נעימה של מתח שנקראת דיסוננס קוגניטיבי. עוצמת הדיסוננס מושפעת משלושה גורמים מרכזיים: הראשון הוא חשיבות הנושא. ככל שהנושא חשוב יותר עוצמת הדיסוננס גדלה. השני מתייחס למספר הקוגניציות מעוררות הדיסוננס. ככל שמספר הקוגניציות המעורבות בדיסוננס גדל כך העוצמה שלו תגדל. השלישי מתייחס למספר הקוגניציות משככות הדיסוננס. ככל שיעלו מספר הקוגניציות משככות הדיסוננס כך תפחת עוצמת הדיסוננס.

הכלות הצעירות העומדות ערב חתונתן מדווחות על עוצמה משתנה של דיסוננס קוגניטיבי. המידע החדש אותו הן מקבלות לקראת ליל הכלולות אינו עולה בקנה אחד עם הקוגניציות המוכרות להן. המידע על גופן, מיניותן, יחסי מין והנאה מינית מופיע כסתירה לצניעות, לפרישות ולכיסוי אליו הן מורגלות. הדיסוננס יוצר אצלן מתח וחרדה אותו הן מנסות להפחית בעזרת אסטרטגיות שונות.

פסטינגר (שם) מציג שלוש אסטרטגיות שונות שנועדו להפחתת העוצמה של הדיסוננס הקוגניטיבי: הפחתה בחשיבות הקונפליקט, הוספת קוגניציות משככות דיסוננס או הפחתה שלהן. ניתן לראות שהכלות נעזרות באסטרטגיות השונות לשיכוך החרדה שהן חוות ערב חתונתן.

הפחתה בחשיבות הקונפליקט:

הפחתה של חשיבות הקונפליקט מסייעת בהפחתת הדיסוננס בכך שהאדם מוצא מחדש את האיזון בין הקוגניציות שלו. ברגע שהקונפליקט קטן יותר, ההתנגשות בין הקוגניציות אינה משמעותית כל כך וניתן לחיות איתה בשלום.

בדוגמאות הבאות ניתן לראות שתחושת הביטחון של המרואיינות בקשר הזוגי ובבן הזוג מסייעת להן בהפחתת המתח לקראת הלילה הראשון, תחושת ה"היה בסדר" או 'אני בידיים בטוחות' מגבירה את העקיבות הקוגניטיבית:

"לי היה ביטחון כזה, שיהיה בסדר, יחד עם חשש, אבל הרגשתי שיש משהו בינינו, האיש שלי,

שאנחנו נהיה בסדר"

"לא כל כך פחדתי, לא פחדתי מהלילה הראשון, כאילו הרגשתי שאני בידיים בטוחות, לא הרגשתי שיקרה לי משהו, הכאב, בסדר אז יכאב, משום מה לא כל כך הטריד אותי, למרות שאני ממש מפחדת מכאב, ברמה היסטורית, אני לא לקחתי אפידורל כי פחדתי מהזריקה, כדי להבין"

המרואיינות הללו מגיעות אל החתונה עם ידיעה ברורה ש'יהיה בסדר'. המחשבה הזו מלווה אותן ומסייעת להן להגיע אל ליל החתונה עם עוצמת דיסוננס פחותה יותר מהאחרות.

"כשהיא אמרה לי, אני ממש זוכרת, שהיא אמרה שהבחורה הזאת התקשרה אחרי חודשיים ואמרה לה שהם לא מצליחים ואמרתי לה מה זאת אומרת לא מצליחים? איך אפשר לא להצליח? ואז אמרתי לעצמי איך זה יכול להיות? ואחרי החתונה אחרי ששמעתי מחברות זה מזה תופעה רווחת, רווחת ברמות..."

גם מרואיינת זו מרגישה שהיא תצליח. היא מסבירה שלפני החתונה לא הבינה למה כלות צריכות להתקשר למדריכה בגלל שהן חוות קשיים. מבחינתה, היא ובן זוגה יצליחו, אין סיבה ל'לא להצליח'. עוצמת הדיסוננס שלה נמוכה מכיוון שהקונפליקט שלה נמוך אף הוא.

דרך נוספת להקטין את עוצמת הקונפליקט ובעקבות כך את עוצמת הדיסוננס היא ליצור תחושה של בחירה. כאשר הכלה מרגישה שהיא בוחרת מתוך האינפורמציה את מה שרלוונטי אליה, היא מקטינה את עוצמת הקונפליקט מכיוון שהיא מרגישה שהבחירה שנעשתה תואמת את הקוגניציות שקיימות אצלה זה מכבר.

" לא למדנו הרבה הלכות, זה היה מאוד את ההלכות שאמרתי לה שאני אצטרך. אני לא צריכה שתגיעי איתי ללהעביר את הכוס לא להעביר את הכוס... וממש למדנו את ההלכות שאמרתי לה שאני צריכה, כאילו התמקדנו ב... שנינו כאלה, אין לנו כללים, כל רגע נתון אנחנו מתמודדים, אנחנו חושבים אנחנו רואים איפה אנחנו עומדים, כל דבר, זה גם דבר טוב כי זה גורם לך לחשוב על מה שאתה עושה לא רק, כל דבר אתה בוחן אותו מחדש."

הכלה מתארת את השיח שלה עם מדריכת הכלות. היא מספרת איך היא הבהירה למדריכה אילו הלכות רלוונטיות אליה ועל אלו ניתן לוותר. מבחינתה, כאשר היא נמצאת בתחושה של בחירה ישנה עקיבות קוגניטיבית עם דרך החיים אותה סיגלה לעצמה.

"באותה תקופה הייתי יותר הלכתית בכלל בחיים, הייתי, מאוד אהבתי את ההלכה, את הקפדנות והחוקים, וידעתי ולמדתי, וזה ריתק אותי, ואצל א' רוב החברים היו חילונים ואנחנו היינו הזוג הדתי שהיה עם חברים חילוניים, ואין לנו שום בעיה אנחנו ממש יודעים את ההלכות וממש מקיימים אותם. לא חשבתי שאני לא אקיים את טהרת המשפחה, זו לא הייתה שאלה ואני יודעת אצל המדריכה כלה שלי רציתי ללמוד, רציתי לדעת מאיפה זה מגיע, ועל מה זה מבוסס כי לא ידעתי, לא דיברנו על זה בבית, אימא שלי הייתה הולכת למקווה אבל לא היה לזה שום... אז ממש למדנו ואני זוכרת שהיא אמרה שעם כל הקשיים שיש, כל אחת בוחרת מה שהיא רוצה לעשות וזה משהו פרטי ואף אחד לא נוגע בזה, אז זהו, וזה מה שאת צריכה לעשות. אז כן, לא קיימנו אני אמרתי שאני לא רוצה לקיים את הסייגים, לא להפריד מיטות, לא לגעת, אני חיה עם מישהו, אני לא חושבת שפיזיות זה דבר שלילי אני לא ממש הרגשתי חייתית, אמרתי אני לא חיה זה שאני מחזיקה ידיים לא יוביל אותי לשכב איתו אני יכולה לשים גבולות, אז בסדר, קיום יחסי מין בזמן נידה לא, אז בסדר לא, אבל כל השאר אני רוצה לנהל חיים נורמאליים, שנאתי את ההרגשה שאני חייבת להפריד."

תחושת הבחירה מלווה את המרואיינות הללו ומביאה אותן אל החתונה במצב רגוע. מבחינתן, הקונפליקט אינו גדול מכיוון שהן התאימו את הדרישות החדשות לאורח חייהן הקודם ולכן נוצרה מחדש עקיבות קוגניטיבית.

הוספת קוגניציות משככות דיסוננס :

על מנת להתמודד עם החרדה והמתח, נוקטות מספר מרואיינות אסטרטגיה על פיה הן מוסיפות קוגניציות שתפקידן לשכך במעט את הדיסוננס. הקוגניציות הללו נועדו ליישב את הסתירה בין החיים כפי שהן הכירו עד אותו היום לבין המידע שהן קיבלו על ליל הכלולות. הכלות הצעירות מוסיפות קוגניציות נוספות שמטרתן להפחית את הקונפליקט שנוצר. באופן לא מודע, הן עוברות תהליך מחשבתי שנועד למתן את הדיסוננס שהן חשות.

המרואיינת הבאה מוסיפה קוגניציה נוספת, על אלה הקיימות. מבחינתה, הידיעה שכל העולם
'עושה את זה' מפחיתה מעוצמת הדיסוננס.

"אנחנו היינו חברים הרבה מאוד זמן אז ממש לפני החתונה כן נפלנו בנגיעה (עלייה של הטון)
ברור שלא ברמות של ה... התחתנו בתולים, אבל אולי זה כן הכניס את הרצון של משהו
שימשיך מפה ולא ייעצר אחרי חיבוק ונשיקה, מצד שני, אני זוכרת את החשש, אני זוכרת
שהייתי מרגיעה את עצמי בתת מודע ואומרת טוב אם כל העולם עושה את זה אז למה אני
צריכה לפחד, אז ברור שיש פה משהו טוב, אם כל העולם מדבר על זה אם כל העולם אוהב
את זה אז למה אני צריכה לפחד, אני צריכה פשוט לגלות את זה בצורה הטובה, אני זוכרת
שהיה חשש ואני זוכרת שמאוד הרגתי את עצמי כשחשבתי על כל העולם."

העובדה שכל העולם מקיים יחסי מין ואוהב אותם מהווה עבור מרואיינת זו עוגן ומחשבה
מרגיעה.

"כל הזמן אמרתי לעצמי שיש כאלו שעושות את זה מרצונם החופשי, אני חייבת, אבל הרבה
עושות את זה כי הן רוצות."

הדיסוננס כאן מורגש באופן קיצוני יותר. המרואיינת מתארת מצב של חוסר ברירה, 'אני חייבת'.
מבחינתה, ליל הכלולות הינו חובה לא נעימה שהיא חייבת לעבור על אף חששותיה וחרדותיה.
ההסבר לכך שהרבה נשים מקיימות יחסי מין מבחירה, לעומתה, שניטל ממנה חופש הבחירה,
מסייע לה בהפחתת העוצמה של הדיסוננס גם אם לא לגמרי.

"המדריכת כלות אמרה לי שזה נורא קשה בהתחלה לא לגעת וזה וזה ולא הבנתי על מה היא
מדברת כי הייתי בשלב שנורא נלחצתי מלגעת, כאילו, זה הבהיל אותי, עד עכשיו החתונה,
לפני, אנחנו לא נוגעים וזה בסדר אז מה יקרה, אחרי החתונה, ואז אחרי החתונה כשזה כן
היה קשה לגעת אז ידעתי שזה יעבור, ועוד מעט יהיה לי קשה לא לגעת..."

כאן רואים קוגניציה נוספת, 'עוד מעט יהיה לי קשה לא לגעת'. הכלה הזו נמצאת במתח נוראי, היא עוד לא רואה את עצמה נוגעת בבן זוגה. היא לחוצה ומפוחדת ועל מנת להפחית את הקונפליקט היא מוסיפה לעצמה את הידיעה כי אחר כך יהיה קשה להיפרד. מבחינתה, הידיעה הזו מבהירה כי הנגיעה חייבת לעבור בשלום והיא עוד תתגעגע אליה.

הפחתה של קוגניציות:

"כשקראתי ספרים והגעתי לקטעים... אז או שדילגתי ואם לא דילגתי, יש ספר 'אהבת שאול', אמא שלי המליצה עליו בחום והייתי בשוק שהיא המליצה לי, התחלתי לקרוא אותו והיו בו המון דברים מלוכלכים, ומה שכן קראתי דברים מלוכלכים, שוב, זה מאוד חסם אותי, נגיד אם היה ספר עם איזה זוג מתנשק, לא יכולתי באמת, זה לא זרם לי טבעי..."

ישנן נשים שנוקטות באסטרטגיה של הפחתת קוגניציות בשביל להתמודד עם הדיסוננס שבו הן שרויות. באסטרטגיה זו הן, למעשה, משמיטות או מדחיקות אינפורמציה שהן לא מצליחות להכיל ביחד עם הקוגניציות הקיימות אצלן זה מכבר. במקרה זה, המרואיינת לא יכולה לסבול קריאה של תיאורים שהם מיניים מדי לטעמה והיא בוחרת לדלג עליהם. במקרים אחרים נמצא נשים שמקבלות מידע אך הן מדחיקות אותו אל הלא מודע על מנת להתמודד עם הדיסוננס שנוצר. ההדחקה מגנה עליהן בסיטואציה מעוררת חרדה זו (ביטמן ובייט-מרום, 1992).

"הייתה לי את המדריכת כלות היא לא הייתה מדהימה, אני לא זוכרת ממנה הרבה"

"אני גם לא אמרתי שאחותי כן דיברה איתי היא כן ניסתה לדבר.

מ: לפני?

ל: שבוע לפני, אני תוהה כמה באמת אפשר להסביר לך מה הולך להיות שם כי אני חושבת שהיא באמת ניסתה ואני הייתי קשובה, הייתה קצת מבוכה בינינו אבל יש בינינו פתיחות, היה גם ביטחון אבל עדיין זה היה ...

מ: עדיין לא מבין...

ל: אז באמת אני לא יודעת אם יש לי טענה או לא, את מבינה?"

לפני החתונה נפגשות הכלות עם תכנים ומידע מעוררים חרדה. המידע החדש מפגיש אותן לראשונה עם עתיד לא ידוע שבו הן תידרשנה לנהוג בניגוד מוחלט לכל מה שהכירו עד כה בחייהן. ההדחקה פועלת בשירותן כאשר הן שומעות ממדריכת הכלות אינפורמציה על הגוף שלהן, על הגוף שלו, על יחסי מין, על הקשר בינו לבינה וכד'. הכלות שומעות ומדחיקות את המידע ללא מודע, למקום שאינו נגיש להן כאשר הן זקוקות למידע. לאורך הראיונות שמעתי שוב ושוב את הבנות באות בטרוניה כלפי מדריכות הכלות על דברים שלא נאמרו בהדרכה, כאשר בפועל יתכן מאוד שהדברים נאמרו אך הודחקו באופן מיידי. כלה אחת מציינת שהיא לא זוכרת מה אמרה לה מדריכת הכלות. הכלה השנייה מנסה להסביר שהמידע היה נגיש עבורה עוד לפני החתונה באמצעות אחותה, היא זוכרת שהייתה פתיחות והיא הייתה קשובה לדבריה ועם כל זאת משהו התפספס בדרך. הסבר דבריה באמצעות תיאוריית הדיסוננס הקוגניטיבי מסייעת לנו בהבנה שכלה זו 'לא שומעת' או בוחרת באופן לא מודע לא להפנים תכנים מסוימים מפאת המתח שהם מעלים בין הקוגניציות הקיימות אצלה.

"היינו בקורס של תנועה אוטנטית¹ וחלק ממנה יש כאלה שרוקדות ומאוד עם עצמן ויש עדות לתנועה ושאחר כך חברה לא דתייה באיזה שיחה שהיא רצתה לשתף אותי היא אמרה משהו כמו: "את כל כך מינית וזה כל כך מדהים ואני מדמיינת אם היית כמו שאת בכיתה את הולכת ברחוב" ואני כאילו זועזעתי עד עמקי נשמת בכיתי, באתי עם זה לכיתה ואמרתי שאני לא רוצה שישתכלו עלי ככה אני חושבת מה שהייתי לא ידעתי איך להתמודד עם זה מה זה בכלל זה היה בעיני מאוד רחוק ממה שאני רוצה להיות בו"

מרואיינת זו מספרת על כך שראו אצלה מיניות. עוצמת הדיסוננס שהיא מדווחת עליה גבוהה מאוד, היא מגיבה בזעזוע, בבכי, היא לא יודעת כיצד להתמודד. האסטרטגיה שהיא נוקטת מתבטאת בדחף ראשוני של המעטה בקונפליקט, הפחתה של הקוגניציות שתורמות לדיסוננס והיא עושה זאת על ידי הגעה לכיתה ובקשה מחברותיה שלא ישתכלו עליה בצורה כזו.

הסיפור הבא נותן ביטוי נוסף להדחקה, מזווית אחרת. מרואיינת זו מתארת את המצוקה שנקלעה אליה לאחר שנכנסה להריון מיד אחרי החתונה. תחושת הדחק (stress) שלה נובעת, לדעתה, מכך

¹ במסגרת לימודי מחול של המרואיינת.

שלא הוכנה לאפשרות כזו מראש, אך התובנה שלה בסוף הסיפור היא שהיה לה את כל המידע הדרוש אך הוא הודחק מהמודעות.

"האמת היא, שהיה לי משבר מיד אחרי החתונה כי נכנסתי להיריון מיד, אהההה, כאילו אמרתי, אני מכירה מקרוב אנשים, שאחותי, גיסי, נכנסו מהר להיריון, צריך גם להיות די תמימה כדי לא לחשוב שזה יכול לקרות גם לי, אבל וואלה, לא, לא, לא חשבתי שזה יכול לקרות גם לי, בסדר, לא מנעתי, לא עשיתי שום דבר כדי, שלושה חודשים אמרתי שאני לא בהריון, לא בדיקות, לא בדיקות דם, אמרתי לא, אני, כאילו, נתקע לי עצם בגרון, זה בא לי בשוק, זה בא לי ב"רגע, פוס משחק", זה היה מבחינתי ההתמודדות הכי קשה.

אלף, אתה לא יודע למה לצפות ובית, המטרה היא בסופו של דבר להיכנס להיריון אז כאילו אף אחד לא אומר תתכונני, תוך שבועיים את תמצאי את עצמך בסיטואציה אחרת לגמרי, שאת לא ציפית לה.

"לא הרגשתי שאני מגיעה לא מוכנה, באמת, הרגשתי ממש בנוח ואני חושבת שהכניסה (להריון מ.פ.)... הרגשתי שהחמיצו פה, רק היו צריכים לדבר על ארבעה משפטים : שתזכרי שאת יכולה להיכנס להיריון שבוע אחרי החתונה.

מ : ואם היו אומרים את זה...

ת : התהליך היה הרבה יותר קל, כאילו הייתי יודעת.

מ : היית מונעת?

ת : לא הייתי מונעת, לא, דיברנו על זה, אנחנו לא רוצים למנוע, ככה אנחנו רואים את עצמנו, אבל כאילו לא הלכתי למקווה בידיעה שהיום אני נכנסת להיריון, למרות שברור, שכל פשוט, את לא מונעת, הולכת למקווה, זהו, את נכנסת להיריון, את יכולה לפתוח את העיניים, סה"כ המשפחה שלי ב"ה, פיריון בריא, אני לא יודעת אם זה גנטי לא גנטי, אין לי מושג, אז בסדר, כאילו, זה אפשרי, זה יכול לקרות, אז כאילו, אבל, לא יודעת, אף אחד לא זרק לי, רק תדעי שזה יכול לקרות, גם לך זה יכול לקרות, לא הייתי שם...

מ : אולי מישהו אמר ולא היית שם?

ת : יכול להיות.

מ : כי זה היה בשכל, ברמת הידיעה את ידעת...

ת : נכון, אני לא יודעת, שהלכתי למקווה ומישהו אמר שיש מצב שהשבוע את נכנסת להיריון.

מ : לא היית במקום הזה

ת: לא, ואני לא אומרת, כאילו, לא הייתי שם, לא, זה לא העסיק אותי, מעניין אם אני אכנס להיריון או לא, את יודעת כשהמחזור הבא לא הגיע, אז בסדר, אז את אומרת אולי זה ההשפעה של הגלולות של החתונה, אבל באיזשהו שלב את אומרת, זה אמור לקרות, אז יכול להיות שזה קרה, זה היה קשה... "

ת' קיבלה את המידע על תהליך הכניסה להיריון טרם חתונתה. היא ידעה כיצד באים ילדים לעולם. היא למדה ביולוגיה, ראתה את נשות משפחתה ולמדה בהדרכת כלות. היא גם ניהלה דיון עם בעלה לעתיד על מניעת הריון שבו הם החליטו לא למנוע. עם כל זה, כשנכנסה להריון שבועיים אחרי החתונה היא נכנסה לשוק, לקיפאון. ת' הדחיקה את המידע על פוטנציאל הכניסה להיריון כי הוא איים עליה, המידע היה זר לה ואיים על סדר החיים הרגיל אותו היא הכירה. במקרה שלה הוא קיבל ביטוי בהריון שלא מנעה, אך גם לא התכוננה אליו. אצל כלות אחרות ההדחקה באה לידי ביטוי בתחושת חוסר המוכנות שלהן.

לסיכום, תיאוריית הדיסוננס הקוגניטיבי מסייעת בהבנת המצוקה שבה נמצאות הכלות ערב חתונתן. הפער בין נורמות החיים שלהן, החינוך שקיבלו, העמדות שלהן ובהתאם לכך התנהגותן, לבין האינפורמציה והציפיות החדשות ביחד עם הפחד והחששות מן הלא נודע משאיר את הכלות הצעירות במתח וחרדה לקראת החתונה וליל הכלולות. תיאוריה זו מסייעת בהסבר של אסטרטגיות ההתמודדות שבהן הן נוקטות ומסייעת בנירמול תגובותיהן לחוסר האיזון שהן חשות.

"אני זוכרת שכן התייעצתי גם עם המדריכה וגם עם מטפלת שלי שמאוד סמכתי עליה ושתיהן עודדו אותי לעשות את זה בלילה הראשון ושזה כדאי גם אם זה כואב."

קיום יחסי מין בפעם הראשונה הינו חוויה המשפיעה על עיצוב המין והמיניות של כל אחד ואחת (לירוי, 1997). עבור רבים, החוויה של יחסי המין הראשונים נחשבת לאירוע מעבר משמעותי ובלתי נשכח (Harvey, Flanary & Morgan, 1985). לרוב, לפעם הראשונה יש השפעה שלא ניתן למחות והיא משפיעה על העמדות, הרגשות וההתנהגות ביחס לנושא זה (Baumeister, 2001).

דילמטר (1985) מסביר כי אצל אחוז גבוה מהאנשים החוויה הראשונה של קיום יחסי מין עונה לתכתיבים חברתיים לתרחיש המיני. לרוב, בני אותה חברה או תרבות יקיימו יחסי מין, לראשונה, בתנאים דומים, המתאימים ליחס החברתי לנושא זה. בארה"ב קיום יחסים בפעם הראשונה מתרחש לרוב בתוך מערכת יחסים חברית, כאירוע ספונטני ולא מתוכנן, בדרך כלל בבית של אחד מבני הזוג, ללא אמצעי מניעה יעילים ולעיתים קרובות בעזרת צריכה, לא מופרזת, של אלכוהול.

אם נעקוב אחר דבריו של דילמטר (שם) נוכל לכתוב תסריט כמעט מדויק של מאפייני הפעם הראשונה אצל זוגות דתיים. הפעם הראשונה תתרחש לרוב בערב החתונה או בימים הסמוכים לה, בני הזוג קשורים זה לזה בקשר של נישואין, הם מכירים זה את זה ברמה הרגשית אך לא ברמה הפיזית, מדובר באירוע מתוכנן, המיקום יהיה בית מלון או הבית החדש של בני הזוג. בני הזוג יהיו לרוב עייפים מאוד מהחתונה או מאירועי שבת החתן ושבע הברכות, חוששים מאוד מן הלא נודע ולחוצים מאוד מטווח הזמן הקצר שיש להם עד שהאישה תקבל מחזור והם יהיו יאסורים² אחד לשני.

² על פי ההלכה, לאחר ההתנסות המינית הראשונה על בני הזוג להיפרד ולנהוג זה בזו כבימים שבהם האישה נידה.

לנושא 'הלילה הראשון' ניתן מקום רב בראיונות. לא כל המראיינות התייחסו אליו בפירוט כפי שנראה להלן, אבל בכל הראיונות ניכר כי ללילה הראשון נוכחות והשפעה על היחס לנושא יחסי המין בכלל.

"הגעתי לחתונה בחשש, כאילו, אני יכולה אפילו להגיד לך, שסיימנו את החתונה וששמו אותנו במלון עליתי איתו במעלית כאילו אמרתי לעצמי: הוא זר, אני מכירה אותו חמש שנים ופשוט פחדתי, אמרתי פשוט בוא נלך מפה, וכאילו אני מתה עליו, אין בעיה, אני פשוט הייתי בשוק, כאילו, אמרתי החתונה נגמרת ו...?"

הכלה עוברת את כל החתונה עם חששות. בסוף החתונה היא בשוק, למרות שהיא מכירה את בן זוגה כבר חמש שנים היא מרגישה שהוא זר לה, היא אוהבת אותו אבל רוצה לברוח.

"אני זוכרת שכאילו, הלכנו, היינו במלון בסיטי טאוור, התחתנו במרכז, והיה לנו שמפניה והכול היה טוב ויפה ושיקשקו לי הרגליים פחדתי כל הזמן אמרתי לו: רגע, רגע, רגע, רגע ואז הוא אמר לי: מה? אמרתי לו: רגע, אני הולכת להתקלח, רגע, ניסיתי כל הזמן לדחות את הקץ ואז, כאילו, נגיעה, רגע, לא יודעת מה, כאילו נסינו לזרום ואני זוכרת שכאילו זה זרם אבל זה לא זרם בטבעיות, כן היה את המביך גם ממני וגם ממנו הוא בכלל מסכן אותו שבוע חבר הכי טוב שלו התאבד לשי' היה שבוע נפלא לפני החתונה הוא בכה בחתונה חבל על הזמן אז כולם אמרו איזה חמוד איך הוא התרגש.

נגיד אני כן זוכרת שכאילו באיזה שהוא שלב אמרנו: טוב היום לא, כאילו אנחנו עייפים, וכן מחר רוצים להיות אסורים והתחתנו חמישי שישי שבת במלון בוא נהיה מותרים כמה שאפשר, הוא גם חזר לצבא אז אמרתי מה אני צריכה אתה תחזור כאילו עד הרגע האחרון מבחינתי לחכות אז בערב הראשון זה היה בעיקר ככה לגעת את יודעת לנסות להרגיש את הדברים ככה, בגלל שבאמת לא נגענו את מבינה אז כאילו זה לא היה טוב אני מכירה אותו רק עכשיו והולכים וזהו, זה היה מאוד בשרי ושולי היו מלא חששות".

מראיינת זו מתארת באופן כנה ואמיתי את טווח התחושות שלה. בית מלון, שמפניה, חתן וכלה, שקט שלאחר סערת החתונה והיא מפחדת, חוששת, 'משקשקת' לדבריה. היא מנסה להרוויח עוד קצת זמן. המילה 'רגע' חוזרת על עצמה, בדבריה, אין ספור פעמים. למרות שהתכוונה לרגע הגדול,

למרות שיצאה עם בעלה כבר שנתיים, למרות שידעה שהרגע הזה יגיע היא מפחדת, מנסה לדחות את הקץ, נכנסת להתקלח בשביל לקבל עוד כמה דקות.

מעבר לפחד ולחששות היא מדברת על זרימה לא טבעית, על מבוכה. בסוף היא מוצאת דרך לברוח. באופן רציונאלי היא מסבירה לבן זוגה למה לא כדאי להם לקיים יחסי מין בלילה הראשון. על פי ההלכה לאחר המגע המיני הראשון, בני הזוג נאסרים זה על זה ואסור להם לגעת האחד בשני. מבחינתה, ככלה, חבל ל'בזבז' את הימים בבית המלון, את השבת חתן ואת הזמן המועט שנשאר לה עד שבעלה חוזר לצבא ב'להיות אסורים'. בעלה מקבל את ההסבר והם מוותרים על ההתנסות הראשונית בליל הכלולות עצמו.

בניגוד למרואיינת הקודמת שלא קיימה יחסים בליל החתונה עצמו, למרואיינת הבאה המליצו בחום לעשות זאת כבר בלילה הראשון, ולא לחכות.

"הבנתי שזה (לקיים יחסי מין מלאים בליל הכלולות. מ.פ.) יהיה לנו טוב, לכן הלכתי על זה, לא הבנתי שזה יכול להיות לא חלק לגמרי, אני חושבת שזאת טראומה בשבילי, כאילו, בשביל שנינו זו טראומה, לא ידענו מה באמת הולך להיות שם היה המון המון ציפייה ותשוקה ורצון ובסוף זה היה כל כך אחרת, אהההה....., אבל זה טראומה שהיא לא חקוקה ב"ה כי באמת כל נעשה לה תיקון מדהים בינינו אבל כן, זה היה טראומה לכמה חודשים כי אם הייתי נזכרת בזה הייתי מתכווצת נגיד ומצטערת שזה ככה, זה היה מין אכזבה כזו שאחרי החתונה וכל ה... נפילה.

מה לא אמרו? אז גם את זה, שזה יהיה ממש קשה דבר נורא ואיך הוא עושה את זה, שהוא עושה חטא שהוא רגיל שלא לשפוך זרע, זה דבר נורא וגם לא דמיינו, וגם כאילו נראה לי אמרו שזה כואב או משהו לא האמנו שלא נצליח, זאת בכלל לא הייתה אפשרות, גם אני נבהלתי ממש מהמראה של ה..... ממש, לא הבנתי מאיפה זה בא לי הייתי בהלם, לא משנה כמה היא תיארה לי במילים כי היא אמרה לי שזה יכול מאוד לגדול.. ופתאום, איך אחותי אמרה לי זה שאת משתמשת בטמפונים זה טוב, זה..... מה הקשר? (בגיחוך) פשוט מה הקשר? אז נראה לי שהכול שם היה... הקצב היה מטורף, כאילו אני הייתי צריכה הרבה הרבה יותר זמן והוא תוך שנייה רצה להיות שם ואז כאילו, וזה היה קשה ממש אני חושבת שאפילו אני לא העזתי להתרכז... הרגשתי... שמשוהו מאונס כאילו... וזה זוועה אני בכיתי מלא אחר כך, כאילו חתן וכלה, גם עיפיים פיזית והיה לנו...ומאוכזבים ובבית לבד,

אין, זה היה כאילו אני לא יכולה לדמיין את הקשר בין הרגע שלפני התקלחנו לבין באמת ציפייה למשהו מאוד גדול, ולרגש שאחרי שכאילו בכינו, בכינו שנינו המון ולא ידענו לעשות, מה, איך."

הלילה הזה נגמר בבכי. כששמעתי את המרואיינת הזו רציתי לבכות איתה. מרואיינת זו סיפרה את הדברים ותוך כדי היא אמרה מילים שלא התכוונה לומר מלכתחילה, בדיעבד הרגישה שהן המילים הנכונות. המילים טראומה ואונס הן מילים קשות מאוד והיא לא לקחה אותן חזרה. החתן והכלה מגיעים אל הלילה הראשון בתחושה שהכול יהיה בסדר. הם עברו הכנה וחושבים שהם יודעים לקראת מה הם הולכים ומה מצפה להם. הנפילה היא גדולה, שום דבר לא עומד בציפיות. הפער שבין הציפייה והתשוקה לבין מה שקורה בפועל הוא אדיר. חוסר האיזון בין בני הזוג 'הייתי צריכה הרבה זמן והוא תוך שנייה רצה להיות שם', ייסורי המצפון שמלווים את העבירה על איסור הוצאת זרע לבטלה, ההלם הגדול מהמראה של איבר המין הזכרי, כל אלה מובילים להתרסקות, בכי. מרואיינת זו מסכמת את הערב במילים 'זוועה', 'טראומה', 'הלם' ומסיימת בכך שהיא מרגישה שיש בכך משום 'אונס'.

המילים הללו קשות והיינו רוצים לחשוב שמדובר באירוע קצה. אך איננו יכולים לעשות זאת מכיוון שהאירוע הזה מלווה את האישה הזו בהמשך דרכה. היא מתארת את ההתכווצות הלא רצונית שמלווה אותה בכל פעם שהיא חושבת על אותו לילה. בהמשך הראיון יתברר כי חוויה זו המשיכה וליוותה אותה מעבר לחודשים הראשונים וכי עד זמן הראיון, כשנתיים וחצי אחרי החתונה, החוויה הזו משפיעה על חייה המיניים והזוגיים.

תיומפסון (Thompson, 1985), במחקרו על חווית הפעם הראשונה, מסביר שחצי מהמרואיינות מתארות אותה במונחים שליליים כמו כאב, אכזבה ושעמום. בתיאוריהן של המרואיינות במחקר זה נמצא הרבה כאב, פחד ואכזבה.

"אני זוכרת משהו מצחיק, אני זוכרת שביומיים הראשונים היה יושב לי בפה כאילו פתאום מישחו מנשק אותי, ואף אחד לא מנשק אותי, כאילו, אימא שלי לא מנשקת אותי, וכאילו אני זוכרת שאמרתי לעצמי: מה, זה מה שכולם דיברו? לא כף, לא נחמד, זה לא נעים, כאילו, אני ממש זוכרת את זה, ולא, כאילו הוא הגעיל אותי לא, כי פתאום גיליתי משהו בגוף שלו, אני

לא אוהבת וזה קורה וזה הגיוני, פשוט אמרתי לעצמי זה לא זורם לנו בטבעיות הייתי מאוד סגורה בהתחלה, גם כאב לי בטירוף בכל הפעמים הראשונות, אני זוכרת שממש הייתי בוכה"

"בלילה עצמו, אני זוכרת שהיה לי מאוד כואב בהתחלה, אני זוכרת שממש דחפתי אותו קצת, החוצה, אני זוכרת משפט שהוא כל הזמן אמר לי "את דוחה אותי" ממש דחפתי אותו, אמרתי לו "אני לא דוחה אותך, אני דוחה את הכאב" היה לי ממש פחד מהכאב..."

"אני זוכרת בלילה הראשון, כאילו, היה אחרי החתונה שאני אמרתי לו "נתקע לי מלפפון", ככה אני מרגישה, הלכתי איזה שבוע כאילו תקוע לי מלפפון, זו הרגשה נוראית, כאילו שמשו חודרני מאוד נכנס למקום כזה, ההרגשה של הגוף שלי, החדירו לי משהו לגוף, זה היה לא נעים."

"זה היה, לא העזתי להגיד, אגיד משהו כנראה טראומתי, כאילו, תקעו לי משהו לגוף, מבלי שהסכמתי, לא הסכמתי, ידעתי בידיעה שזה הולך לקרות, אבל לא הבנתי עד כמה זה חודרני וקשה הדבר הזה שנכנס אליך, אני ממש זוכרת את התחושה הזו, שאו. קי. עשינו, שהלכתי לשירותים לעשות פיפי והלכתי והרגשתי שעדיין תקוע לי בין הרגליים הדבר הזה, כאילו, מה זה, בעעעעע, לא נעים, כאילו, בשר כזה, זה לא, ולא כלום, סתם, זהו, זה הדבר הזה כאילו? זה כאילו, על זה בונים תילי תילים של דברים?"

המרואיינות מתארות חוויה המלווה בכאב פיזי מעצם החדירה, בכאב שנגרם בעת הניסיונות הנשנים כשהן מפוחדות, מתכווצות ונחסמות. הן מדברות על אכזבה שנובעת מהפער בין מה שהן דמיינו שיקרה לבין מה שהיה בפועל, אכזבה והלם גדול. מרואיינות אחת מסבירה את התחושה כחודרנית ופולשנית. היא הבינה שכלית שזה מה שאמור לקרות אך לא הבינה את המשמעות של כך. גם היא מסכמת את החוויה כטראומה וטוענת כי לא הסכימה לכך, נעשה בה משהו שהיא לא הסכימה לו.

אחרי ההלם הראשוני מגיעות גם חרדות:

"אז בהתחלה זה הלחיץ אותי, למה כל כך כואב לי? גם אמרתי: אולי זה לא הגיוני אולי משהו לא בסדר אולי עוד קרום הבתולין סגור לי או לא סגור לי, גם לא ירד לי דם, היא אמרה: "צריך לרדת דם בפעם הראשונה" אין אופציה אחרת? כי לי לא ירד דם. מבינה? לי לא ירד דם ובוודאות נכנס לשם כאילו זה לא שלא, כי יש כאלה שמתלבטים עוד, אני זוכרת שחברה שלי אמרה שהיא התקשרה לנשמת וזאת בטלפון אמרה לה כל העטרה נכנסה? אז היא אמרה לה מזה עטרה? אז היא התחילה להסביר לה יש את החלק, היא ממש כאילו שרטטה לה אז מזה חברה שלי היא צחקה, היא הייתה צריכה להבין מההקשר. בקיצור, אז את מבינה, כאילו, זה אחרי שהיא עוברת פעם הראשונה את האיסורים מה עם לא ירד לה דם? לי לא ירד דם"

למרואינת זו לא ירד דם לאחר היחסים הראשונים. היא נלחצה מאוד מכיוון שמהידע שהיא קיבלה היא ידעה שחייב לרדת לה דם ואם לא כנראה שמשוה במה שהיא עשתה לא תקין. לכלה יש עוגן שהיא מנסה להיאחז בו, המידע שאותו קיבלה אמור לשרת אותה בכל התווה ובוהו שעוטף אותה. ברגע שהמידע אינו תואם את מה שקורה בפועל היא נכנסת ללחץ. היא נכנסת למעגל קסמים שאין יציאה ממנו, אין דם אזי משהו לא תקין, משהו לא תקין אזי נכנסים ללחץ וכשמנסים לקיים יחסים בלחץ התוצאה הישירה הינה כאב.

מחקרים שנעשו, בארה"ב, על חווית קיום היחסים בפעם הראשונה מעלים שהן גברים והן נשים מתארים רגשות של פחד וחרדה סביב הנושא. רק כעשירית מהמדווחים משתמשים במילים של הנאה וענג בהקשר זה. 50% מהנשים מדברות על חרדה, 38% על אשמה ולמעלה משליש על כאב. לרוב, נשים המתארות את הפעם הראשונה מדברות על חוויה שאינה נעימה להן (Sprecher, Barbee & Schwartz, 1995). דילמטר (1985) מציין שהנשים במחקרים אלה נהנו יותר מיחסי המין הראשונים כאשר הן קיימו אותם בהקשר של מערכת יחסים ארוכה, יציבה ומכילה. עיון במחקרים הללו במקביל לחשיפת הראיונות במחקר זה מאשר שמקומן של הכלות הדתיות אינו רחוק ממקומן של בנות ארה"ב, המקיימות יחסי מין לראשונה לרוב לפני נישואיהן, מבחינת החרדה והכאב. אולם, בלא מעט מהמקרים הכלות הצעירות חוות את הפעם הראשונה

כטראומטית וכואבת על אף שהן נמצאות, בתוך קשר זוגי חם ותומך שאמור, על פי המחקרים, למזער את מידת הדחק (stress) שבו הן מצויות.

4.2.3. 'אחרי':

החתונה וליל הכלולות עברו וחלפו ואיתם ההתרגשות, המתח והאופוריה. הכלות הצעירות מתעוררות למציאות חדשה ולא מוכרת של חיים משותפים עם גבר, חיים חדשים של מיניות. הכלות מתחילות לעכל את שעבר עליהן, מנסות לחבר את הידע התיאורטי לחוויה המעשית אותה עברו. הפערים בין השניים מעוררים שאלות רבות. למה כואב כל כך? למה לא ירד לי דם? למה לא נהייתי?

בשלב זה אנו רואים מספר דפוסי התמודדות. התמודדות אחת היא של אותן כלות הרואות את השלב הזה כשלב של למידה זוגית שלוקחת זמן ואנרגיות. כלות אלו ישלימו עם החוויה שעברה עליהן וימשיכו הלאה:

"מצד אחד אני מרגישה שאין מספיק הכנה ומצד שני אני, יש לי איזה שמחה שאני גיליתי בקצב שלי בצורה שלי, ולא במשהו יותר פתוח, יותר מדבר, שמן הסתם מביא ליותר השוואות, ליותר התעסקות, זה משהו מאוד צנוע ואינטימי, אני לא יודעת עד כמה ידברו עליו הרבה, אולי ההזדרכת כלות צריכה להיות יותר מפורטת וארוכה, למרות שלא תמיד יודעים הרבה לפני שהולכים להתחתן."

"היה לי קשה ללמוד את הנושא, לשנינו, איך עושים את זה, עדיין אני מרגישה שבגלל שלא מדברים על זה הרבה זה נותן את האופציה לחדש ו... ו... וליצור משהו משל עצמנו ולא נותנים לנו הוראות איך לעשות."

לרוב, מדובר בכלות שחוו את הלילה הראשון כחוויה חיובית שיש להתקדם ממנה. שני דפוסי ההתמודדות הנוספים שחזרו על עצמם בראיונות היו פנייה לעזרה והצעת עזרה.

4.2.3.1. פנייה לעזרה :

חיפוש אחר עזרה הינו הניסיון של הפרט להתמודד עם בעיה על ידי שימוש במקור חיצוני האמור להגדיל את הסיכוי להקל על אותה הבעיה או להביא לפתרונה (De Paulo, 1983). בקשת העזרה יכולה להיות מופנית למקורות עזרה פורמאליים כמו יועצים, רופאים וכד' ו/או למקורות עזרה בלתי פורמאליים כמו חברים, הורים וכד' (Nadler, 1986, Offer & Schonert-Reichl, 1992). לאחר ה'פעם הראשונה' ישנן כלות שפונות להתייעצות עם גורמים הקרובים אליהם כמו אחות, חברה או מדריכת הכלות. במקרה שלפנינו המרואיינת ידעה שהיא צריכה לפנות ולכן פנתה לגיסתה יומיים לאחר חתונתה.

”ל: הייתה לי את גיסתי, אם לא אולי הייתי פונה למדריכת כלות, לא יודעת, היה לי מישהי אחרת במקומה.

מ: הרגשת בנוח לבוא ולשאול?

ל: כן

מ: היית שואלת? לא היית נשארת עם זה בבטן?

ל: אתה לא יכול להישאר עם זה בבטן, אתה חייב את העזרה הזו של מישהו שיכוון אותך, או שכואב לך, או שאתה לא מצליח, או שאתה רוצה לדעת”

המרואיינת הבאה פנתה לאחותה כיומיים לאחר החתונה :

”לא הרגשתי שהגעתי מוכנה ללילה הראשון גם לא להמשך, מזל ממש שיש לי אחות שהיא קרובה אלי והיא התחתנה לפני והרגשתי שאני יכולה לפנות אליה.

מ: כן, הרגשת שיש לך למי לפנות..... קמת בבוקר ואמרת אני צריכה לדבר, אני צריכה להתייעץ או שזה לקח זמן?

ל: זה לקח יומיים התחתנו ביום חמישי בשבת חתן, וכולם שם זה שוק מה קורה פה בכלל ... והיא פשוט שאלה אותי מה נשמע ואני אמרתי לה אאאא, אז היא... ויכולתי לדבר איתה, ויכולתי לדבר איתה, זה היה מוסכם בינינו אני והאיש שלי שאני אדבר איתה, כי בשניים היינו המומים.”

מרואיינת זו הבינה, כבר בשלב ראשוני מאוד, יומיים אחרי החתונה, שהיא צריכה ה לפנות למישהו. היא פונה לאחותה, שאליה היא מרגישה קרובה ומשתפת אותה בתחושותיה. חשוב להדגיש שהיא פונה דווקא אליה מכיוון שהיא נשואה והיא נתפשת בעיני המרואיינת כבעלת ניסיון. בנוסף, היא עושה זאת בהסכמת בעלה ובידיעתו.

אולם, בניגוד למרואיינות אלו, מרבית המרואיינות סיפרו שלא הרגישו בנוח לדבר עם אף אחד על נושא זה.

"הלוואי, לא, לא היה לי עם מי לדבר, גם אז, כאילו, לא היה את החברה הטובה, לא הייתה מישהי שהרגשתי שאני יכולה לפנות אליה ולדבר איתה, לא היה.."

"... שאני פשוט לא יודעת ושאני לא מעיזה לשאול, אף אחד לא ילמד אותך, תחושה של אף אחד לא ילמד אותך איך עושים את זה..."

"...אמרתי אולי, אבל את מי אני אשאל, מה אני אעשה, ממש היה לי קושי, אמרתי לא, אני מרגישה לבד בעולם, כאילו מה, אני רוצה מישהו שאני ארגיש בנוח לדבר איתו על זה..."

חוסר הנוחות לשתף, המחסור באוזן הקשבת וחוסר הלגיטימציה לשיח בנושא זה הינם הקרקע הפורייה להתפתחותה של תחושת הבדידות שפתחה את החלק הנוכחי של המחקר.

4.2.3.2. הצעת עזרה :

דפוס התמודדות נוסף שחזר על עצמו במספר ראיונות היה הצעת עזרה לנשים אחרות.

"אני זוכרת חברה טובה טובה שהתחתנה לפני ולילה לפני החתונה היא לחשה לי באוזן זה כואב ויכול להיות לא נעים כל כך והעיקר שתהיי רגועה שתזכרי שזה האיש שלך"

"מאז יש לי חברה טובה שעדיין לא התחתנה ואני כן משתפת אותה, אני מרגישה שזה חשוב, ומה יקרה כשהיא תתחתן..."

"מצד שני יש לי חברה שהתחתנה בדיוק עכשיו, ממשפחה די מפורקת, כאילו הבחורה מעולה, ולקחתי אותה לשיחה ואמרתי לה תקשיבי זה חשוב את חייבת להשקיע בדברים ולקנות, וגם אין לה כסף, אין להורים שלה כסף, היא משלמת את החתונה, היא מאוד משקיענית, בחורה מטופחת וזה, אמרתי לה תשמעי יש דברים שאת חייבת להשקיע בהם עכשיו, תחתונים, חזיות והיא אמרה: לא, מה פתאום, ואמרתי לה זה הזמן, את חייבת, כאילו עכשיו היא התקשרה אלי, לפני שעה: תקשיבי, והתחילה לשאול אותי על שעווה, כל הגוף וזה, אמרתי לה מעולה, אמרתי לה תשאל, בעיני זה נורא שאין את מי לשאול וכל שאלה אתה מתפדח ומכין את עצמך"

"לי יש עכשיו חברה טובה שהתחתנה ואני רציתי להתקשר אליה ולהגיד לה את הטיפים האלה"

"אני זוכרת שיחה שלי עשתה חברה טובה לפני, לילה לפני החתונה, אמרה לי, זה כואב" "אז לי יש שתי חברות שיש להם פה ג'ורה מפה ועד להודעה חדשה, אחרי החתונה הם אמרו לי קחי ky קחי משחות, לא ידעתי מה מלוכלך ומה לא מלוכלך, תשתמשי במשחה, תשתמשי בכרית להגביה את עצמך לנו זה עזר. את מבינה? בלי שאני שאלתי הם אמרו את זה בשתיים, שלוש שורות וזה עבר, זה לא היה ככה, שישבנו בשיחת בנות הם אמרו: את נשואה כבר חודש ומשהו אפשר להגיד לך, את לא מתפדחת, את לא תתחילי להסמיק לנו, וזה למרות שזה לא היה גורם לי להסמיק."

כחלק מהתמודדותה מרגישה הכלה צורך לעזור לחברותיה שטרם התחננו. הכלות שהתחננו לא מכבר, פונות באופן יזום לכלה הטרייה ומספקות לה מידע ש'יכול' לעזור לה, בדרך כלל מידע שנמנע מהן או קשיים שהן נתקלו בהם. הכלה ה'מנוסה' יותר (לעיתים קרובות נשואה פחות משנה) שהרגישה שלה לא היה למי לפנות מציעה את עצמה כאוזן קשבת לאחרות. לעתים, המידע מופנה גם לנשים רווקות עוד טרם חתונתן כי 'מה יקרה כשהיא תתחתן...!'

ברי וטרדר (1998) בספרן על חברות בין נשים מסבירות שנשים סומכות על חברות שלהן כדי לקבל את המידע הנחוץ להן על מין. לרוב, לשאול חברה מביך פחות מלשאול את האם, מדריכת הכלות או את אחד מגורמי הייעוץ השונים. אולם נראה שבמקרה זה לא מדובר בנשים שמחפשות מידע אצל חברות אלא מדובר בנשים שחשות צורך לספק את המידע הזה.

הכלות הצעירות חשות שהדרך שלהן לצאת מתחושת הבדידות היא דרך הנתניה ולא דרך השיתוף. היינו מצפים שהכלה תמצא חברה טובה, אחות או גיסה לשתף אך במקום זאת הן פונות לכיוון של נתניה, עזרה ותרומה לאחרת. המקום של נתניה הולם יותר את הזהות אליה הן מורגלות עוד משנות התבגרותן המוקדמות (רפפורט, פנסו וגארב, 1995).

המקרה הבא ממחיש את הדברים באופן ברור ביותר. מדובר במרואיינת שעיקר ההתמודדות שלה לאחר החתונה נסב סביב כניסתה להיריון מיד אחרי החתונה. היא מספרת שנכנסה לשוק מאוד גדול ושלקח לה מספר חודשים להשתחרר ממנו. תחושת הבדידות ליוותה אותה כל חודשי ההיריון הראשונים והיא מתחרטת על כך שלא שיתפה אף אחת בתחושותיה.

"טעות אחת שאני יודעת שעשיתי זה שלא אומרים מיד, את יודעת, לאט, לאט, שלושה חודשים ואז מספרים, ואז אמרתי שזה היה פשוט שטות כי מישהו אחד שהיה יודע שהיה עוזר לי לשמוח, לראות את הטוב בזה, וממש היה לי קשה וכתוצאה מזה אמרתי: יאללה, לא אכפת לי אני פותחת את הדברים, כל מי שמתחנת עכשיו, כל חברה שלי אני אומרת לה, לא רוצה, לא אכפת לי, אין לי ניסיון, אבל כל מה שיש לי אני אומרת, ובכלל כל הפחדים שיש אין לי בעיה שישאלו אותי, אני מוכנה לספר, לצייר ציורים, כל מה שזה, אין, אין מצב זה הטראומה שלי, זה ממש לקח אותי למקום ש... מזעזע כזה, התחנתה חודשיים אחרי חברה שלי וכאילו אני לא יודעת למה היא התקשרה אלי ואני עשיתי לה, והבחורה בדיוק כמוני ילדה 10 חודשים אחרי החתונה כאילו זה ממש, אבל אני אמרתי לה תדעי שזה יכול לקרות,

אני את שלי עשיתי. גם אחרי זה כשהחלטתי שאני עושה שיחות תמיכה, הכאב, מה שאתם רוצות... חופשי... דברו...

מרואינת זו חשה בדידות איומה בחודשי הנישואין הראשונים שהיו בפועל גם חודשי ההיריון הראשונים. ה'תיקון' שלה לכך בא לידי ביטוי ברצון שלה למנוע מאחרות לחוות את מה שהיא חוותה. כלה זו, הנשואה שנה בלבד, מוכנה להוות גורם ייעוצי עבור חברותיה שמתחננות אחריה. היא פתוחה לדבר, לשמוע ולהשמיע. ניכר היה מדבריה שהיא באמת מוכנה לכל והיא גם מציעה את עזרתה לכל דורשת. אך תמצית דבריה ניכר כי עיקר דבריה מתמקדים באזהרות שלה לחברותיה שיתכן שיכנסו להיריון. חשוב לה שידעו שדבר כזה יכול לקרות, זה קרה לה. היא לא מתחרטת על כך שהיא לא מנעה אלא מרגישה שלא הייתה מוכנה לכך ואת עוגמת הנפש הזו היא רוצה למנוע מחברותיה.

4.3. שער שני: גוף ומיניות

המשמעות הניתנת לגוף ולמיניות הינה תלויה תרבות ויכולה להשתנות בין קבוצות אתניות, תרבותיות ודתיות שונות. בהתאם לכך, הגישה של נשים כלפי ההיבטים השונים של הגוף והמיניות נגזרת מהיחס של החברה שבה הן גדלות (Marvan & Bejarano, 2005). השוני נובע, בעיקרו, מהבדלים תרבותיים בתפיסה של גוף האדם ונשיות, מגישות שונות ביחס למיניות ופוריות, מהבדלים במעמדה של האישה ותפקידיה ובהבדלים במקורות המידע הזמינים עבור הנשים בנוגע לגופן ולשינויים שחלים בו (Zalberg, 2009). חלק זה של המחקר יעסוק בהתמודדויות שונות של הנשים שראיינתי עם גופן ומיניותן על רקע החינוך אותו קיבלו בשנות התבגרותן.

הנחת היסוד של מחקר זה מתבססת על כך שזהויות מגדריות אינן זהויות מולדות או מהותניות אלא הן תוצר של הבניות חברתיות, המתעצבות ומשתנות באינטראקציה שבין המדינה, השיח והמוסדות החברתיים בתוכם פועל היחיד (Hall, 1996 אצל ששון-לוי, 2001). בעבר, מקובל היה לחשוב שהזהות הינה קבועה והיא נמצאת מעבר לזמן ולמקום. אולם, בתפיסות העכשוויות (המושפעות מהשיח הפוסט-מודרני, שיח המיעוטים והפמיניזם) הזהות אינה מורכבת מגרעין יציב ואחיד של העצמי, אלא מתכווננת שוב ושוב בהקשר של עמדות הסובייקט השונות בהן הוא ממוקם (ששון-לוי, 2001). במקרה שלפנינו, הזהות של הגוף והזהות המינית מקבלות מקום ושם רק בתקופה שלקראת החתונה. הכלה, ערב חתונתה, מקבלת, לראשונה, הסברים מפורטים על מבנה גופה, על דרך התנהלותו, על מיניותו, יחסי מין ועל ההקשר של הגוף בהלכות טהרת המשפחה. לאחר שנים בהם התחנכה לצניעות וכיסוי הגוף, היא נדרשת לנקוט בפעולות שיחברו אותה עם גופה ומיניותה. בפועל, החתונה מהווה עבור הכלה נקודת ציון שבה עליה לגבש מחדש את זהותה בהתאם למציאות חייה המשתנה. אם עד לנקודת הזמן הזו הזהות שהובנתה עבורה הייתה של 'ילדה טובה' וכללה צניעות, הסתרת הגוף, איסור נגיעה והתעלמות מהמיניות, אחרי החתונה היא נדרשת לרכוש זהות גופנית וזהות מינית שונה עבור עצמה (Labinsky et al., 2009).

גילוי המידע והתאמתו לזהות האישית של כל אישה ואישה מלווה בקונפליקטים רבים. ההתפתחות של המיניות במקביל לבנייה של זוגיות וגילוי של הגוף מהווה עבור המרואיניות אתגר גדול אותו הן הביאו לידי ביטוי בראיונות.

4.3.1. גוף :

עם המעבר מתפיסה של זהויות ביולוגיות להבנת זהויות כמובנות חברתית ותרבותית החלה הסוציולוגיה לחקור את הגוף עצמו כתוצר של הבנייה חברתית. הגוף איננו נתפס עוד כנתון "טבעי", אלא הוא מכונן במפגש שבין שיח, מוסדות חברתיים והגשמיות הגופנית בו זמנית (Turner, 1991). לכן, הפרקטיקות הפועלות על הגוף מבטאות את הערכים הבסיסיים של החברה בכלל, ואת התמות המרכזיות של המוסד הספציפי אותו אנו בוחנים בפרט. ההתמקדות בפרקטיקות הגופניות יכולה לחשוף את הבניית המשמעות האינטר-סובייקטיבית, המשותפת לחברה (ששון-לוי, 2000). חקר הפרקטיקות הגופניות של האישה הדתית העומדת בפני חתונתה חשוב מכמה סיבות. ראשית, הוא מאפשר לבחון את התהליכים והסוכנים המעורבים בתהליך יצירתו של "הגוף הנשי". שנית, מכיוון שהגוף הפרטי טומן בחובו פוטנציאל קבוע להתנגדות למשמוע חברתי, ההתמקדות בגוף מאפשרת לחשוף את ההתנגדויות שלא תמיד נחשפות כשהמוקד הוא קוגניטיבי.

במהלך הראיונות כמעט ולא הועלה נושא הגוף אולם כל אחת מהמראיינות התייחסה באופן כזה או אחר לגוף שלה, כאשר גם התעלמות מהגוף מבטאת התייחסות. המעבר מרווקות לנישואין בחברה הדתית מחייב הכרות מהירה וחדה עם הגוף. הגוף, שעד לנקודת זמן זו הוסתר והוצנע מקבל מקום מרכזי בהכנה לטכס הנישואין. בין השמלה לפרחים נדרשת הכלה להתחיל עם בדיקות הטהרה הכוללות בדיקות פנימיות שמטרתן לקבוע את טהרתה ערב החתונה.

" את מזכירה לי שכשהמדריכת כלות שלי דיברה איתי על החור שממנו בעצם, אני לא יודעת איך לקרוא לזה, (צחוק של מבוכה), אז פתאום נפל האסימון של עד כמה אני לא מכירה, יש לי משהו בגוף שאני לא מודעת אליו בכלל, נראה לי שאצל נשים יש הבדל בין אלו שמשתמשות בתחבושות לאלו שמשמשות בטמפונים, אז היא יותר מודעת למקום הזה, מי שמשמשת בתחבושות בכלל לא יוצא להיפגש איתו במפגש החודשי, וממש פתאום נופל האסימון שאתה לא ממש מכיר את הגוף שלך..."

הכלה הצעירה מגיעה לשלב המתקדם של ההכנות לנישואיה אך היא אפילו לא יודעת איך קוראים ל'חור ההוא', יש לה איזור בגוף שאותו היא לא מכירה כלל. הכלה מניחה שאחרות כן

מכירות אותו מכיוון שהן משתמשות בטמפונים, אבל, על אף שכבר שנים היא מקבלת מחזור חודשי, היא לא יודעת ולא מודעת.

הביטויים שבהם המרואיינת בחרה מעידים כאלף עדים על יחסה לגופה בכלל ולאיבר מינה בפרט. סטיינס (בתוך אנסלר, 2001) טוענת שנשים מודעות לשמות איברי המין הנשיים, אך הן בוחרות לא להשתמש בהם. על פי וינברג (2000) השפה והרטוריקה של המרואיינת מגלים את יחסה לנושא זה. לדבריה, בשפה העברית, כמו גם בשפות אחרות, המילים המתארות את אברי המין הנשיים הן או גסות או בעלות הקשר רפואי. כתוצאה מכך, אישה שרוצה להשתמש במילה להגדרת איבר מינה מוגבלת מאוד במסגרת השפה. הגבלת השפה וההקשרים חברתיים המקושרים למילים אלו אינם מקריים, זו הכוונה של השיח בנושא להגבילו להקשרים מסוימים ואף להשתקת מה שנתפס כשיח לא לגיטימי.

העובדה שהמרואיינת בחרה את הביטויים 'החור שממנו', 'המקום הזה', 'איתו' והבחירה שלה לתאר את חווייתה הגופנית האינטימית ביותר בלשון זכר מעידה על ריחוק, זרות וניכור מחלקים מגופה. הדבר ניכר גם בשפת הגוף בה היא משתמשת, מהבעות הפנים וחוסר הנוחות הכללי.

הכלה מוצאת את עצמה, לראשונה, עם גופה, נדרשת לבצע בדיקות גופניות, חודרניות:

"כל הקטע של הבדיקות מאוד הפחיד אותי. השתמשתי בטמפונים תמיד אבל עם מוליך,

פתאום לדחוף את האצבעות שלי, זה היה מבחינתי דוחה, פשוט הגעיל אותי"

"זה היה נראה לי אז כזה מוזר, כאילו מה הקטע של הבדיקות החודרניות האלה"

"אחרי החתונה, היה עוד קצת כואב. אבל כן, זה עבר בסדר, אני זוכרת שפתאום באמת

נהייתה לך מודעות מאוד גבוהה לגוף, המודעות העוד יותר גבוהה לגוף הייתה בעצם בהיריון

הראשון, פתאום האולטרא סאונד הפנימי כל הבדיקות הפולשניות האלה, נתנו לי ככה סגירה

להכיר את הגוף שלי עוד"

הכלות הצעירות מתארות את ההכרות הראשונית שלהן עם הגוף בעזרת ביטויים קיצוניים של

חדירה ופולשנות. מבחינתן, ההכרות עם הגוף נעשתה באמצעות 'בדיקות חודרניות' ו'דחיפת

האצבעות' תוך התייחסות לבדיקות הטהרה שקדמו לחתונה. כאשר ההשלמה של ההכרות הזו נעשתה עם ה'בדיקות הפולשניות' שנעשות אצל רופא הנשים בתחילתו של ההיריון הראשון. הדינאמיקה של השפה בתיאור של הנשים את היכרותן הראשונית עם גופן מאפשרת לחשוף רובד נוסף על הנאמר בראיון. הנשים, במהלך הראיונות, מתארות את עצמן כמשלימות עם הנדרש מהן. הן נדרשות לבצע את תהליך הטהרה והן יעשו זאת ללא היסוס וללא פקפוק, ובמקביל, הן משתמשות במילות קצה לתאר את החוויה. המילים 'מוזר', 'מגעיל' ו'דוחה' מעצימות את הדחק (stress) שבו הן נמצאות. הגוף, שבמהלך כל שנות התבגרותה של האישה, עד החתונה, עבר תהליך של disembodied body (גוף ללא גוף) מקבל לפתע נוכחות ומקום. ההפתעה שבגילוי נחוות על ידי הנשים כחודרנית ופולשנית.

החוויות המתוארות בפרק זה הן חוויות ראשוניות של גילוי הגוף. בשלבים יותר מאוחרים מתארות המרואיינות את הגוף בתוך מכלול של מיניות, סיפוק מיני ופוריות. שלב זה שמתקיים שבועות אחדים לפני החתונה הוא השלב הראשוני של גיבוש הזהות הגופנית של כל אישה עם עצמה. ניתוח מעמיק של שלב זה מגלה שני דברים חשובים. האחד קשור בגילוי וההפתעה הנחוות כאן, על ידי הנשים, לראשונה ומושפעת באופן ישיר מעמדת החברה לגוף עד לנקודת הזמן הזו. השני קשור בעצם המישטור של הגוף המתגלה בפער שבין הרבדים הקוגניטיביים הגלויים לבין הרבדים הרגשיים הסמויים.

4.3.2. מיניות :

"אני זוכרת שאתה מרגיש צורך מאוד גדול למישהו הזה הקרוב יותר, לחיבוק הקרוב יותר, שתהיה את הנשיקה הקרובה יותר, נראה לי שכול זוג מחכה לבן זוג השני, כאילו, מצד שני יש את החוסר היכרות ומצד שני התחושה הזו שכבר יגיע המישהו שייתן לי את האינטימיות הקרובה הזו יותר... אבל אין את ההיכרות הזו לגמרי, יש משהו מעורפל כזה שאתה רוצה שיגיע אבל יש לך חשש ממנו, יש לך חשש ממנו, אבל אני זוכרת שכן ציפיתי לו."

המיניות עבור הכלה הצעירה הינה מושג מעורפל שאין לו שם. לאחר הכרות של מספר חודשים ולעתים אף יותר עם בן זוגה, היא מרגישה את הצורך בקרבה, באינטימיות. היא יודעת שיש משהו, שקיים משהו שהוא מעבר לקשר האינטלקטואלי, אפלטוני המאפיין את הקשר של בני

הזוג לפני החתונה, במקרים בהם הם שומרים על איסור נגיעה, או מעבר לחיבוק ולנשיקה במקרה בו בני הזוג אינם שומרים. הכלה כמהה לדבר הזה שנמצא בצד השני של המתרס, ב'אחרי החתונה' אך עם זאת חוששת ממנו.

קריאה שנייה ושלישית של דבריה של מרואיינת זו, תוך שימוש במתודולוגיה של ניתוח הראיונות של גיליגן (Gilligan, 1992) מאפשרת לנו לחשוף ולגלות מעט מין הקונפליקט שבו היא נמצאת ברגעים הראשונים של טעימה מהמיניות שלה אל מול בן זוגה. במילותיה היא מתארת בלי להיות מודעת לכך קונפליקט מיני. קונפליקט שבו היא רוצה להיות קרובה אבל חוששת, היא לא מכירה אבל מחפשת אינטימיות, מתקרבת ומתרחקת. בקטע קטן אחד היא מביעה טווח רחב כל כך של רגשות שבאים לידי ביטוי מצד אחד בביטויים כמו "חיבוק קרוב", "נשיקה קרובה", "אינטימיות" מול "חשש" ו"מעורפל" ומצד שני בשימוש בהטיות גוף שונות. המרואיינת בוחרת באופן לא מודע להשתמש בגוף שני זכר כאשר היא מתארת את הקונפליקט. "אתה מרגיש צורך מאוד גדול למישהו הזה הקרוב יותר", "אתה רוצה שיגיע אבל יש לך חשש ממנו". נראה כי היא משלבת בין המקום שבו היא נוכחת "התחושה הזו שכבר יגיע מישהו שייתן לי את האינטימיות הקרובה הזו" לבין המקומות שבהם היא מתרחקת ונותנת תיאור חיצוני לה, תיאור ששייך לעולם שאליו היא עדיין לא משתייכת.

סוג אחר של מיניות בא לידי ביטוי בתשובתה של המרואיינת הבאה לשאלתי על התפתחותה המינית:

"אם הרגשתי שאני מספיק מודעת להתפתחות המינית שלי, זה הכוונה? ברור, המחזור וכאלה דברים, וואי החזה שלי שגדל פתאום, וואי שאני מתעגלת פתאום, מתעגלת לא מתעגלת, אבל לא בקטע של חוסר ביטחון, ידעתי שזה הולך לקרות, אימא שלי דיברה איתי, הבנות דיברו על זה, כל אחת שקיבלה עשינו מסיבה, היה נורא... הייתה לנו חברה שקיבלה מחזור בכיתה י"א, הלכה לרופאים, לקחה כדורים כי הייתה לה ממש בעיה, אז כשהיא קיבלה ממש עשינו לה מסיבה, זה היה שם ברמה מאוד בוסרית, כאילו, את במחזור או לא יודעת מה, זה לא היה... , לא היה מידי, זה לא היה אישיו שהתפדחתי ממנו, לא התפדחנו ממנו, בבני עקיבא דיברו איתנו על איסור נגיעה ולמה מפרידים בין הבנים, לבנים יש יצרים, תמיד הייתה זו שהעירה שגם לבנות יש יצרים."

מבחינת מרואיינת זו, מיניות בגיל ההתבגרות כוללת את ההתפתחות הפיזיולוגית בלבד. היא מקבלת ביטוי בהקשרים של קבלת המחזור הראשון, התעגלות הגוף והתפתחות החזה. דבריה הולמים את ממצאיה של גרוס (2006) בהם בנות המתחנכות בחינוך הממלכתי דתי מתארות את זהותן הנשית בהקשרים ביולוגיים-פיזיים בלבד. ההקשר היחיד שבו ההתפתחות המינית מקבלת את ההקשר הזוגי, בדברי מרואיינת זו, הינה בפעילויות של תנועת הנוער שם מדברים על ההקשרים הדתיים השוללים את המימד המיני בגיל ההתבגרות.

המילה מיניות על המשמעויות השונות הכרוכות בה נחשבת לטאבו בחברה הדתית:

”המקום הזה של, של כן, של כל השנים האלה שזה אסור, אצלי עם כל הגוף. הגוף היה אסור, נכון שמה שהתחבא שם זה המיניות...”

ההתעסקות בגוף אינה לגיטימית ואף אסורה לדברי המרואיינת. אחרי החתונה, כחלק מתהליך הגילוי של הגוף, מגלה האישה את מיניותה. המרואיינות עוברות תהליך ארוך של משא ומתן מול מיניותן:

”עכשיו זה באמת מדהים, זה באמת חדש, ההבנה שזה אני, שמיניות זה להיות אישה, שזה אני, שמיניות זה לא מילה גסה. אני נגיד ממש לא משתמשת במילה סקס, שונאת שמשתמשים במילה אבל היום השתמשתי בה סתם כדי להסביר לתלמידה שאני מטפלת בה שהולכת עם מכנסיים על חצי טוסיק וזה היה מהשפה שלה. אבל היא אמרה לי שזה סקסי ויכולתי להשתמש במילה הזו ופעם ממש לא!”

המרואיינת מספרת במילים ספורות את התהליך שאותו עברה. היא עברה מהשלב שבו מיניות נתפסה בעיניה כגסה לשלב שבו היא רואה אותה כגילוי, כחידוש, כחלק ממנה. היא מעיזה להשתמש במילים 'מיניות' שעד כה נחשבו בעיניה כטאבו שאין לשאת על דל שפתייה. עם זאת, לעומת ההתפתחות החיובית ביחס למיניות, מרואיינת זו מספרת על האמביוולנטיות שבין הגוף שהיה משוחרר עוד בתקופת הלימודים, אז היא עבדה עם הגוף שלה במסגרת לימודי מחול, לבין המיניות שלה שלא מעיזה ללכת עד הסוף.

"אני מרגישה שאצלי.... זה כן היה, זה כן קרה, כאילו, טיפה, שוב... כי עם הגוף שלי הגעתי למקומות מאוד משוחררים וטובים וזה לפני החתונה בתהליך הזה. אבל, אבל, היא לא סתם אמרה את מה שהיא אמרה, החברה הזו, משהו בי מעיז ללכת עד הסוף אבל מאוד נבהל מזה וזה, שם הייסורי המצפון. גם כשהייתי עם האיש שלי כאילו, פתאום זה היה נעים, כן הייתי נהנית ואז לילה או יומיים של, כאילו, בהלה נוראית וכן הרבה אשמה, על איך אני מעיזה, ואיכס ואני דוחה ומגעילה שאני ככה שכאילו שבכלל אני..... שאני כאילו כן שאני בזה, שאני עושה את זה שאני משתדלת בשביל זה, בשביל ליהנות בצורה כזו, איכס דוחה כאילו, מוזר עכשיו.... זה מעניין שזה לא כזה רחוק אבל אני מרגישה שאני...אבל אני השתדלתי באמת והכרנו זה היה ו... אותם תחושות, אשמה ותחושות של... ומשוחררת כאילו.... אהההה...."

המרואינית מתארת תהליך התפתחותי עם נסיגות רבות. תהליך שבו היא נפתחת אל מיניותה, מנסה לקבל אותה ואפילו נהנית ממנה אבל מיד נסוגה לאחור בבהלה. היא נמצאת על מטוטלת שנדה בין תעוזה והליכה 'עד הסוף' לבין בהלה ודחייה. המרואינית לא מצליחה לקבל את נטייתה 'להשתדל בשביל זה', היא מרגישה מאוימת וההגנה שלה מגיעה בדרך של דחייה של הגוף והחווייה המינית. דבריה מתארים שני קצוות המתקשים להתחבר. 'נעים', 'נהנית' ו'משתדלת' אל מול 'איכס', 'דוחה' ו'מגעילה'.

היא ממשיכה :

"המקום הזה של, של כן, של כל השנים האלה שזה אסור, אצלי עם כל הגוף. הגוף היה אסור נכון שמה שהתחבא שם זה המיניות, אבל היום זה חדש לי שהדחף הזה של מיניות, זה דחף שהוא פיזיולוגי ככה בראו אותי ככה ה' ברא אותי, יש לי את זה כי ככה, כי ככה הגוף שלי קיים, כי ככה כל הנשים בעולם, כי זה כנראה רצון הבורא וככה הבת שלי עכשיו, וזה מטורף, וזה נפלא, וזה בכלל זה לא קשור לנפלא זה פשוט זה מה שיש ואם זה מה שיש לי אז זה מותר להתעסק בו, אז מותר שיהיה לו מקום, הוא פשוט שם, זה דחף, כמו לאכול, כמו.... וזה ממש חדש לי, אני מרגישה שזה קורה לי בחודשים האחרונים ממש, וזה מתנה, אבל, עדיין, כן אני מסכימה שעדיין יש תחושות פספוס באמת שאין את התעוזה, אבל, אולי זה נושאים של צניעות שבכל העולם אלה נושאים שהצניעות יפה להם..."

תהליך הגילוי של מרואיינת זו היה ארוך והתפתחותי. הבהלה מתחלפת בטירוף והדחיייה הופכת לחוויה נפלאה. מרואיינת זו עוברת תהליך של הכרות עם מיניותה ולאט לאט פותחת את עצמה להסברים שיכולים לעזור לה במציאת האיזון הנפשי הפנימי שלה בין המיניות והקדושה. ההסבר שהיא מוצאת זו העובדה שהצורך המיני הינו צורך פיזיולוגי לחלוטין וניתן לקשור אותו למעשה הבריאה. מרגע שקשר זה נעשה, והיא מבינה שהקב"ה ברא אותה ככזו, היא יכולה להרשות לעצמה להיות כזו עם כל הקושי הכרוך בכך. 'מותר להתעסק בו, שיהיה לו מקום, הוא פשוט שם...'. מרגע שברור שמדובר בדחף שנברא בצלם, המרואיינת מוכנה לקבל אותו כמתנה.

לעומת מרואיינת זו, מרואיינת אחרת הציגה בפני תמונה שונה לחלוטין :

"בגיל 20 בערך התחלנו לצאת, אז זה כבר היה ממקום של כאילו אני יודעת מה אני רוצה אני יודעת לאן אני הולכת אז לא היה איזשהו בעיות עם המיניות שלי, לא קשיים עם ה... כאילו ידעתי מאיפה אני באה, לאן אני הולכת, מה בדיוק הגבולות שלי, איפה זה איפה זה..."

מרואיינת זו מציגה תמונה של ביטחון בעצמה ובמיניות שלה. היא יודעת מאיפה היא באה ולאן היא הולכת. לאורך הראיון כולו היא מציגה את עצמה כשולטת ובעלת גבולות. היא רואה את עצמה כמינית אך תפיסת המיניות שלה נגזרת מתחושת השליטה שלה על גופה ועל הנעשה בו.

"סיפור הפיג'מות" מציג את הדיסוננס שבו נמצאת האישה מול מיניותה בשלב המעבר. הסיפור חוזר על עצמו בדרך זו או אחרת אצל המרואיינות השונות ודרכו ניתן לגלות את הדיאלוג של האישה עם עצמה בתהליך גיבוש הזהות כך שיתאים לה ולמה שהכירה עד כה :

"כשאני התחתנתי, התחתנה גם חברה מאוד טובה ודיברנו על זה והיא אמרה לי שהיא הולכת לקנות פיג'מה כזו מושקעת וזה, ואמרתי לה : "וואי, זה מזה לא בשבילי, אני מזה לא כזאת, אני לא רואה את עצמי לובשת כזה דבר בחיים שלי ואין טעם" אני אקנה פיג'מות נורמאליות וזהו, ברור שלא בוקסר וחולצה גזורה של בני עקיבא, אבל בסדר, פיג'מה חמודה, כאילו, למה צריך יותר מזה, בדיעבד אני מבינה למה צריך יותר מזה, אני עדיין לא קניתי ואני עדיין..., באופן קבוע אני אומרת לאי תיכנס, תקנה מה שאתה חושב שיכול ל..., אני לא מתחברת למקום הזה בכלל וברור לי שזה שריטה, ולא נכון, אני כן חושבת שיש עניין ויש מקום

להשקיע, כן משהו חסום, אני לא אוהבת את הדברים האלה, אני לא רואה את עצמי עושה, בסדר, בשבילו אני אעשה את זה, אני באמת מאמינה שזה חשוב, מכאן ועד להיכנס לחנות ולקנות, אני לא יודעת מה, אני אקנה ואז הוא יגיד לי שאני יכולה להחזיר את זה לחנות, מה אני, לא יודעת..."

"סיפור הפיג'מות" ממחיש את התהליך אותו עוברת הכלה מעל פני השטח אך בעיקר מתחתיו. בקריאה על פי גיליגן (Gilligen, 1992) גיליגן מנחה אותנו להקשיב לסיפור ולשמוע מיהן הדמויות המופיעות בה ויותר מכך מיהן הדמויות החסרות בה. זיהוי הדמויות עליהן המרואיינת מדברת יסייעו בניתוח מעמיק יותר של החוויה שעליה היא מספרת. ב"סיפור הפיג'מות" ניתן לזהות שלוש דמויות מרכזיות המסייעות בהתפתחות הקונפליקט שבו שרויה המרואיינת סביב קניית הפיג'מה. הדמות הראשונה בסיפור היא החברה שמתחנת במקביל אליה. מולה מתנהל הדיאלוג שמעורר את הקונפליקט מלכתחילה. המרואיינת מבינה כי עליה לשנות דפוס חיים בסיסי ביותר ביחס ללילותיה והיא מתחילה לנסות וליישב אותו עם המוכר, הידוע והנוח. היא מסבירה לעצמה ולי כי תוותר על החולצה הגזורה אך תסתפק בקניית פיג'מה 'חמודה'. הקונפליקט סביב המיניות שלה אל מול בן זוגה מיוצגת על ידי הפיג'מה ומתחילה שלב אחד קודם לחופה. הדמות השנייה המופיעה בסיפור היא המרואיינת עצמה. בחלק גדול מהסיפור היא מתארת את הדילמה שבה היא נתונה. היא מבינה שהיא צריכה לעשות שינוי אבל מתקשה ללכת לקנות פיג'מה "מושקעת" שמייצגת עבורה קיצוניות שהינה בלתי נסבלת עבורה. היא מרגישה שהבעיה אצלה, לה יש "שריטה", אצלה משהו "חסום". היא נמצאת בקונפליקט בין "אני כן חושבת שיש עניין ויש מקום להשקיע" מול "אני לא אוהבת את הדברים האלה", "אני באמת מאמינה שזה חשוב" מול "אני לא רואה את עצמי עושה". למעשה, קניית הפיג'מה עבור מרואיינת זו מחייבת אותה לנקוט בפעולה מעשית שקשורה במיניות שלה עם עצמה ומול בן זוגה. פעולה שהיא מתקשה מאוד לבצע, כפי שהיא אומרת: "מכאן ועד להיכנס לחנות ולקנות..." ובסוף היא מתרצת את אי הליכתה לחנות בכך שבסופו של דבר היא תקנה אך בעלה לא יאהב את מה שקנתה והיא תיאלץ לחזור על עקבותיה ולהחזיר את שקנתה. הדמות השלישית שמופיעה בסיפור היא בן הזוג. זו הפעם הראשונה בעבודה זו שמרואיינת מזכירה את הקונפליקט שלה אל מול רצונותיו וחשקיו של בן זוגה. בסיפור זה בן הזוג אינו פסיבי אל מול התהליך שאותו עוברת האישה אלא להיפך, הקונפליקט של המרואיינת מתעצם בדיעבד כשהיא מבינה שמה שהיא חשבה לפני

החתונה אינו נכון לגביו וכי יש מקום 'להשקיע' בפיגימה שונה מזו שעד כה היה לה נוח לחשוב כמתאימה.

הדמויות שלא נמצאות בשום שלב של הסיפור וחשוב לציין אותן הן האם שאין לה קול ואזכור בהתעוררות הקונפליקט ובניסיונות ההרגעה שלו, חברה בעלת ניסיון, אחות גדולה או כל דמות נשית מנוסה שיכולה לתת כיוון מחשבה שונה על דילמת הפיגימה.

המטרה של הבאת "סיפור הפיגימה" אינו לעורר את הויכוח סביב מטרת הפיגימה במעשה האהבה אלא בהמחשת הדיסוננס שבו האישה נמצאת בתהליך הגיבוש של הזהות המינית שלה. האישה, שעד כה לא הקדישה חשיבות רבה ללילותיה, יחס שבא לידי ביטוי לאופן הלבוש שלה במיטה, נדרשת לתת את הדעת לשינוי שמתחולל סביבה. הכלה הצעירה שעד כה לא הייתה מודעת, או לחילופין הייתה מודעת באופן חלקי לגופה ומיניותה, צריכה להתגבר על מחסומים שהוטבעו בנפשה לאורך כל שנות התבגרותה ולהרגיש בנוח עם פיגימה שאינה עולה בקנה אחד עם כל המוכר והברור לה. הפיגימה, במקרה זה, משמשת כמטאפורה לתהליכים עמוקים יותר שחווה כל כלה בגיבוש הזהות המינית שלה.

שלב נוסף בגיבוש הזהות המינית קורה אצל המרואיינות תוך התבוננות החוצה, אל העולם החילוני. ששון-לוי (2000) מסבירה שלעתים קרובות, זהויות נבנות על בסיס ההבדל ולא על בסיס הדמיון. הזהויות מתעצבות על ידי הדרה לשוליים של אלמנטים מנוגדים והגדרתם כ"אחרים" ולא שייכים. בהתאם לכך, ניתן ללמוד על כיוון זהויות על ידי איתור וניתוח האחר, שאותו הן מרחיקות וממנו הן מתבדלות. לאורך הראיונות נתקלתי, לא אחת, בהתייחסויות של המרואיינות לחברה החילונית כנקודת השוואה או כמקור להגדרתן העצמית. המרואיינות, שעסוקות בהגדרת מיניותן ובמציאת מקומן בעולם חדש זה, נעזרות בניגוד, ב'שם' וב'אחר' בשביל לגבש לעצמן את הזהות המינית החדשה שלהן.

בעזרת רפפורט (1999) ניתן להבין את האמירות הללו בתוך הקונטקסט הרחב של ניסיונות ההגדרה העצמית של החברה הדתית-לאומית. במאמרה מסבירה רפפורט (שם) שהקולקטיב הדתי-לאומי חרד מתהליך החילון המתעצם בחברה הישראלית ולכן עסוק מאוד במתקפה עליו. אורח החיים החילוני-מודרני מוצג כ"סטייה זמנית מדרך הישר". דובריו המוסמכים של הקולקטיב הדתי-לאומי מאפיינים אורח חיים זה בעיקר בהתפוררות הקהילתיות, בעליית האינדיבידואליזם, בהשתלטות הקרייריזם ובמתירנות מינית. על בסיס תפיסה זו יש להבין את השיח הדתי-לאומי הבלתי פוסק בנושא המשפחה היהודית המסורתית ה"בריאה" ואת עיסוקו

בחשיפת התחלואים של המשפחה המודרנית ובפירוט האסונות שהיא גוררת אחריה (ראה נריה, 1989). את האיום, הטמון בחילון ובמודרנה כאורח חיים וכהשקפת עולם אלטרנטיבית עבור הקולקטיב הדתי-לאומי, יש להבין מתוך ההתחככות המתמדת של חברה זו בהווה הישראלית החילונית היומיומית. התחככות שהיא פועל יוצא של הגדרת השייכות שלו לקולקטיב היהודי. האמונה באחדות העם היהודי במדינת ישראל והמחויבות לא לפלגו מחייבת לא רק התייחסות רטורית מתמדת לחילוניים אלא גם מגע מתמשך ואינטנסיבי. אידיאולוגיה זו מחייבת את הקולקטיב הדתי-לאומי להגדיר באופן מתמיד את גבולותיו מבלי להוציא את עצמו מגבולות הקולקטיב היהודי הרחב (רפפורט, 1999).

בתוך האקלים התרבותי הזה המרואיינות מנסות להגדיר את עצמן, את מיניותן ואת הקשר הזוגי שלהן עם בן זוגן:

”מעסיק אותי ההבדל בין נשים דתיות וחילוניות, המיניות, מה קורה במיניות, מה קורה בזוגיות, אני מרגישה עם החברות שלי, בלימודים, אנחנו לומדות לימודי גוף שיש פער כאילו, פשוט עצום, בתפיסה של מה זה זוגיות, מה זה זוגיות בריאה, טובה, מה זה אומר שטוב לי עם הבן זוג שלי...”

”העובדה שאת יוצאת עם מישהו ואת לא נוגעת בו עד החתונה שזה כאילו, שזה לגמרי מחשבה הזויה בשביל מישהי שהיא חילונית ועד למה שקורה בחיי הזוגיות, או קי אנחנו נשואים 40-50 שנה, אנחנו ביחד ואו קי כל התקופה של הפוריות שעדיין מקבלים מחזור, אז חצי מהזמן אני אסורה לבעלי ובעצם בציבור החילוני... אני לא מצליחה להבין איך שם זה קורה, מבחינתי זה (החצי חצי) זה מה שמשמר את החשק, אם זה לא היה, להגיע למיטה עם בעלי היה הרבה פחות...”

”...תמיד זה נראה שיש להם יצר אינסופי כזה...”

נשים אלו עסוקות בהגדרת עצמן ביחס למה שנראה להן ההיפך הגמור מהן. מצד אחד, הן מכירות נשים חילוניות ומודעות להתנהגותן המינית, ומצד שני, הן עוסקות בהגדרה העצמית שלהן כניגוד

למה שהן רואות כהתנהגות חילונית. הקשר עם העולם החילוני מספק להן ידע, מעורר בהן שאלות ובסופו של דבר עוזר להן בהגדרתן העצמית.

סוגיה נוספת שמתבררת אצל המרואיינות בעזרת 'החברה החילונית' הינה סוגיית התאמה המינית. בחורה דתית שגדלה על ברכי החינוך הדתי לא תעלה על דעתה שזוגות מחפשים התאמה מינית. לאור העובדה שלא מתקיים מגע מיני בין בני הזוג הדתיים לפני החתונה אזי ההחלטה מתקבלת על סמך מאפיינים רציונאליים, נפשיים ורגשיים בלבד. הכרות ראשונית עם סוגיית ההתאמה המינית, בתיווכם של סוכני חיברות מהעולם החילוני, מחדד אצל המרואיינות, שוב, את ההבדלים וההבחנות ביניהן לבין נשים חילוניות.

"הייתה לי חברה חילונית שהיא כל הזמן אמרה לי: איך אתם יודעים שאתם מתאימים? אמרתי לה: מה זאת אומרת? היא אומרת לי: יש כזה דבר אי התאמה במיטה אמרתי לה: סבבה, למישהי שיש לה המון ניסיון, אז היא כבר יודעת מה היא אוהבת ומה היא לא אוהבת, אז היא מגיעה לפרטנר אחד מתוך רבים ואז יש כאלה שהיא אוהבת ופחות אוהבת. אמרתי לה: אצלנו זה נבנה. יכול להיות שבהתחלה תהיה אי התאמה, יכול להיות שבהתחלה היה מדהים, זה נבנה. הוא יישאר איתי כל החיים ואני לא אחליף... אין לי אופציה אחרת, כאילו, ככה אמרתי לה, אז את יודעת התחלתי לחשוב שמהו לא בסדר. כאילו, אולי אני לא בסדר, אולי הוא לא נהנה... אולי אנחנו לא מתאימים...."

"גם אני יודעת שעולות לי שאלות שהן דפוקות אבל בעיני, שאצל חילונים, ובעיני כאילו לא יודעת, מגעיל אותי שהם אומרים שהם בוחרים לפי התאמה מינית, וזה כאילו תמיד עומד שם "אולי הייתי" אבל את מבינה...."

4.3.3. יחסי מין:

הקשר המיני בין בני זוג נשואים מתייחס, לרוב, להרבה יותר מאשר יחסי המין בלבד. הקשר המיני ביניהם נתפס כמרכיב מרכזי בקרבה, באינטימיות, בחום ובביטחון בין בני הזוג (קורן, 2002). ויירוסט (Viorst, 2002) מסבירה שמין טוב הוא מין שעונה על צרכיהם הגופניים, הרגשיים והרוחניים הייחודיים לבני הזוג, כך שהזמן וההכרות שמספקים הנישואין עוזרים לבני הזוג לגלות מה טוב בעבורם.

במהלך הראיונות, המרואיינות סיפרו על התהליך ההתפתחותי שהן עברו יחד עם בן זוגם בקיום יחסי מין.

”ובאמת זה חוסר אונים גדול, כאילו, צריך ללמוד משהו חדש כל כך שמלווה בכל כך הרבה רגשות אחרים עד היום הזה, זה מטורף לדעתי.”

”כשכך הצלחנו זה היה ממש זה היה שמחה גדולה כזו.”

המרואיינות השונות מתארות את תהליך גילוי המיניות ויחסי מין כתהליך של למידה הדדית. בני הזוג מנסים ללמוד משהו חדש שמלווה ברגשות רבים. המרואיינת הבאה מספרת על גורמים שונים שהרכיבו את התהליך שאותו עברה.

”ה: אני זוכרת חברה טובה טובה שהתחתנה לפני, ולילה לפני החתונה היא לחשה לי באוזן זה כואב ויכול להיות לא נעים כל כך והעיקר שתהיי רגועה שתזכרי שזה האיש שלך...
מ: מלחיץ קצת?”

ה: נכון, וגם מעורר ביטחון שזה דבר מהנה ומענג, ידעתי את זה, וזכרתי שאמרו לי את זה, וראיתי את זה בסרטים, זאת הידיעה וזה היה מלחיץ כי לקח הרבה זמן עד שזה נהיה עניין נעים...
מ: כמה זה הרבה זמן?”

ה: אההה... אההה... אולי כמה חודשים עד שהבנתי, שהבנו איך אפשר שזה יהיה נעים בסיטואציה הזו... אחרי כמה חודשים ... אני זוכרת שהיה הרבה חוסר בידיעה אפילו ברמה

הטכנית. מה נגיד עושים, פעם אחת? האם אפשר לעשות עוד פעם, מה נורמאלי ומה לא נורמאלי, במקום לחזור לגוף שלי ולחשוב מה אני יכולה ניסיתי לחשוב אם זה אפשרי ככה, אני זוכרת שחשבתי האם מותר, אפשר, זה יכול לקרות, מבחינת הגבר מבחינת האישה שזה שתי עולמות מה שאני יכולה זה לא מה שהוא יכול.... זה היה תהליך שלאט גילינו איך זה יכול להיות נעים. גם קצת כואב, למדנו איך זה פחות כואב, איך לעשות את זה יותר נעים, מה נגיד, מתחילה בינינו היום את האינטימיות איך להפוך את כל הסשן למהנה עבור שנינו, כאילו בהתחלה זה היה יכול להיות תק תק ונגמר. כאילו מה היה פה, אני חייבת להגיד, שמאוד שימח אותי הסיפוק שלו, עשה לי נעים וטוב..."

גרפילד-ברבאק (1986) מסבירה שגם אם ניתנה לגיטימציה מלאה לקיום יחסי מין על ידי החברה, קשה לנשים להעלים את כל המסרים השליליים שספגו בעבר, עובדה הגורמת להן להיות מתוחות, נוקשות ומאופקות. התהליך בתחילתו גורם להרבה מבוכה ושאלות. נשים רבות מרכזות את האנרגיה שלהן, בפעמים הראשונות, בתחושות של בן זוגן במקום להתמקד בעצמן. האישה מאומנת יותר בפענוח רצונו וסיפוקו של בן זוגה מאשר בהצגת בקשות והנאות עבור עצמה. מרואיינת זו מספרת על הזמן שלקח לה ללמוד את עצמה ואת בן זוגה. היא מספרת על הלבטים שעלו ועדיין עולים. 'מה נורמאלי ומה לא נורמאלי', מה נעים לו ומה נעים לה, כיצד להפחית את הכאב, מה ההבדלים בין הגבר לאישה בקיום יחסי המין ועוד.

מימד נוסף ניתן לראות בדבריה של המרואיינת הבאה שעוסקת במציאת האיזון שבין האינטימיות לקדושה:

"אני חושבת, כי בחיי אישות היה אני חושבת שגם אחרי החתונה מה שכיוונו אותי בהדרגת כלות שזה משהו קדוש שזה משהו מיוחד אני אוהבת אבל עדיין נשאר בה משהו פחות מהחיים פחות אנושי..."

מ: מאוד גבוה...

ל: פחות, כאילו, שאפשר להגיד כן זה גם שלי וזה חלק מהחיים שלי וזה יפה וזה ככה וסבבה שזה ככה וזה חלק מהחיים של כולנו וזה לא סוטה ולא שזה קדוש וזה רק ההתעלות הרוחנית של בני זוג, את מבינה... זה קיים וזה מדהים באמת זה באמת מרגיש חיבור שהוא מאוד מיוחד לי אבל... אבל מהמקום הזה"

ריבנר ורוזנבאום (Ribner & Rosenbaum, 2005) מסבירים שהשקפת העולם היהודית רואה את הקדושה בכל היבט של החוויה האנושית. התורה, ההלכה והפילוסופיה היהודית נותנות הדרכה והכוונה להתנהגויות שגרתיות כמו אכילה, לבוש, תפילה, שבת, ההתייחסות לחבר ובתוך כך, קיום יחסי המין אינו שונה. ישנן הנחיות מיוחדות שנועדו להחדרת הקדושה להיבט הזה של ההתנהגות האנושית וישנו שיח נרחב שמתפתח ותופס תאוצה על ראיית החוויה המינית כאינטראקציה שבין אינטימיות לרוחניות וקדושה. מרואיינת זו מתארת את הקושי שהיא חווה בחיבור שבין הקדושה עליה למדה, למציאות היומיומית אותה היא לומדת להכיר. היא חשה שהציפייה ממנה לראות בעצם קיום היחסים משהו קדוש ונעלה אינו עומד במבחן המציאות והיא נדרשת לעשות חיבור שהינו יותר אנושי ומעשי.

אוגדן (Ogden, 2006) בספרה על הרוחניות שביחסי המין מסבירה שלמיניות יש מספר מימדים: פיזי, נפשי, רגשי ורוחני. לדבריה, המימד הרוחני כולל את המשמעויות שניתנות ליחסי המין על ידי האישה, החיבור שלה עם עצמה. המרואיינות עסוקות במציאת המשמעות של יחסי המין בתוך החיים שלהן כפי שהן מכירות אותם ומגדירות אותם. המימד הרוחני מעסיק אותן גם בגלל שהן הורגלו לחפש את הרוחניות בכל פן בחייהן וגם בגלל שחינכו אותן שהקשר הזוגי האינטימי הוא קדוש ויש לכוון לכך. שונבורן (2011) מוסיפה ואומרת שיש נשים ששמות דגש על המותר והאסור בחיי המין. לדבריה התעסקות זו סוגרת אותן ומקשה עליהן כפי שנראה אצל המרואיינת הבאה:

"הידע שיש לי מהסרטים, ואת לא רוצה לעשות משהו שהוא לא בהכרח אסור, אם מותר לעשות הכול, אני לא יודעת, את לא יודעת על מה להיתלות ועל מה לא, כאילו, מותר ואסור להרגיש בנוח, כאילו, אני יכולה להגיד: וואלה הכול מותר, הכול חוץ ממה שאת יודעת שהלכתית אסור מותר הכול, ובכל זאת את לא מרגישה בנוח, אני לא מרגישה בנוח, לא, לא, כאילו זה יותר דברים שראיתי בסרטים ואתה, לא יודעת מה ראיתי בסרטים, ואת אומרת לא, אני לא מתחברת לזה, יותר מזה שאני לא מתחברת, זה כאילו לא מתאים, משהו כזה, תאוות כאלה, אני לא יודעת, לפעמים אני מרגישה מפגרת, הנה פס כזה אסור, ממש תעשי מה שאת רוצה, תרגישי בנוח, אין שום בעיה, למה את לא מרגישה בנוח, גם כי את מאוד צבועה, לא כרגע ולא יודעת אם אי פעם..."

אסור או מותר? ואם מותר, האם אני מרגישה בנוח לעשות...? מרואיינת זו עוסקת בשאלות הללו ללא הרף. בתחילת דבריה היא מסבירה שהידע שיש לה מגיע מסרטים³ ושהיא יודעת שישנם דברים שהיא יכולה לעשות מבחינה הלכתית והיא לא עושה אותם. ברובד הגלוי היא עסוקה בשאלות של מותר ואסור וברובד הסמוי הדילמה שלה נובעת מרמת המוכנות שלה והרגשת הנוחות. האמביוולנטיות שלה מקבלת ביטוי חזק בדבריה. מצד אחד, היא יודעת שהיא מפספסת משהו ומצד שני, היא לא מתחברת, אלה 'תאוות' שהיא לא רואה אותם כחלק ממנה. מצד אחד, היא מרגישה 'מפגרת' על כך שיש משהו שהוא מותר ונמצא בהישג ידה ומצד שני, היא לא מסוגלת כרגע ולא יודעת אם אי פעם בכלל. את האמביוולנטיות ניתן לראות בין השורות, שם ניתן לראות את התנועה של המרואיינת בין הטיות הגוף השונות. פעם היא מדברת בגוף שני "את לא רוצה לעשות משהו לא בסדר" ופעם בגוף ראשון "אני לא מרגישה בנוח", פעם "את לא יודעת על מה להיתלות" ופעם "אני לא מתחברת לזה...". המעבר בין ההטיות מלמד על הקונפליקט שבו היא נמצאת בין רצונותיה לנורמות התרבותיות אליהן היא משתייכת, בין הסתייגויותיה לבין המחויבות שלה. וירוסט (Viorst, 2002) מסבירה שרמת התשוקה המינית והעונג המיני קשורים הן לאקלים הרגשי בין הבעל לאשתו והן להיבטים לא מודעים של עברם. אצל מרואיינת זו, ואצל אחרות לפניו, ניתן לראות כיצד הן שואפות ליותר בינן ובין בעליהן אך היבטים שונים מן העבר מעכבים אותן בהגשמת רצונותיהן.

4.3.4. סיפוק מיני :

ישנה הסכמה במחקרים העוסקים במיניותה של האישה שאחת הבעיות המיניות המרכזיות המוגדרות על ידי נשים היא שרובן אינן מגיעות לאורגזמה דרך הנרתיק (הייט, 1991, מאסטרס וגיונסון, 1987). את הבעיה הזו ניתן לבדד ולהסביר בעיון בתיאוריית ההתפתחות המינית של האישה על פי פרויד. פרויד, טען בזמנו, שיש להבחין בין שתי אורגזמות: אורגזמה קליטוראלית, הנובעת מגירוי חיצוני של הדגדגן, לעומת האורגזמה הווגינאלית, הנובעת מגירוי פנימי של הנרתיק בעקבות החדירה. על פי פרויד, על מנת שהאישה תגיע לבגרות מינית, חייב להתרחש מעבר מן הקליטוריס לוואגינה כך שהאישה הבשלה מינית תחווה אורגזמה ווגינאלית בעיקר (מלאך-פיינס, 1998).

³ בחלק אחר של הראיון היא מסבירה שמדובר בסרטים הוליוודיים רומנטיים וקייטיים שנמצאים בטווח הלגיטימיות של החברה הדתית - לאומית.

ברת'רס (Brothers, 1984) מסבירה שהתיאוריה הזו הוכחה כשגויה זה מכבר ושגירוי הדגדגן הוא המפעיל את האורגזמה ב-95% מהמקרים. אולם, למרות הפרכת התיאוריה, יש נשים רבות החוות אורגזמה על ידי גירוי הדגדגן ועדיין מרגישות החמצה שכן, לדעתן, הן צריכות לחוות אורגזמה וגינאלית. פרידמן (1982) מסבירה שההפרדה בין האורגזמות גרמה, ועדיין גורמת, עוגמת נפש לנשים רבות. הן מרגישות שמשו לקוי בהן בגלל העובדה שהן חוות אורגזמה קליטוראלית ולא וגינאלית. בכך הן נכנסות ללחץ מיותר בנסותן להתאים את עצמן לאידיאות שאינן מתאימות לגופן ולמיניות שלהן. נשים מצפות ושואפות לסיפוק מיני שאינו תואם את מבנה גופן הפיזי והן חוות תסכול רב מחוסר ההתממשות של שאיפה זו.

ברת'רס (Brothers, 1984) טוענת שרוב בעיות המין בשנים הראשונות של הנישואין נובעות מחוסר ידיעה, חוסר תקשורת וציפיות מנופחות. לעתים קרובות, המסרים המיניים שמעבירים סרטי הקולנוע, תוכניות הטלוויזיה, השבועונים והפרסומות גורמים לעיוותים תפיסתיים (אלמוג, 2004, למיש, 2006). שרצקי-אלמליח ורביב (2009) מסבירות שהמיניות המוצגת בסרטים הוליוודיים, שרבים צורכים באופן קבוע עוד מתחילת גיל ההתבגרות, אינה תואמת את המציאות הביולוגית של האישה והגבר. הנשים לא מצליחות לבדוד את האשליה מן המציאות ומדווחות על תסכול בחוסר יכולתן להגיע לאורגזמה דרך הנרתיק.

גם נשים דתיות מוזנות מתפיסות שגויות הנובעות מן התיאוריה המוקדמת של פרויד. גם נשים אלה רואות סרטים, תוכניות ופרסומות. גם הן חשופות למידע המוליך אותן שולל וגורם להן לתחושות תסכול מחוסר ההצלחה שלהן להגיע לאורגזמה וגינאלית.

"בצבא הייתה לי חברה לא דתייה, והיא לימדה אותי הרבה דברים על זוגיות, והיה לה ולי חבר אז, והיא אמרה לי: תראי, בשבילי סקס טוב הוא ששני בני הזוג גומרים ביחד. כשהם לא גומרים ביחד זה לא סקס טוב. אני הלכתי עם זה, ואני מקשיבה ... זה לא נוכח במיטה, זאת אומרת זה משהו שגילית עצמאית שזה לא עובד ככה... אצלי עדיין, אני בקטע שאני חושבת שזה משהו נרכש ונלמד כל החיים. אני מצפה בכליון עיניים להגיע לרגע בוגר ובשל יותר שבו זה יהיה. זה נראה לי מדהים שזה קורה".

”עדיין יש סיכוי שזה יקרה, של עשר אחוז, אני לא חיה בפספוס זה לא... כשזה קורה ויש קשיים זה לא תמיד בצורה הכי פשוטה וקלה כמו בסרטים כאילו לא יודעת אם זה בכלל משקף...”

ההבדל המרכזי בין הציבור החילוני לציבור הדתי בעניין זה הוא בנגישות למידע שיסביר ויעדכן את הנשים על האשליה שנוצרה סביב האורגזמה הוגינאלית וימקם אותן בתוך המציאות של גופן. על פי אלמוג (2004), בעשורים האחרונים יצאו עשרות ספרי הדרכה, הן למתבגרים והן למבוגרים, המסבירים את נושא יחסי המין מכל ההיבטים וכוללים בתוכם את ההיבט של האישה והסיפוק המיני שלה. אולם, חלק גדול מהמרואיינות במחקר זה אמרו לי שאין להן כוונה להיכנס לחנות ספרים או לגלוש באינטרנט על מנת לאתר מידע בנושא זה.

”מ: האם את יכולה לברר לעצמך? הרבה דברים שיש מידע, השאלה אם תלכי ותיגשי אליו, לאיזה סוג מידע תיגשי?”

ל: אני לא אדע איך, למרות שאני לא מעיזה, לפתוח את האינטרנט, מה אני אכתוב, ללכת לספרייה, לאן אני אלך, אני לא אלך לספרנית, אני לא אדבר על זה עם שום חברה...”

”מעצבת שלנו בחתונה של הפרחים של אני לא יודעת מה רצתה להביא לי ספר, היא לא דתייה והיא כל הזמן אמרה לי אני רוצה להביא לך ספר לאומנות הפיתוי, ואמרתי לה כל הזמן לא, זה לא מתאים לי, ואני חזרתי בערב בכיתי ואמרתי למה היא לא הביאה לי את הספר כי אני לא אלך לקניון לקנות יראו אותי אני לא יודעת בחורה עם חצאית אני זוכרת בכיתי אמרתי למה אמרתי לה לא למה לפחות ספר אני יכולה להיכנס לאינטרנט לא עשיתי את זה כי אמרתי באינטרנט יהיה לי דברים הרבה יותר מלוכלכים לא יהיה אולי את הדברים באמת היותר יפים שבעניין...”

נשים אלו מבינות שהן זקוקות למידע נוסף, הן חשות את חוסר הסיפוק על בשרן אך הן חשות שאין להן לאן לפנות. הן לא ילכו לקנות ספר או להשאל מהספרייה מחמת הבושה ולא יחפשו באינטרנט אחר מידע מחמת הפחד ממה שהן עלולות להיחשף אליו.

הספרים שנמצאים בטווח הלגיטימי של האישה הדתית הינם ספרי ההדרכה הזוגיים שנכתבו על ידי רבנים. ספרים אלו הנכתבים בשפה לאקונית-אינפורמטיבית בלבד, לרוב על ידי גברים עבור

שני בני הזוג, נותנים מענה חלקי בלבד לנשים הקוראות בהם. ברוב הספרים ניתן למצוא הדרכה ראשונית בלבד המתייחסת לתקופה הראשונה שלאחר הנישואין ואינם מרחיבים בסוגיות שונות העולות לאחר הפעמים הראשונות. לרוב, סגנון הכתיבה יהיה מרוחק והלכתי. בין הספרים ניתן למצוא מספר מועט של ספרים המתייחסים לעניין סיפוקה של האישה והפרכת האשליה בדבר האורגזמה הווגינאלית (ראה קנוהל, 2003 ופאוסט, ללא תאריך) ועם זאת הם אינם מפורטים מספיק ויותר מכך ספרו של פאוסט (ללא תאריך) אינו זמין למי שאינו יודע על קיומו. הבעיה הגדולה יותר טמונה בספרים המתיימרים לתת הדרכה מינית פרקטית מפורטת אשר מיועדת לזוגות נשואים והם מקור הידע הבלעדי שלהם לנושא זה שאינם מתייחסים באופן מפורש או עקיף לגירוי הדגדגן כמקור לסיפוקה של האישה (ראה אבינר, 1984).

חוסר הידע בא לידי ביטוי באופן קיצוני יותר כאשר אישה מדווחת שאינה יודעת כיצד להגיע לסיפוק מיני:

"אני זוכרת את המשפט שהיא אמרה לי משהו על נשים שאומרות שהן חוות אורגזמה, וזה

לא אורגזמה, זה נשאר עלום בעיני, תמיד יש מין כזה אולי שיש משהו שאני לא יודעת

מ: תחושה של פספוס כל הזמן

ל: ממש, ממש, אני חושבת שמספר הפעמים שהרגשתי שוואו זה זה, ביחס למספר הפעמים...

הוא ממש קטן עכשיו אני כן בתוך זה, אה.... אני מרגישה הרבה יותר טוב משאני במקום

מאשים אני באמת מרגישה שזה משהו של שנינו שאנחנו לומדים ביחד, אני רואה שזה קורה,

יש קצב..."

"וגם נראה לי משהו שכאילו אולי אני לא רוצה להודות בזה בפני אף אחד שאני לא נהנית עד

הסוף או שכזה כאילו אני לא מצליחה והנה אני מודה פה עכשיו וזה יפה ...

אני באמת התלבטתי אם להתראיין, כי אמרתי... יש לי כל כך הרבה עכשיו למה לי להיכנס

לכזה נושא שהוא טעון ובאמת שהרגשתי שאני יכולה לתקשר שאני לא מפחדת כל כך ממה

שאגיד, ממה שתדעי עלי..."

את הראיון הזה הפסקתי באמצע. מרואיינת זו סיפרה לי, בדרכה, שמאז שהתחתנה לא חוותה

אורגזמה ושהיא אינה מבינה איך לעשות זאת. מרואיינת זו נשואה למעלה משנתיים, אימא

לילדה, מקיימת יחסי מין באופן תדיר אך היא מעולם לא הודתה בפני עצמה ובפני אף אחד אחר

שהיא לא נהנית. הצעתי לה שנפסיק את הראיון ונדבר על ההנאה המינית שלה. מבחינתה, זו הייתה הזדמנות לקבל מידע שלא ניתן לה עד לנקודת הזמן הזו, והגילוי היה רב. חוץ ממנה, נתקלתי במהלך הראיונות בשתי נשים נוספות שלא ידעו על האורגזמה הקליטוראלית. מרואיינת אחת סיפרה לי שהיא חווה אורגזמה קליטוראלית אך בעלה מאוד מתוסכל שהוא לא מצליח לענג אותה באמצעות חדירה. התסכול שלו השפיע על יחסי המין שלהם וגרם לבני הזוג להרגיש לא שלמים ושואפים לדבר שאינו מעוגן במציאות הגוף שלה. המרואיינת הבאה, נשואה מזה שנה וחצי, סיפרה לי שהם מקיימים יחסי מין בין פעם לפעמיים בחודש בלבד, והם, היא ובעלה, נעשו אדישים לנושא המין בחייהם בעקבות העובדה שהיא אינה יודעת כיצד מגיעים לאורגזמה:

"באיזשהו שלב די הרפיתי, כאילו, זה לא, הקטע המיני, עמד בראש סדר העדיפויות, אמרתי יאללה ככה זה בחיים ותעזוב אותי בשקט, כי אולי הוא היה חסר ניסיון מבין שנינו, גם לו לקח זמן לגלות את עצמו, את מבינה? אני נותנת לו את הזמן שלו, נראה לי.... אמרתי יאללה, ניתן לו את הזמן, אני באמת גם לא היה לי אף אחד לדבר איתו על זה ומעולם לא דיברתי על זה... בהתחלה מאוד הטריד איתי, בהתחלה היה לי מאוד קשה אבל קיבלתי את זה, קיבלתי את זה באיזשהו מקום... רציתי לחפש, אבל זה כאילו ירד מהפרק... אני חושבת שמאוד מטריד אותו שאני... בהתחלה כן דיברנו על זה וכשראיתי שזה כל כך קשה לו לדבר על זה איתי שהוא כאילו מרגיש שהוא מאכזב ושהוא... אז כאילו... אני רואה שזה קצת יותר טוב עם הזמן..."

מרואיינת זו יודעת שמהו לא בסדר וקשה לה עם זה אבל היא לא עושה שום דבר בשביל לשנות את המצב. הנחמה היחידה שלה היא הזמן שהיא נותנת לבן זוגה בשביל עצמו, כדי שהוא יכיר את עצמו ואת צרכיו.

סוגיית הסיפוק המיני של הנשים הדתיות היא אחד מהנושאים החשובים ביותר העולים ממחקר זה. על פי מחקרם של לבינסקי ואחרים (Labinsky et al., 2009) בקרב הנשים הדתיות יש כ-9% שלא מצליחות לחוות אורגזמה לעומת 1% בחברה הכללית. הסיבה לנתון הזה, שעליו ניתן להצביע בעזרת המחקר הנוכחי, הוא חוסר המידע והנגישות למידע לנשים אלו. נשים אלו אינן מגיעות לאורגזמה רק בגלל שאינן יודעות כיצד לעשות זאת. מעטה הבושה והצניעות מונע מהן לצאת ולחפש את המידע שהן זקוקות לו בכדי להבין כיצד גופן פועל והמידע שעומד לרשותן אינו מכיל את הידע לו הן זקוקות או שאינן מותאם למצב הנפשי בו הן שרויות. נשים אלו

נמצאות במעגל קסמים בלתי אפשרי שבו הן מנסות לפתח את הקשר המיני עם בן זוגן ובמקום לבסס אותו על הנאה ושחרור הוא מתבסס פעם אחר פעם על תסכול, תחושות של פספוס והחמצה. תחושות אלו נחרטות בגוף ומתקבעות ככל שהזמן חולף. לתקופה זו, שבה האישה אינה חווה סיפוק מיני השפעה עמוקה וקריטית על המשך ההתפתחות המינית שלה וההתפתחות של הקשר המיני שלה עם בן זוגה. אין ספק שיש להרחיב את המחקר בנושא זה על מנת לקבל תמונה עדכנית ורחבה על היקף תופעה קשה זו.

4.4. שער שלישי: הלכות טהרת המשפחה:

הלכות טהרת המשפחה ונורמות החיים בחברה הדתית מזמנים לכלה הצעירה ולבן זוגה התמודדויות רבות בכל הקשור בגוף ומיניות. התמודדויות אלו, להבדיל מן ההתמודדויות הקשורות בהכרות הראשונית עם הגוף או קיום יחסי מין בפעם הראשונה, ייחודיות לנשים הדתיות המקפידות על הלכות אלו.

הלכות טהרת המשפחה הינן, למעשה, סדרה של הלכות ומנהגים הקשורים בהתנהגות המינית שבין הבעל לאשתו. את הלכות טהרת המשפחה יש להבין בקונטקסט הרחב של חייו של האדם הדתי אשר מבקש לרומם את התנהגותו היומיומית כחלק מתוכנית נשגבת, תוכנית אלוקית. נקודת היסוד של חשיבה זו היא שלכל פעולה, מעשה או התנהגות יש פוטנציאל של קדושה. הלכות טהרת המשפחה נחשבות לאחד מעמודי התווך של המשפחה שומרת המצוות וספרים רבים נכתבו בנושא זה. אין זו מטרתה של עבודה זו לדון בהלכות כולן אך ניתן להסביר את העיקרון המוביל אותן. באופן כללי, הלכות טהרת המשפחה דורשות מבני הזוג להימנע ממגע פיזי ומיני במהלך תקופת נידתה של האישה, זמן המחזור החודשי ועוד שבעת הימים ה'נקיים' שאחריו. במהלך הימים הללו בני הזוג מוגבלים על ידי סדרה של הלכות שנועדו למנוע מהם הגעה לאינטימיות פיזית. בשבעת הימים ה'נקיים' האישה מבצעת בדיקות פנימיות שנועדו לוודא את תום המחזור ובסיומם הולכת האישה לטבול במקווה (Labinsky et al., 2009).

עבור המרואיינות, הלכות טהרת המשפחה הינו נושא משמעותי מאוד, השזור בבניית הזהות המינית והגופנית שלהן לאחר החתונה. הלכות אלו משפיעות על כל מהלך ומהלך במיניות של האישה ובמיניות המשותפת של בני הזוג. בפרקים הקרובים אסקור חלק מההלכות מתוך נקודת מבטן של הנשים.

4.4.1. בדיקות:

"לפני שתספור 'שבעה נקיים' היא צריכה לבדוק עצמה היטב האם היא סיימה לראות דם... כיצד היא עושה את הבדיקה? היא לוקחת בד לבן, רך ונקי... את היעדי היא כורכת סביב אצבעה ומכניסה אותו לתוך הנרתיק... תשתדל להכניס את העד עמוק ככל האפשר ותעשה תנועה סיבובית המקנחת את כל כתלי הנרתיק..." (קנוהל, ע"מ 96-97)

על פי ההלכה על האישה לבדוק את עצמה עם סיום המחזור החודשי⁴, במשך שבעה ימים, עד שתוכל לגשת למקווה ולטבול. בימים האלו היא צריכה לבדוק פעמיים ביום על פי ההנחיות לעיל, כאשר היא מחויבת במינימום של שלוש בדיקות במהלך כל הזמן הזה: הפסק טהרה, בדיקה ביום הראשון ובדיקה ביום האחרון.

"...אני לא חושבת שזה מפחית חרדות, זה תעסוקה, זה מעסיק, מפחית את ההתעסקות בזה שאת אסורה, כי אתה רק עסוק באיך להיות מותרים, להיפך זה נראה לי רק מוסיף חרדות, המתח כן, לא, בנות שיש להן יותר בעיות עם זה, זה הכי מלחיץ..."

"הבדיקות בהתחלה הייתי עושה אבל זה מחרפן אותי, שקיעה ואני באמצע שיעור לא הסתדר לי להיכנס לשירותים באמצע האוניברסיטה ולעשות את הבדיקה..."

ההתייחסות של המרואיינות אל הבדיקות הייתה כאל מעמסה. זהו ריטואל שיש לחשוב עליו, להתכונן אליו ולפנות לו זמן בלוח הזמנים הצפוף. הנשים משתמשות במילים 'מעסיק', 'מתח', 'מלחיץ' ו'מחרפן'.

"כל הקטע של הבדיקות מאוד הפחיד אותי.

מ: מתי, לפני החתונה?

ת: כן

מ: למה?

⁴ על פי הפסיקה הספרדית האישה יכולה להתחיל את הבדיקות החל מהיום הרביעי ועל פי הפסיקה האשכנזית החל מהיום החמישי.

ת: א' כאילו, השתמשתי בטמפונים תמיד אבל עם מוליך, פתאום לדחוף את האצבעות שלי, זה היה מבחינתי דוחה, פשוט הגעיל אותי"

"השבוע הזה היה סיוט חיי, אמרתי לו האמת היא שלא אכפת לי כל כך ללכת למקווה, לא אכפת לי עוד שבוע להיות אסורים, המתח הזה, כן בסדר לא בסדר, כל בדיקה הייתה מבחינתי... שכולה עשיתי שתי בדיקות, הרב אמר לי תעשי ראשון ושביעי, הפסק ממש מינימאלי, בסדר, זה היה מבחינתי סחיטה נפשית, מתח נפשי ברמות, כאילו, שזה הדבר שלא יכולתי לעמוד, אמרתי לא אכפת לי כבר איבדתי את הקטע של מתי נהיה מותרים אסורים, בסדר, התרגלתי, אנחנו עכשיו בפזאת אסורים אז זה לא נורא עוד שלושה ימים, זה כאילו (אנחה), אני לא אעמוד בזה, הרגשתי שזה גומר אותי המקום הזה, וכל דבר לשאול את הרב".

ההלכות הקשורות בבדיקות הטהרה דורשות מהנשים ידע, מיומנות וסבלנות. האישה זקוקה לידע בשביל לדעת מתי הבדיקה תקינה ומתי היא מצריכה שאלה. היא זקוקה למיומנות הקשורה בהכרות שלה עם גופה. היא צריכה לדעת כיצד לבדוק בלי להכאיב או לפצוע את עצמה והיא צריכה הרבה סבלנות בשביל לעבור את הימים הללו בשלום, במיוחד בפעמים שהדברים לא הולכים חלק. לדברי המרואיינות, הימים הללו הם לא ימים קלים. אלו ימים הכרוכים בהרבה מאמץ והתעסקות, כאשר לעתים קרובות, הבדיקות נתפסות כנושא עצמו ונשכח שהן רק חלק מתהליך כולל שנועד להביא לטהרתה של האישה.

מעניין שעבור הנשים המרואיינות לעבודה זו אין התלבטות לגבי קיום הלכות טהרת המשפחה. נראה כאן, בסוגיית הבדיקות, ונראה בהמשך בסוגיות נוספות כי הן לא מערערות על עצם הציווי על גופן והן לא מוותרות לעצמן על אף הקשיים שהן חוות. מבחינתן, אלו הלכות שיש לקיים למרות חוסר הנוחות הגופנית והמתח הנפשי שאותן הן מתארות.

4.4.2. שאלת רב :

אחת ההנחיות, אותה מקבלת כל כלה בהדרכה לפני החתונה, היא שכאשר יש לה שאלה או התלבטות לגבי מראה או כתם עליה לפנות בשאלה לרב. סביב הנחיה זו נבנה מערך מסודר שבו נשמרת באופן המקסימאלי צניעותה של האישה⁵. לבינסקי ואחרים (Labinsky et al., 2009) מציינים כי 76% מהנשים שהשתתפו במחקרם ענו שהן פונות לרב בענייני 'מראות'. במהלך הראיונות שאלתי את הנשים אם הן נוהגות להפנות שאלות לרב ואיך הן מרגישות ביחס לזה.

"...משלימה איתו, זורמת איתו, מה זה זורמת איתו, ברור לי שאני עושה את זה, היה זמן שהשתדלתי להביא לאישה, וגם לשי' לא היה ממש נוח לעשות את זה אחר כך הוא כבר התרגל ללכת."

"אני כן מתקשרת לרב, אני כן יש לי שאלות, אני לא יודעת הכול..."

"יומיים לפני החתונה היה לי משהו כזה אז הוא לקח את זה עם נ' לרב ליאור, והיה צחוקים, בכלל לא אכפת לו שום דבר, מה שמרגיש לך טוב תעשי כאילו מה שטוב לך טוב לי, מה שאת רוצה תעשי, אבל ללכת לרב עם עד בדיקה, בקיצור זה היה מצחיק ... הם הלכו לרב ליאור, הרב ליאור הוא כאילו מאוד בקיא בדברים האלה, הוא כאילו מסתכל ואמר, לא זה לא דם וזהו ונגמר הסיפור בשתי דקות וזה היה לפני החתונה"

המרואיינות השונות מתארות את חוסר הנוחות שלהן עם דרישה זו אך בנשימה אחת הן מספרות שהן משלימות איתה. כל אחת מוצאת לעצמה את דרך ההתמודדות המתאימה לה. האחת מספרת שהשתדלה ללכת לאשת הרב במקום לרב עצמו, השנייה מסבירה לעצמה שהיא לא יודעת הכול ולכן היא צריכה לפנות ולשאול והשלישית מתארת את הסיטואציה כסיטואציה מצחיקה שבה היא אף שיתפה חברים קרובים. רוב המרואיינות סיפרו שזה המקום שבו הבעל נוטל חלק. מבחינתן, זהו תפקידו לפנות לרב ולשאול את השאלה ובכך נמנעת מהן ההתעסקות והמבוכה הקשורה בהוצאת תחתוניהן לרשות הרבים.

⁵ אצל רבנים רבים נבנה מערך מסודר של פנייה אנונימית באמצעות השארת התחוננים במעטפה בתיבה המיועדת לכך. במקומות אחרים פונה האישה אל אשת הרב והיא זו המעבירה את השאלה לבדיקה.

"הייתי ממש במתח, כנראה שהיה לי קצת טחורים או משהו, כנראה, לא הייתה שאלה, זה על נייר טואלט, אין בכלל מה זה, את יודעת, זה היה הפעם הראשונה שראיתי את זה, זה מאחורה, לא היה אכפת לי רק מזה שהרב אמר שזה בסדר, פשוט מיררתי בבכי פה, אמרתי לו תלך ותחזור רק עם תשובה אחת, כאילו, אני לא עושה יותר בדיקות, תשכח מזה..."

מ: תתארי לי את הרגשתך על עצם הסיטואציה של להביא לרב את הבדיקות...

ת: פאדיחת עולם, אבל תתמודד אתה, אני, כאילו, אני יודעת שזה מביך אותו יותר מאשר אותי, אני לא צריכה, אני לא הולכת לרב, אני לא בתקשורת, רק דרכו, זו לא שאלה.

מ: אז זה בסדר מבחינתך...

ת: יש בזה קצת, בואי נגיד שהרב לא אומר לי שלום ברחוב, כאילו, הוא יודע מי זה הבעל שלי, אז הוא צריך להתפדח, כאילו, יש בזה משהו מביך, יכול להיות שאם הייתי עושה את זה כל פעם, במשך כמה חודשים, כל מחזור היה לי שאלות אז אולי הייתי מרגישה לא בנוח עם זה, כאילו, לא היה לי נוח עם זה אבל מצד שני, כאילו, גם הידיעה שזו ההלכה ואין מה לעשות ואין מה לחשוב, וגם די, אני רוצה לדעת שאנחנו בסדר, כאילו זה מה שמחזיק אותך, כאילו, היה לנו ממש דיונים ומה צריך... ברור שאני שולחת תחתונים, זה קצת לא נוח, אבל מבחינתי אני נותנת לאי, זה דווקא יותר קשה, מול אי, מאשר, כאילו, השלב הזה יותר, כאילו הרב, תתמודד מולו, אני צריכה להתמודד זה לא דבר בסיסי להראות את התחתונים שלך, לא לבעלך ולא ל... עדיין זה לא בסיסי, זה לא.

מ: לכן, אני גם שואלת, עצם הדרישה...

ת: ברור, אבל נראה לי שבקטעים האלה, זה טוב, זה כולם, הרב לא שם לב, גם זה שאי מתאר את זה שהרב, כאילו, ממש לא מתחיל לעשות דוקטורטים, וגם שיש.. בגלל שזה ראש הישיבה וגם רב הישוב, הוא כאילו גם איש קצת רחפן וכאילו לא מסתכל יותר מידי, זורק ישר, טוב יאללה, כאילו, לא."

מסיפורה של ת' ניתן ללמוד הרבה על דרך ההתמודדות שלה עם הדרישה שאינה טבעית לה בכלל. ראשית, ת' מדברת על כך שזוהי חובה, ש'זוהי ההלכה, אין מה לחשוב ואין מה לעשות'. מבחינתה, היא חייבת לשלוח את תחתוניה לרב גם אם עניין זה מעורר בה אי נוחות גדולה. שנית, היא מדברת על כך ששאלת הרב, למעשה, היא לטובתה מכיוון שכך תוכל לדעת אם היא יכולה ללכת

לטבול או לא. שלישית, מבחינתה זו לא הבעיה שלה אלא של בעלה, שהוא זה שצריך לעמוד מול הרב ולשאול את השאלות. הקושי הגדול שהיא מתארת הוא דווקא בעמידה מול בעלה והעברת התחוננים לחזקתו. התחושה שעולה מדבריה היא שהקושי אינו בעצם ההתחבטות הקשורה בכתם עצמו. מבחינתה, מרגע שתחונניה יצאו מרשותה היא מנתקת את עצמה מהסיטואציה ומחכה לתשובה מהרב. עיקר ההתמודדות שלה היא בעצם הוצאת האובייקט הכי אינטימי שיש לאישה מידיה לידי של אדם אחר. אישה אחרת תדבר על הקושי לתת את תחונניה לאשת הרב או לרב עצמו אך כאן תי' מדברת על הקושי מול בעלה. מבחינתה, זהו גבול שקשה לה לחצות אותו. למרות הקשר האינטימי החיובי אותו היא מתארת לאורך הראיון כולו, בדרישה הזו להושיט אליו את תחונניה המוכתמים היא רואה חדירה עצומה לאינטימיות הפרטית והמוגנת שלה. דבריה של תי' והבנתם מעוררים חוסר נוחות גדולה מכיוון שמגיל צעיר הבנות מתחנכות לשמור על גופן ופרטיותו. הן לבושות, מכסות את בגדיהן התחוננים ומבינות כי הגוף שלהן שייך להן ואין לאף אחד רשות לחדור את המעטה הזה. הדרישה מהן להושיט את תחונניהן מרצון לאדם אחר מנוגדת לכל הגיון שאליו הן הורגלו עד נקודה זו ומהווה, למעשה, פולשנות למרחב הפרטי שלהן. פולשנות שאין לה אח ורע בכל ההתמודדות של הנשים עם גופן בשלב זה.

המרואינת הבאה מתארת את הדרישה ללכת לרב כדבר שהיא עושה מיראה. מדריכת הכלות שלה סיפרה לה סיפור שהפחיד אותה ואינו מרפה ממנה ולכן היא מקפידה מאוד בבדיקות, ובעת הצורך, בהפניית שאלות:

” המדריכת כלות שלי, היא אמרה לי שתמיד עדיף שכן, אם את בספק תשלחי, היא הפחידה אותי בסיפור על אישה בחודש תשיעי שהייתה בהיסטריה נוראית כי היא לא הייתה בטוחה לגבי הבדיקה האחרונה שעשתה לפני ההיריון, למה להגיע למקום הזה. אין, זה חרוט לי, אחותי היא אחרת לגמרי, לגמרי אחרת, היא כל כך סומכת על עצמה עושה מעט בדיקות, ואני שמה מאוד לב ומשתדלת אז כן זה יצא הרבה פעמים, פעם היינו צריכים ללכת לאיזה רב גדול באמצע הלילה כי ביום השביעי פתאום היה לי כתם וזה היה מטורף והלכתי לבודקת טהרה שממש הסתכלה לי בפנים... אבל שזה כאילו זה קטע מביך אם בעיקר זה מה שהוא נכנס לזה או כן או לא זה לא כף אבל אם אני נותנת לשי' שייקח לרב אני פחות עסוקה בזה, מחכה לתשובה אבל לא בקשר...”

מרואינת זו לא תוותר על שאלת הרב בשום אופן למרות שראתה אצל אחותה אלטרנטיבה אחרת. התיאור שלה כולל הרבה דרמה והקצנה שמהם ניתן ללמוד על תחושותיה ביחס לנושא זה. המילים 'רב גדול', 'אמצע הלילה' ו'מטורף' הופכים את הפנייה לרב מחווייה סטנדרטית ורגילה לחווייה דרמטית ולא נעימה. היא מוסיפה שהחווייה לא נגמרה במבוכה מול הרב אלא היא נשלחה לבודקת טהרה ש'ממש הסתכלה לי בפנים'.

'בודקת הטהרה' הינו 'מקצוע' חדש יחסית אשר חדר לעולם ההלכה בתחילת שנות האלפיים. במסגרת קורס הכשרה מיוחד מוכשרות אחיות לשמש כבודקות טהרה ותפקידן לבצע בדיקה ואגינלית כאשר יש לאישה שאלה לגבי מקורו של כתם שראתה. בודקת הטהרה עושה בדיקה פנימית ובסיומה היא רושמת את ממצאיה על גבי טופס מיוחד, המיועד לרב הפוסק (שולמן, 2010). שולמן (שם) מסבירה שיותר ויותר פוסקי הלכה בתחום טהרת המשפחה, מתייעצים ונעזרים בבודקות לפני קביעת פסק ההלכה. עוד היא מציינת שלבודקת הטהרה צדדים חיוביים, כגון זמינותה הרבה לפיתרון בעיות מיידיות והכשרתה המיוחדת לכל מה שנוגע לשאלות רפואיות-הלכתיות, אליהן לא מודעים כל הרופאים. אולם, שולמן חשה ש"אליה וקוף בה". אותן 'כתפיים רחבות' שהיו פעם לרבנים הפוסקים, מצטמצמות לעיתים. רבנים אשר נהגו להתיר על סמך הנתונים שהביאה האישה, הידע ההלכתי והחושים הבריאים שלהם, נוטים היום יותר ויותר לשלוח את הנשים לבדיקה אצל הבודקת, פעמים שלא לצורך. עם החושים המתכחים, עלולים הרבנים לשכוח את ההשלכות הנוספות של הבדיקה. זמן, טרחה ובפרט אי הנעימות שבבדיקה, החדירה לצנעת הפרט, רגישות האישה וכד'.

הסיפור הבא ממחיש את דבריה של שולמן (שם):

"...נגיד היה לי קנדידה, ואז הכול, שבע נקיים הכול היה בסדר ואז ביום האחרון היה לי דם, ידעתי במיליון אחוז שזה לא דם של מחזור גם כי הכול שם התפרץ וגם ככה אנחנו לא נהיה ביחד, אבל רציתי ללכת למקווה ולסיים עם כול הסיפור הזה אז, כאילו, וזה היה נוראי, פשוט חווייה נוראית, התקשרתי למדריכת כלות שלי ובאמת היא אחת החברות הכי טובות שלי... אמרתי: טוב, יאללה, אני לא אתבייש ואני אלך לבדוק את זה, היא שלחה אותי לאחות בודקת... וואו, באמצע החרדים ואני עם גיינס, ואני באמצע החרדים ואני כאילו בטירוף, חיכיתי לה שעות, ובית מלא ילדים ומה שאת רוצה, פשוט היה הזוי, זה היה חווייה הזויה, זה

נגיד משהו שאני לא בטוחה שהייתי עושה, הייתי מחכה שבועיים ולא מתחילה להיות בהיסטריה בשביל ה..

מ: היא עשתה לך בדיקה פנימית?

ר: כן, זה היה טראומת חיי בערך, וואו, זה היה מה לי ולכל הדברים האלה, זה היה טראומה כשאמרתי לו אם הדברים נמשכים ככה אין מקווה ואין, תשכח את כל הדברים האלה, מצידי תתנזר לך מזה, מה שאתה רוצה תחליט אני לא..."

קרוב לודאי שמרואיינת זו לא תחזור לבודקת טהרה אם תהיה לה שאלה נוספת. מבחינתה, החוויה הייתה 'הזויה' ו'מיותרת'. חוסר השייכות שלה לסיטואציה אליה נקלעה מקבלת ביטוי חזק מאוד בדבריה. 'באמצע החרדים עם ג'ינס', 'בית מלא ילדים', 'מה לי ולכל הדברים האלה'. הביטוי 'חיכיתי לה שעות' מבטא את חוסר הנוחות שלה. יתכן שחיכתה מספר דקות בלבד אך הם נדמו לה כנצח. החוויה זכורה לה כטראומה, כהזויה, כהיסטרית. לאחר מעשה היא מבינה שבפעם הבאה היא מעדיפה לחכות עוד זמן עד הטבילה ולא להיכנס לסחרור שכזה.

שאלה חשובה מאוד שצריכה להישאל בעקבות דבריה היא למה, למעשה, פנתה אם ידעה בוודאות את סיבת הדימום? המרואיינת מציינת, בתחילת דבריה, שהיא ידעה ב'מיליון אחוז' שלא מדובר בדם של מחזור. אם כן, מדוע היא אינה סומכת על עצמה ועל ההיכרות שלה עם גופה ופונה לרב? מדוע הרב אינו סומך על דבריה ומפנה אותה לבדיקה אצל בודקת הטהרה?

4.4.3. מקווה :

עם סיום 'שבעת הנקיים' על האישה ללכת לטבול במקווה. הטבילה במקווה כרוכה בהכנות מרובות שמטרתן הסרה של כל חציצה מהגוף. מרמון-גרומט (אצל בוצר, 2011) מסבירה שההכנה למקווה והמפגש עם המים גורמים לנשים רבות הצפת מחשבות מתחומי חייהן. רגע הטבילה מפגיש באופן ישיר ובלתי אמצעי את ההתמודדויות שקיימות בקשר הזוגי, בחיבור הפיזי, בנושא פוריות, ההשלמה עם הגוף והתמודדות עם מחלות. לדבריה (שם) יש נשים המעדיפות להתייחס למקווה כאל תחנה שיש לחלוף על פניה במהירות ויש נשים המתייחסות לחוויה זו כאל רגע מעצים שבו הן עומדות מול עצמן.

עם סיום ההכנות על הטובלת לטבול בעירום לעיני הבלנית⁶. היחס כלפי חווית ההליכה למקווה והטבילה בו הוא אמביוולנטי. מצד אחד, אף אחת מהמרואיינות לא תוותר עליו אך מצד שני, הן מביעות מנעד רחב של רגשות כלפיו.

"המקווה זה טוב, זה טוב, כאילו לפני זה, זה כאילו: וואי, עכשיו צריך להתחיל להתארגן, אבל ברגע שהתארגנתי, טבלתי, זה כיף, כאילו אין ספק, אני לא מתה על המקווה"

"הקטע שאת הולכת למקווה, הכול אסור ואת חוזרת ופתאום הכול מותר ומה עשית, התרחצת כביכול, ברור שיש בזה טקס מאוד קדוש, ואני מאוד מאמינה, ואני בוכה בכל פעם שאני במקווה ואני מאוד מתחברת לדברים האלה."

"לא מפריע לי כל ההכנה למקווה, סתם, אני עושה את זה כי צריך, אין לי שום הנאה ותענוג, דווקא המקווה לא מטריד אותי יותר מדי אבל הבדיקות אני עושה כי צריך, זה לא מאוד מעיק עלי אבל אני לא נהנית מכל רגע, אני עושה את זה, אני מאמינה שיש מצווה כזו."

המרואיינות מציגות טווח של רגשות, מהתרגשות מאוד גדולה, דרך כיף והנאה ועד לאדישות כללית. לרוב, המרואיינות אינן מתייחסות לעצם הטבילה ולסוגיית הטהרה אלא מתייחסות לכל הסובב אותן בחוויה הזו. ההכנות, ההליכה למקווה, הפגישה עם הבלנית והיציאה החוצה בתום הטבילה.

⁶ אישה העובדת במקווה ותפקידה לעזור לאישה לטבול על פי ההלכה.

"ובאמת לא דיברנו על המקווה שגם היה סרט כי לא רציתי שאף אחד יראה אותי ערומה, אכפת לי שמישהי שאני לא בוחרת אותה, וכל מיני פחדים, מה עובר לה בראש מה היא תחשוב והמקווה הראשון לפני החתונה אני ממש בכיתי, תוך כדי, כן, אימא שלי הייתה איתי וחברה, זה היה פה בישוב, הכול היה לי נורא מוזר שאנשים יראו, ואני כלה, ברור שאני הולכת למקווה אבל לא רציתי שאף אחד יראה, הרגשתי שזו חדירה מטורפת לפרטיות לצאת פתאום ערומה... כיום, אני לא שמה את זה שם, מקבלת את זה, זה עדיין, זה חדירה לפרטיות, כל פעם מישהי אחרת וגם הידיעה שלה, כאילו, שהיום אהיה עם האיש שלי, שתלך מפה, ואני יודעת לבד... כל המקום הזה ואיך זה נראה מלמעלה, איך אני נראית, מה היא כן רואה, מה היא לא רואה..."

מרואיינת זו מספרת את חווית המקווה שלה כחוויה של חודרנות ומציצנות. כבר בפעם הראשונה, אז הלכה למקווה בלילה שלפני חתונתה, היא הרגישה מוזר שאנשים יראו אותה ברחוב בדרכה אל המקווה, היא הניחה שככלה כולם ידעו והתעסקו במטרת הליכתה בשעת ערב עם אימה וחברתה. חווית החודרנות הזאת לוותה אותה גם בתוך כותלי המקווה שם היה לה קשה לעמוד עירומה מול הבלנית. כיום, מרואיינת זו עדיין חווה את ההליכה למקווה כחודרנית בהקשר של עמידתה מול הבלנית. מבחינתה, מעבר לקושי של החשיפה של גופה העירום, לעיני הבלנית, ישנו קושי בחשיפת הקשר הזוגי לבלנית. הבלנית יודעת שהיום תתייחד עם בעלה, עובדה שחודרת את המעטפת הזוגית השייכת רק להם.

"אחרי הפעם הראשונה אני הבטחתי שאני לא אטבול אני אלך למעיין או לכינרת וזהו, אני לא טובלת במקווה! ואז הייתי צריכה לטבול בשבת וזה היה מאוד קשה ושי' בא איתי וחיכה לי וב"ה הייתה בלנית מקסימה."

החוויה הראשונה של הטבילה במקווה, בערב שלפני החתונה, בוודאי זכורה לכל מי שעברה אותה. עבור מרואיינת זו החוויה לא הייתה נעימה כלל אך היא עברה תיקון מיד בפעם הראשונה שלאחר החתונה. עבורה, העובדה שהייתה בלנית מקסימה עזרה לה מאוד בגיבוש החוויה כחיובית ושכנועה להמשיך לבוא ולטבול במקווה מסודר. יש לציין ולהדגיש שאין כאן שאלה מהותית על עצם קיום מצוות הטבילה אלא רק שאלה טכנית על מיקום הטבילה ובנוכחות מי.

המרואינת הבאה מתארת את חווית הטבילה כחוויה מלחיצה :

"אם אני בלחץ מהמקווה? אני בן אדם מאוד אסטיניסט וכאילו, באמת, זה המקום שאתה פוגש את ההלכה הכי במקום מלחיץ, אם בשבת הדלקתי אור זה: "אופס, סליחה ה', אני לא יודעת קרה והמשכנו הלאה", ספציפית הדרישה של המקווה מכניס אותך למקום של רגע, הכול בסדר? מה שכחתי? מה זה? ופה אני הולכת למקווה החרדי שהוא יותר חדש וכאילו מי מבקש ממך לראות ציפורניים וכאלה.

מ: ופה מבקשים את זה?

ת: כאילו, את אומרת, מה היא שאלה אותי בפעם האחרונה? על החורים באוזניים. נראה לי לנקות אותם, אני לא יודעת, אמרתי כן כן, ואז אמרתי לעצמי אולי לא עשיתי כמו שצריך, ואז אמרתי די עזבי אותך מכל השטויות האלה, כאילו, החורים בגוף, כאילו גם ככה את נלחצת שאולי שכחת משהו, חסר לי מה, לא ניקיתי את האוזניים, ניקיתי אוזניים, מה חורים באוזניים, העגילים כאילו, אמרתי כן, רק אחרי זה חשבתי מה זה, מה זה יכול להיות, לא יודעת, ציפורניים להראות לה, ידיים להראות לה, כאילו, בסדר, האמת בגלל שבזמנו, הלכתי לפני החתונה והיא אמרה לי: תראי, ברוב המקוואות לא יבקשו ממך לראות ציפורניים וזה, רק שתדעי שיכול להיות, בגלל שהיא אמרה את זה אז לקחתי את זה בחיך, כי אחרת, יכול להיות שהייתי, כאילו...

מ: אבל, את לא מתרעמת, את לא אומרת מה נסגר וזה לא ענייך...

ת: לא, ממש לא, אני לא במקום של התקוממות נגד... ממש לא, כי אני אומרת זה התפקיד שלה, אני אישית לא מעניינת אותה, כאילו, אני ת', השאלות שהיא שואלת היא שאלה את כל העשרים שהיו פה הערב, ואני כאילו, חלק מזה, באיזשהו מקום אמרתי שאני יכולה לעשות מזה עניין, מה זה, יאללה, בחרת ללכת למקווה הזה, יכול להיות שבמקווה אחר אני גם אפגוש מישהי חרדית שתבדוק לי, אני לא יודעת, את רוצה, תיסעי לגוש שם אף אחד... אני לא אומרת, זה לא ממש הבחירה שלי, יש לי שני מקוואות, זה לא, אני לא נכנסת למקום הזה, סתם, כן, יותר נעים לי, פחות, אני גם יודעת שהיום יש יותר מקום ל... כאילו, פעם בלניות היו הרבה יותר חוקרות ומסתכלות, היום נראה לי שפחות, אני לא יודעת, אני לא אגיד לך שאני ארגיש יותר בנוח שהיא תסובב לי את הגב ותגיד לי תיכנסי, אולי זה לטובתי, כאילו, למרות שכשהיא שואלת אותי אני לא אגיד לה: וואלה שכחתי, חכי שנייה "פוס

משחק", כי אני כבר, יאללה, הנה המים, אבל אני כן מרגישה שזה התפקיד שלה במובן מסוים להזכיר לי, אני גם מאמינה שזה מה שקורה בדור, אל תתערבי לי אני עושה מה שצריך ואני עושה, אני לא בהכרח, לא בטוח שאני יודעת מה אני עושה, וואלה, הבלנית בטוח יודעת יותר טוב ממני, לא יודעת, היא מנוסה, היא יודעת, כאילו, זה שהיא מסתכלת על הגב לראות אם יש שערות, זה מבחינתי זה מאוד לא נוח, מצד שני היא הורידה לי שיער מהגב, ממש לא היה לי נעים עם זה, אבל אני מעדיפה שהיא תוריד מאשר כאילו יהיו פה... ספיקות... בסדר אז היא תוריד לי את השיער מהגב, כאילו, נתחיל, ככה לימדו אותה, היא לא עושה לי דווקא ואני ממש בסדר עם זה."

מרואינת זו מתארת את חווית ההכנה למקווה והטבילה בו כחוויה מאוד מלחיצה. מבחינתה, הלכות הטבילה דורשות ממנה יותר כוחות נפשיים מדרישות הלכתיות אחרות. כששאלתי אותה האם היא מתחברת לגישה הטוענת שהרוטינה והטקסיות מפחיתות לחץ וחרדה היא אמרה שלחלוטין לא. להיפך, עצם הדרישות שאינן נגמרות מלחיצות אותה. עד הטבילה היא לחוצה 'אם לא שכחה משהו' או 'מה היא לא בדקה'. את הביקור במקווה היא מתארת בשני רבדים. ברובד הגלוי, היא מתארת את חווית הטבילה כחוויה של בחירה שעליה היא לא מוותרת על אף הקושי הכרוך בה. היא בוחרת את המקווה מתוך האפשרויות שיש בפניה והיא שמחה על בחירה זו. ברובד הסמוי, המרואינת מתארת תחושות של פולשנות וחדירה לתחום הפרטי. כטובלת, היא נדרשת לענות על שאלות הקשורות במידת הכנתה לטבילה, קציצת הציפורניים וניקוי החורים באוזניים. המרואינת מתארת את הסיטואציה הזו כמלחיצה ומעוררת חרדה. היא עונה לבלנית בתשובות של 'כן כן' אך היא אינה משוכנעת בכך כלל. הבלנית מצליחה לערער את בטחונה במידת מוכנותה לטבילה. עוד היא מתארת כחוויה לא נעימה את הבקשה של הבלנית לבדוק אם נשרו לה שערות על הגב (אותם יש להסיר לפני הטבילה כדי שלא יחצצו בין הגוף למי המקווה). במקום להיכנס למים שמחה ורגועה היא מגיעה חוששת ולחוצה. על מנת להתגבר על תחושת חוסר הנוחות מבצעת המרואינת רציונליזציה ביחס שלה לטבילה בכלל ולבלנית בפרט. על פי ההסברים הרציונאליים שהיא מספקת לעצמה, הבדיקות שהיא עוברת הינן 'חלק מתפקידה של הבלנית', אלו 'דברים שהבלנית למדה', רוב הסיכויים שהבלנית יודעת יותר ממנה' ולכן עליה, כטובלת, לסמוך עליה, שאלות הבלנית הן 'לטובתה על מנת למנוע ספיקות' והיא 'אינה עושה זאת רק לה אלא היא חלק ממכלול נשים שהגיעו לטבול באותו ערב'.

המרואיינת הבאה רוצה להיות 'אחרי':

"כשגרנו בירושלים הייתי הולכת למקווה שהוא די רחוק, לא היה בשכונה שלי, וזה לנסוע באוטובוס תמיד, גם איך בתחושה שלי ברגע הכי אישי שלי ואינטימי ואני כאילו חשופה, וגם אני זוכרת שהייתי הולכת ברגל, הייתי צריכה זמן להתכונן, והייתי מתפללת שזאת תהיה אחת שאני ארגיש, כאילו, בנוח איתה, היו פעמים שלא הרגשתי נעים אני זוכרת פעם אחת שבסוף היא עוד לחצה לי יד ואני הרגשתי שאני, כאילו, "וואו, מה את נוגעת בי בכלל"... אחר כך הייתי מתפללת שהיא לא תהיה..."

סיפור זה של הליכה למקווה מתאר את תחושת המרחק של המרואיינת מיעדה. היעד של מרואיינת זו הוא לא המקווה והטבילה אלא ה'אחרי'. היא רוצה להיות כבר אחרי הטבילה ומחוץ למקווה. לפי התיאור שלה ההגעה למטרה שלה כוללת מכשולים רבים, נסיעה באוטובוס ואז הליכה ברגל, כל זאת תוך כדי תפילה חרישית שתהיה בלנית שאיתה היא תרגיש בנוח. גם במקווה עצמו, גם אחרי שהיא טבלה יש עוד מכשולים בדמות בלנית שלוחצת את היד. מרואיינת זו אינה עסוקה כלל בהכנות שאותם היא צריכה לבצע, בבושה שלה בגופה העירום או בכמיהה שלה אל בעלה. היא עסוקה בלהיות 'אחרי' ועבורה הדרך ארוכה מאוד. נשאלת השאלה מדוע היא כל כך רוצה להיות 'אחרי'? מהו אותו קושי שגורם לה לא לרצות להיות שם בתוך החוויה של הטבילה? נראה שאין מדובר ברצון שלה לחזור אל בן זוגה לאחר שבועיים של פרידה אלא, שכנראה קיים פה קושי אותו היא מנסה לעקוף ולסיים. שוב נראה מצד אחד שהיא לא תוותר על הטבילה, מתוך תחושת המחויבות שיש לה להלכה ומצד שני היא לא תנסה להפוך את החוויה לחיובית ומשמעותית יותר עבורה.

הסיפור הבא מספר את סיפורה של מ' שמתארת באופן ברור כל כך את גודל הציפייה ולאחר מכן את גודל האכזבה שהמקווה יכול לכרוך סביבו:

"היום של המקווה הייתי לוקחת מקלחת מפנקת ואז הרגשתי נקייה ולא הבנתי למה אני צריכה לצאת החוצה, והיציאה החוצה עם השיער בצמה, כי יש לי תלתלים וזה עושה חציצה אם יש לי קשרים ובלי איפור וזה ליד השטיבלך ותמיד אני פוגשת אנשים, וזה תמיד בלילה ואני שונאת לצאת בלילה ואני מרגישה נורא פגיעה, ואז להתקלח שוב פעם ואז ותמיד שכחו

אותי בתוך החדר והיה לי קר והשיער שלי לא הסתדר כי כבר התקלחתי שבע פעמים ביום. אני זוכרת את הפעם הראשונה חזרתי הביתה ואמרתי לעצמי שאני מרגישה כל כך טהורה, כי קיימנו יחסי מין לפני החתונה ואמרנו שאחרי החתונה מתחילים נכון חזרתי הביתה וחיכיתי, כולם מדברים על הערב הזה, וחברות שלי סיפרו לי שהבעלים שמו נרות והכול רומנטי, ואנחנו אצל ההורים שלי ואני חוזרת הביתה ואני רואה את אי משחק בפלייסטישן על הספה ואני באה ויושבת לידו וחיכיתי שהוא יגיד משהו, וכלום הוא המשיך לשחק ואמרתי לו אתה לא מבין מה אני עברתי את השבועיים שאני עברתי את ההתמודדות שלי סביב הגוף סביב הטומאה והטהרה וחזרתי ועשיתי את כל הפרוצדורות, לא רוצה בחורף לצאת, קר לי, ואתה משחק בפלייסטישן, זה שבר את כל המיתוס שזה יהיה משהו זוגי בינינו זה משהו שלי זה לא שלנו"

העוצמות שבאות לידי ביטוי בסיפור זה הן מדהימות. מרואיינת זו עושה הכול, מבחינתה, למען הזוגיות של שניהם ובסוף היא מגלה שהיא נמצאת שם לבד, בודדה במערכה. מ' ידעה שהיא רוצה לקיים את הלכות טהרת המשפחה, היא מחכה ליום של המקווה, עושה מקלחת מפנקת בבית ומרגישה שהיא נקייה. מכאן ואילך, הדרישות ממנה הופכות למסרבלות ומעיקות: 'לצאת החוצה', 'לצאת עם צמה', 'בלי איפור', 'ללכת למקווה שנמצא ליד השטיבלך שם היא פוגשת פנים מוכרות', 'ללכת בלילה', זמן שהיא מרגישה מאוד פגיעה, 'שוב להתקלח', 'קר', 'שוכחים אותה בחדר', 'ישוב להיכנס למים', 'השיער לא מסתדר' ולצאת חזרה הביתה בחושך ובקור. מ' עשתה הכול מתוך ידיעה שיש למה לצפות. חברות שלה סיפרו לה שבעליהן חיכו להן בבית עם נרות ורומנטיקה. סיפרו לה שכדאי לשמור על הלכות הטהרה כי אז יש למה לחכות. היא מגיעה הביתה והשיברון גדול. בעלה יושב ומשחק במחשב. לא נרות, לא ציפייה ולא השתתפות בחוויה שעברה. הקרע נפער ביניהם, היא מחכה שיאמר לה משהו והוא ממשיך לשחק במחשב. היא מסבירה לו את מסכת הייסורים שעברה בכל השבועיים האחרונים אבל הוא כבר לא יבין. היא מבינה שבסופו של יום זה נשאר משהו שהוא רק שלה. סיפור זה הוא סיפור כואב שיתכן ויושב על קושי זוגי נרחב עוד יותר, אולם הוא מתאר קשת רחבה של רגשות שניתן ליחסם לחוויית המקווה גם אצל שאר המרואיינות, במינונים אחרים. יתכן שבמקרה הזה מדובר באישה החווה קושי בזוגיות וסיפור זה רק מרחיב את הבור שנפער בינה לבין בן זוגה. אולם, נשים רבות מתארות את חוויית קיום הלכות טהרת המשפחה כמטלה המוטלת על כתפיהן בלבד ללא יכולת של בן הזוג להבין את מה

שעובר עליהן. הפער הזה בין בני הזוג מהווה נדבך נוסף לקשיים ולהתמודדות של הנשים עם המעבר לחיי נישואין וטהרת המשפחה.

לסיכום, הלכות טהרת המשפחה הן רבות ומגוונות וכרכים רבים של ספרים נכתבו ועדיין נכתבים. בעבודה זו התמקדתי בסוגיות המרכזיות אליהן התייחסו המרואיינות כאשר שאלתי אותן על התמודדותן עם הלכות טהרת המשפחה. סוגיה נוספת שעלתה בין השורות הייתה סוגיית מניעת ההיריון ותכנון המשפחה אולם לאחר התלבטות החלטתי לא לכלול אותה כפרק בעבודה זו מכיוון שזהו נושא רחב ועמוק שמצריך הקדשה של מחקר מיוחד.

יש לומר לאחר קריאת דבריהן של הנשים וניתוחם כי יחסן לקיום הלכות טהרת המשפחה סבוך ואמביוולנטי. מצד אחד ניכר בו הרובד הגלוי לעין של נשים המקפידות על הלכות טהרת המשפחה. הן עושות את המוטל עליהן ללא ויכוח וללא ערעור. הנשים בודקות את עצמן גם אם הן מרגישות שזוהי פולשנות. הן פונות לרב על כל כתם או שאלה, גם כאשר זה דורש מהן להוציא את הדבר האינטימי ביותר, התחתונים שלהן, לרשות הרבים, לידיים של אדם זר. הנשים הדתיות ילכו למקווה, יעמדו אל מול הבלנית ויאפשרו לה לפשפש במערומיהן ולשאול אותן שאלות חושפניות וחודרניות. הן יחזרו לביתן מהטבילה וינסו למצוא את האיזון העדין בין האינטימיות הזוגית הארצית והגשמית ובין התורה, הקדושה והרוחניות וכל זה בתוך המתח התמידי שבו הן שרויות בין דרישות הפיריון, החברתיות-תרבותיות ובין היכולת שלהן, הגוף שלהן ורצונן הפרטי. ברובד הסמוי קשה להן, לנשים הללו. הדרישות מאוד לא פשוטות עבורן והקושי בא לידי ביטוי בראיונות כולם. המימד הדתי, שהינו אחד המרכיבים הבולטים בזהותה של האישה הדתית-לאומית (גרוס, 2006) מקבל תפנית. אם עד נישואיהן הדרישות על גופן כללו, בעיקר, את חוקי הצניעות, עם החתונה ותחילתה של המחויבות כלפי הלכות טהרת המשפחה, הן נדרשות לאינטגרציה מורכבת בהרבה בתהליך האיחוד הקוהרנטי של מרכיבי הזהות שלהן. הן נדרשות למצוא את האיזון שבין המרכיב הדתי בזהות שלהן למרכיבי הגוף, המיניות והעצמאות שלהן.

המטרה המרכזית של מחקר זה היא לשמוע ולנתח את חוויותיהן והתמודדותן של נשים דתיות לאומיות עם מיניות וגוף לאחר החתונה. הניתוח נעשה על פי שלוש תמות מרכזיות שעלו מתוך דבריהן של המרואיינות. ההכנה לחתונה והתקופה הראשונה שלאחריה, גוף ומיניות והלכות טהרת המשפחה. בדיון זה אתמקד במספר נושאים שעלו מתוך הניתוח בנושאים חשובים ומהותיים שניתן להכלילם כמוקדים להתמודדות אצל הנשים השונות.

הדיסוננס הקוגניטיבי :

אחד התהליכים המורכבים ביותר, שעלו ממחקר זה, המעידים על המתחולל בנפשה של הכלה ערב חתונתה הינו התהליך שבו מנסות הכלות להתגבר על תחושת הדיסוננס המתעוררת אצלן מתחילתו של תהליך חשיפתן למידע הקשור במיניות וגוף ועד לנקודת הזמן שבה הן מוצאות את האיזון הפנימי והיכולת להכיל את המידע, הנורמות והדרישות אל זהותן. תהליך זה, כפי שעולה מתוך הראיונות תלוי רבות במידת מוכנותה של הכלה להכיל את המידע, מידת פתיחותה ומיקומה של הזהות הנשית בעולמה.

גרוס (2006) מסבירה כי מבין ארבע תתי-הזהויות (הנשית, הציונית-דתית, האזרחית והדתית) המרכיבות את עולמה הזהותי של המתבגרת הדתית-לאומית, הזהות הנשית מדורגת במקום היחסי הנמוך ביותר על ידי המתבגרות. על פי עדויות המרואיינות במחקרה של גרוס (שם), פיתוחה ועיצובה של הזהות הנשית אינם מהווים חלק מסדר היום הבית ספרי ואינם מעסיקים את הבנות עצמן. למעשה, התבנית הנפשית הנשית נאלמת לחלוטין במסגרת החוויה האישית והחיברות שהנבדקות חוות. יותר מכך, תהליך החיברות הנשי, אצל מתבגרות אלו, מתעלם מהגוף הפיזי ומהצרכים הטבעיים שלו תוך "מחיקת הגוף" כחלק מההבניה הפדגוגית של עולמה הדתי של הבת. בשלב זה של הבניית הזהות, גרוס (שם) מזהה שלושה דפוסי תגובה שונים של המרואיינות לזהותן הנשית: האחד, הכחשה או תרדמת זהותית-נשית. מדובר בבנות אשר אינן מודעות לזהותן הנשית או מכחישות את קיומה. השני, תגובה מורטורית על פיה הבנות מדחיקות את חשיבות פיתוח הזהות הנשית בשלב זה והן דוחות אותה לשלב האינטימי. השלישי, גישה דיסוציאטיבית שבה יש הפרדה בין העולם המחשבות הפנימי לבין העולם החיצוני שבתוכו הבת פועלת.

המרואיינות בחיבור זה, נשים דתיות-לאומיות, שגדלו וצמחו בחינוך הממלכתי-דתי הגיעו מהמקום שאותו מתארת גרוס (שם, ע"מ 123):

"מאחר שהנושא "זהות נשית" הוא בבחינת "נושא שאינו קיים" (non-issue) בקוריקולום הגלוי והסמוי של בית הספר, והוא מתקשר לנושא לימודי ספציפי ושולי כגון הוראת דיני אישות, אין לו מקום (place) מרכזי בתודעתן של בוגרותיו, שכן הן מפנימות באופן בלתי אמצעי את סדר העדיפויות בעלי האופי האדרוצנטרי שבתוכם הן חיות".

הנשים, כפי שעולה מהראיונות, מגיעות לשלב הגיבוש של האינטימיות כאשר הזהות הנשית שלהן, הזהות הגופנית שלהן והזהות המינית שלהן נמצאות בתחתית סולם הזהויות אם בכלל. המעבר מהרווקות לנישואין, הנתפס בעיני רבות כמעבר חד וכואב, נושא בחובו קונפליקט עצום הקשור בגיבוש ורכישה של זהות חדשה, שלעתים באה בסתירה עם הזהות המוכרת והידועה להן שאותה גיבשו כבר בגיל ההתבגרות.

הדיסוננס הקוגניטיבי, עליו דובר רבות בעבודה זו, אינו נוגע רק בפערים בין הידע שקיים אצל הנשים ערב חתונתן לבין החוויה המינית בפועל. אין מדובר רק בקפיצה מ'הכל אסור' ערב החתונה, ל'הכל מותר' מיד עם סיום החופה או לחוויית ההכרות הראשונית עם בני המין השני ומורכבותה. חיבור זה מבקש להעלות ולהציף חוויה עמוקה יותר של משבר זהות. הנשים, שערב חתונתן עונות לשלל התכתיבים החברתיים בזהותן, עומדות חסרות אונים אל מול דרישות חברתיות הפוכות לחלוטין מכל מה שהכירו ביום שלמחרת. מזהות של 'ילדה טובה', ללא גוף, שהצניעות היא נר לרגליה, היא צריכה לעבור באחת לזהות שאינה מוכרת לה, זהות שכוללת מיניות, גוף, הנאה ושחרור. זהות שנתפסת על ידי רבות מהמרואיינות כשייכת לעולם חיצוני להן, לעולם החילוני, עולם שאינו קשור במושגים של דתיות וקדושה (רפפורט, 1999)

הכלות הצעירות נמצאות בבעיה מכיוון שאין להן מודלים בתחום הזה. הזהות הנשית נלמדת בעיקר באמצעות חיקוי, חיזוקים ועונשים. החיקוי נעשה באמצעות צפייה בדמויות התייחסות משמעותיות, הפנמת התנהגותן ותבניות השיח שבהן הן משתמשות (גרוס, 2006). בחברה הדתית, על נושא המיניות קיים טאבו מוחלט ולכן לכלות אין מודל לצפות בו וללמוד ממנו, לא בשלבי החיים המוקדמים ולא בשלב זה. המודל של האישה הדתית אינו כולל בתוכו את מיניותה וגופה. להיפך, העיסוק בגוף האישה הינו עיסוק של כיסוי, הסתרה והשתקה (הרטמן, 2003).

ההתמודדות של הכלה הצעירה כרוכה בחיפוש מידע, מודל או הכוונה שיתרמו לגיבוש הזהות הנשית, המינית והגופנית שלה. היא עורכת 'עבודת זהות' (ראה שכטר, 2000) שתאפשר אינטגרציה בין הזהות שבנתה לאורך כל חייה לזהות המינית הנדרשת לה עם כניסתה לעולם של זוגיות ומיניות. מידת הרווחה האישית מצד אחד או הדחק (stress) מצד שני ייקבעו לפי היכולת של האישה למצוא את המידע הדרוש לה ובעזרתו ליצור מארג קוהרנטי של זהויות הנותן מענה לשלל צרכיה.

הצורך במידע מהווה עוגן מרכזי בהתמודדות של הנשים עם הקשיים אותם הן חוות. מתוך המחקר עולה כי ישנן נשים שמבינות את החשיבות של החיפוש אחר המידע ומתגברות על המבוכה והטאבו סביב נושא זה ומוצאות לעצמן את המענה לו הן זקוקות. נשים אלו יחזרו אל מדריכת הכלות, יפנו אל אחיות, גיסות וחברות⁷ במטרה למצוא מידע שיכוון אותן ויקל על כאבן הפיזי והנפשי. נשים אלה מדווחות על הקלה משמעותית לאחר פנייתן ומציינות כי זה היה הדבר הנכון לעשותן. אולם, תופעה רווחת שמסתמנת באופן ברור במחקר זה היא נטייתן של כלות, עוד בתחילת דרכן בנישואין לפנות לכיוון ההפוך. במקום לפנות לעזרה ולהתייעץ לגבי נושאים המטרידים אותן הן פונות אל כלות צעירות מהן ולעתים אף לבנות שטרם הגיעו לשלב הנישואין ומציעות את עצמן כמדריכות בעלות ניסיון. כלות אלה מרגישות שלהן לא היה למי לפנות ולקבל מידע והן רוצות לחסוך את הבדידות הזו מחברותיהן. אין ספק כי מטרתן אלטרואיסטית ביסודה וכי כוונתן התמימה היא לעזור לחברותיהן לא להגיע למקום הנפשי בו הן היו מצויות לאחר החתונה. אולם, יש לרדת לשורש העניין ולהבין כי בנות אלו נמצאות במצוקה וטרם הגיעו אל השקט הנפשי אותו הן מחפשות. מבחינתן, לדבר על נושאים שיהשתיקה יפה להן במסווה של מתן עזרה הינה לגיטימית יותר מאשר פנייה אל חברה בשאלה או בבקשת ייעוץ. הן לא מעלות על דעתן כי 'העזרה' הזו יכולה להסב נזק אצל השומעת יותר מאשר תועלת מכיוון שלעיתים ניתנת לה אינפורמציה חלקית או לא נכונה המבוססת על החוויה הבלתי מספקת וכואבת של זו המוכרחה לדבר ואינה מוצאת עם מי. תופעה זו תואמת את מבנה נפשן של הבנות הדתיות המורגלות עוד משנות התבגרותן המוקדמות להימצא במקום של נתינה יותר מאשר במקום של

קבלה (רפורט, פנסו וגארב, 1995).

⁷ כאן עולה גם השאלה מדוע יש קושי גדול כל כך אצל הנשים לפנות לאימותיהן בנושאים אלו? מדוע נוצר מרחק כל כך גדול בין האם לבת בנושאים אינטימיים שבהם ההדרכה היא נדרשת?

ששון-לוי (2000) מסבירה שהפרקטיקות הפועלות על הגוף מבטאות את הערכים הבסיסיים של החברה בכלל, ואת התמות המרכזיות של המוסד הספציפי אותו אנו בוחנים בפרט. ההתמקדות בפרקטיקות הגופניות יכולה לחשוף את הבניית המשמעות האינטר-סובייקטיבית, המשותפת לחברה. חקר הפרקטיקות הגופניות של האישה הדתית העומדת בפני חתונתה מאפשר לבחון את התהליכים והסוכנים המעורבים בתהליך יצירתו של "הגוף הנשי" ומאפשר לחשוף את ההתנגדויות שלא תמיד נחשפות כשהמוקד הוא קוגניטיבי.

במקרה שלפנינו נראה כי כמעט ולא קיימת התנגדות. הפרקטיקות היהודיות על הגוף הנשי הן רבות ומגוונות. לעתים קרובות הן סותרות כל הגיון שאליו הורגלה האישה בתקופת ילדותה והתבגרותה. הנשים נדרשות להחליף מערך שלם של ערכים, הרגלים ונורמות עם כניסתן תחת החופה, לעתים באופן הנוגד לחלוטין את מה שהכירו קודם לכן.

ערב החתונה האישה נדרשת להכיר את גופה, לבדוק את עצמה, לגעת בעצמה, ללמוד את מחזוריות הפוריות שלה, ליטול גלולות המשבשות את הפעילות ההורמונאלית שלה ולטבול במקווה לעיני אישה זרה. לאחר החתונה, עוד בליל הכלולות היא נדרשת (גם אם לא באופן פורמלי-הלכתי) להתפשט, להיחשף בפני אדם זר, להיחשף בפני גבר, לקיים יחסי מין לראשונה ומיד להיפרד מבן זוגה. לאחר הלילה הזה היא נכנסת למערכת מחזורית של אסור ומותר, קדושה וגשמיות, כאב ושחרור. היא נכנסת למערכת ציפיות זוגית שמתחילה להיבנות בין בני הזוג השייכים לאותה מערכת ערכים יהודית אך שונים כל כך במערכת הציפיות המגדרית. האישה משנה את מקום מגוריה, משנה את המראה החיצוני שלה על ידי הוספת כיסוי הראש, משנה את שגרת יומה ולעתים לא רחוקות היא אף נכנסת להריון ומשנה את כל מהלך חייה. זוהי תקופה מטלטלת עבור האישה גם אם היא עטופה בצמר גפן ורוד של אופוריה, אהבה ושמחת נישואין.

במחקר נפרד יש לבחון את ההבניה החברתית של החתונה בתוך המסגרת הדתית לאומית. אין ספק כי נשים אלו נכנסות לתוך עולם זה ברצון, מתוך בחירה וציפייה דרוכה. כמו כן, אין ספק כי למערכת הזוגית ולחיי הנישואין בעולם הדתי לאומי יתרונות רבים המקנים לנשים מקום בטוח וכר פורה להגשמתן העצמית, הזוגית והמשפחתית. אולם, במחקר זה ניתן היה לראות פעם אחר פעם את האמביוולנטיות של הנשים כלפי מסגרת חייהן מצד אחד וההשלמה עם נורמות החיים שאליהן נכנסו מצד שני.

לאורך הראיונות סיפרו נשים על הקשיים הרבים שאותן הן חוות. ההכרות הראשונית עם הגוף מתקבלת אצלן בהפתעה. הלילה הראשון נחוה כחויה לא נעימה, בלשון המעטה, עבור רובן. החתירה למיניות, החיפוש אחר הקדושה ביחסי המין, הבנת ההבדלים בין הגברים לנשים בציפיות מיחסי המין, החיפוש אחר העונג ואי מציאתו. תחושת הבדידות המלווה את הנשים בתקופה זו וההתמודדות החודשית עם דרישות ההלכה. הקשיים הם רבים וההתמודדות היא מורכבת. אולם, בין השורות ניתן לחוש בהשלמה המלווה את חייהן. חוץ ממרואיינת אחת שבשלב מסוים הפסיקה לקיים את הלכות טהרת המשפחה, כל המרואיינות מקיימות את ההלכות, נענות לדרישות החברתיות ולא שואלות שאלה אחת, לא נשמעת תהיה ולא ערעור על הסדר הקיים. הן לא עסוקות בטיפול במשקעים הקשורים בליל הכלולות. הן לא מחפשות אחר מידע שיוביל אותן לשיפור חיי המין אצל חלקן או להגעה לסיפוק מיני ראשון אצל אחרות. הן לא חושבות שיש משהו שיכול לשפר את איכות חייהן. במקום זה הן עסוקות בהצלחת חברותיהן מהטראומות שהן עברו. המסקנה החשובה שעולה ממחקר זה היא שישנה אדישות ורפיון בכל הקשור למיניות ואיכות חיים מינית אצל נשים דתיות לאומיות. זהו נתון שיש לגבות במחקר כמותני ואיכותני מקיף יותר, אבל עדיין ניתן להצביע על תמונה מדאיגה של נשים שההתמודדות והקשיים שלהן בתקופה שלאחר החתונה יצרה משקעים שקשה מאוד לגשר עליהם ולטפל בהם. נוסף על כך את אורח החיים האינטנסיבי של האישה הדתית לאומית שכולל לימודים, פרנסה, לידות תכופות, קריירה, ציפיות קהילתיות וכד' ונקבל תמונת מצב שבה הגוף והמיניות נדחקים לפינה. כפי שענתה לי אחת המרואיינות לשאלתי האם היא מדברת עם מישהו על חוסר בחשק המיני אותו היא מתארת:

"...חברות, איפה? מתי? יש חברות פה ושם, אני בסדר, בגן שעשועים, הדלקנו נרות בחנוכה, קורה לפעמים שמדברים, היו שיחות, אבל היום החיים נהיו, כזה גוש שלם של ללכת מפה לשם... אז כשאני אהיה בטיפול אצל הפסיכולוגית שלי ויהיה לה זמן אלי ונקדיש לזה שעה בשבוע אז אולי נדבר על זה..."

מטרתה המרכזית של עבודה זו הינה לתת קול לסיפור שטרם סופר, לקולות שמעולם לא נשמעו. הנשים שומרות המסורת, ובכללן הנשים הדתיות-לאומיות, עוברות תהליך מורכב עם כניסתן לעולם הנישואין. בפרק זמן קצר הן עוברות שינויים רבים הכוללים יציאה מבית ההורים וקבלת אחריות על בית, מעבר לחיי זוגיות, תחילתם של קיום יחסי מין, הכרות עם פרקי הלכות חדשים, התמודדות עם גופן ולעתים אף כניסה להיריון תוך זמן קצר.

לראשונה, נכתב חיבור המקיף את נקודות ההתמודדות המרכזיות של הנשים בשלב זה של חייהן. הראיונות הפתוחים למחצה אפשרו למראיינות לחזור אל החודשים שקדמו לחתונה ואלו שאחריה ולשחזר את נקודות הקושי, הכאב והתסכול. הנשים, שאינן רגילות לדבר על נושאים אלו, הרגישו, לרוב, במקום בטוח שבו הן יכולות להיחשף, לספר, לבכות, לשאול שאלות ואף לקבל תשובות. תהליך גיבוש הזהות הנשית, המינית והגופנית קיבל, בעזרתן, את המילים והמקום.

בעזרת עבודה זו ניתן לראות, כעת, שאין מדובר ברשימה של קשיים והתמודדות שאותם חווה כל אחת עם עצמה אלא, מדובר בתהליך משותף שעובר על כל אישה ואישה עם כניסתה לעולם של מיניות, על רקע החינוך שאותו קיבלו בגיל ההתבגרות. הנשים הללו, המגבשות, בגיל ההתבגרות, את הזהות הנשית על פי תכתיביה של החברה הדתית - לאומית, וכעת הן צריכות כעת להפוך אותה על פיה ולגבש לעצמן זהות התואמת את הצרכים הזוגיים והמיניים של בני הזוג בתוך העולם ההלכתי המתגלה בפניהן בשלב זה. תהליך זה דורש מהן 'עבודת זהות' שבו הן מנסות להתגבר על הדיסוננס שנוצר בין המוכר לחדש. התהליך מלווה בקשיים, שלעתים קרובות, מתעצמים על רקע הטאבו המוחלט על המיניות בחברה זו. הנשים מרגישות בודדות עם חוויותיהן, אין להן למי לפנות והיכן להתייעץ. במקרים רבים הן חשות שאין להן לגיטימציה לשתף בנושא זה ושעליהן להתמודד לבד, אל מול בן זוגן.

המסקנה הראשונה העולה מעבודה זו נוגעת למתן הלגיטימציה עוד בשלב הדרכת הכלות. הדרכת הכלות היא מלאכת קודש שמושקעת בה אנרגיה רבה מצד המדריכה והיא משמעותית מאוד עבור הכלה בתחילת הדרך אך גם בהמשכה. כפי שראינו בפרק על ההכנה, עם כל הרצון הטוב, לעיתים קרובות, ההכנה אינה מספקת והיא קשורה בגורמים שונים: החל מהתאמת המדריכה לכלה, כמות הזמן המוקדשת להדרכה וכלה במצבה הנפשי של הכלה ובמידת מוכנותה

לקבל את המידע הניתן לה. אין ספק, שהכנה זו תהיה מוגבלת תמיד, מתוקף המידע התיאורטי שניתן בה וחוסר הניסיון המעשי של הכלה. את המגבלה הזו יש להכיר ולהבין מראש, הן המדריכה והן הכלה. לאור כל זאת, על המדריכה מוטל תפקיד חשוב הכרוך במתן לגיטימציה לכלה לפנות להתייעצות לאחר החתונה. התייעצות בשלב שבו הכלה מנסה לעשות את החיבור בין הידע שניתן לה לחוויה אותה היא עוברת בפועל. כיום, ההכוונה לבני הזוג היא ליצור אינטימיות פרטית משלהם ללא אפשרות של זר לחדור פנימה. הכלה מקבלת את הרושם שהיא אינה יכולה להתייעץ עם אמה, חברתה או כל אדם אחר הקרוב אליה ושכל ההתמודדות שלה צריכה להיות בשיתוף עם בן זוגה בלבד. חוסר במתן הלגיטימציה, עוד בתקופת ההכנה, לא מאפשר לכלה, בשעת הצורך, לחתור לקבלת המידע הנחוץ לה, לפני שהקשיים וההתמודדויות שלה יחרטו בנפשה ובגופה.

המסקנה השנייה העולה מעבודה זו היא הצורך של הנשים במידע. לאורך הראיונות הסתבר שוב ושוב שיש צורך במידע נגיש ומותאם לאוכלוסייה זו, אשר ייתן מענה לשאלות וקשיים בסיסיים העולים אצל בני הזוג בכלל ואצל האישה בפרט. כיום, לא קיים ספר המדריך את האישה ונותן לה מידע שרלוונטי אליה ורק אליה. עד כה, נכתבו בעיקר ספרי הדרכה הלכתיים המשלבים בתוכם גם הדרכה מינית. הספרים הללו נכתבו על ידי רבנים, גברים, ומיועדים לתת הדרכה לקיום יחסי מין לאור ההלכה. ההדרכה הזו נכתבת לשני בני הזוג, לרוב עם דגש על ליל הכלולות. מעיון בהדרכות עולה שברובם אין התייחסות לצרכיה של האישה ושהם נשענים על האשליה של האורגזמה הווגינאלית כפי שהסברתי בפרק על הסיפוק המיני. החוברת היחידה המספקת את המידע הנחוץ נכתבה אף היא על ידי רב ולא ניתן להשיגה בחנויות, אלא רק ברכישה טלפונית ישירות אל הרב. אישה שאינה יודעת על קיומה של החוברת לא תוכל להשיג אותה לעולם. כיום, לא קיים מידע שנכתב על ידי אישה, מותאם לאוכלוסייה זו ונגיש עבורן.

מסקנתי מעבודה זו היא שצריך להיכתב ספר מקיף בנושא זה. הספר צריך להיכתב על ידי אישה המכירה מבפנים את ההתמודדויות השונות של הנשים, מכירה את השפה ומכירה את הצרכים. ספר מעין זה יהווה עבור הכלות הצעירות, בתחילת דרכן ובהמשכה, כלי מרכזי לרכישת ידע בנושאי הגוף והמיניות תוך התייחסות לאורח חייהן והקפדתן על הלכות טהרת המשפחה. ספר כזה ישלים את עבודתן של מדריכות הכלות במתן מענה לאחר הנישואין. בתקופה שהאישה עדיין מתמודדת אך היא אינה נחשבת עוד לכלה. את הספר הזה תוכלנה להעניק כלות 'ותיקות' לכלות 'צעירות' ודרכו הן תוכלנה לצייד אותן במידע ללא חשיפה אישית. הספר ייתן מענה לאמהות

הרוצות להדריך את בנותיהן אך אין להן את הביטחון הדרוש בקשר ביניהן. ספר כזה יבהיר לאישה שהיא אינה בודדה ושחוויותיה האישיות משותפות לה ולחברותיה כמוה. הידיעה הזו תיתן לה את הכוח הדרוש להמשיך ולהתמודד.

מגבלות המחקר :

למחקר האיכותני יתרונות רבים אך גם מגבלות רבות. המגבלה הראשונה של מחקר זה נובעת מהיות המחקר מחקר איכותני החוקר את חוויתן של עשר נשים בלבד. מדגם זה מאפשר התייחסות ודיון בחוויה הסובייקטיבית שלהן אך אינו מאפשר יכולת הסקה סטטיסטית ויכולת הכללה.

המגבלה השנייה היא קשורה בעצם היותי שייכת לקבוצה התרבותית אותה אני חוקרת ("complete member researcher"), לעובדה זו יתרון רב מעצם היכרותי עם החברה הנדונה, השיח והמושגים. אך, עם זאת, הכרות זו יכולה לגרום להטיית ממצאי המחקר על ידי פרשנויות אישיות מתוך חוויותיי האישיות.

מגבלה נוספת קשורה בעצם העיסוק בנושא שיש עליו טאבו חזק כל כך. אין ספק כי ישנם רבדים ועומקים שאליהם לא יכולתי כחוקרת להיכנס עם מרואיינות מסוימות למרות שחשתי שהם יכולים לשפוך אור על שאלות אותם אני שואלת במחקר.

המגבלה האחרונה קשורה במידת הייצוג של המרואיינות את החברה הדתית על כל גווניה ותתי זרמיה. מפאת היותו מחקר איכותני, היותו מדגם קטן מאוד והיות המחקר ראשוני מאוד באופיו לא ניתן היה להיכנס לפרטי ההבדלים בין הזרמים השונים, המנהגים השונים והחוויות השונות.

תרומת המחקר :

התרומה המרכזית של מחקר זה טמונה בעצם העלאת סיפור חוויותיהן של נשים אלו בהקשר של מיניות וגוף אל התודעה האקדמית והציבורית. נושא זה שהושתק במשך תקופה ארוכה כל כך מקבל בעזרת מחקר זה במה ומקום. מחקר זה מאפשר לחוויות אלו לצאת מן המרחב הפרטי, משנים של הצנעה, הסתרה והשתקה אל המרחב הציבורי שם הנושא יעלה אל שולחן הדיונים על ידי אנשי החינוך, הדת, הטיפול והנשים עצמן.

הקווים המשותפים להתמודדות של הכלות שהותוו במחקר זה יכולים להוות בסיס להעשרת תוכניות לימוד בחינוך לחיי משפחה, שיפור הדרכת הכלות ושינוי אופי ספרי ההדרכה לזוגות צעירים. על בסיס מחקר זה ניתן לבנות ולהציע סדנאות, הרצאות והדרכות לנשים נשואות המחפשות מידע על מיניות ולא מוצאות אותו במקומות אחרים.

החשוב מכל הוא שמחקר זה נותן לגיטימציה לנשים עצמן לפנות לעזרה, לחפש מידע ולשאוף לשיפור חייהן בתחומים של הגוף והמיניות.

הצעות למחקר עתידי :

מחקר זה הינו מחקר ראשוני הבוחן את חוויות התמודדותן של נשים דתיות עם מיניות וגוף לאחר החתונה. מאחר וזהו מחקר ראשוני בלבד המעלה נושאים רבים ומורכבים יש צורך במחקר גדול ומקיף שיוכל להרחיב את הנושאים שעלו כאן בצורה עמוקה יותר. המלצתי היא לערוך מחקר שישלב בין מחקר איכותני, כפי שנעשה כאן, שבו יסופרו חוויותיהן של הנשים מנקודת מבטן כך שניתן יהיה לרדת לעומק מורכבותן ובין מחקר כמותני שיקיף מדגם רחב ומייצג שיוכל לתת תמונה רחבה של היקף התופעה.

שאלה נוספת שיש לבחון בעקבות מסקנות מחקר זה היא שאלת ההבניה של הנישואין בקרב מתבגרות דתיות-לאומיות ואת מידת מוכנותן לנישואין בגיל צעיר.

בנוסף יש לבחון את שאלות מניעת ההיריון ותכנון המשפחה מנקודת מבטן של הנשים הדתיות לאומיות. הצעה נוספת היא לערוך מחקר שישחזר את מחקרם של לבינסקי (Labinsky et al., 2009) ואחרים על מידת שביעות הרצון של נשים אורתודוקסיות מחיי הנישואין לאור הלכות טהרת המשפחה בארץ. מחקרם של לבינסקי ואחרים (שם) נערך בארה"ב, מעניין לבחון את אותן שאלות בישראל ולעמוד על ההבדלים בין האוכלוסיות.

6. רשימת מקורות :

אבינר, ש. (1983) *פרקי אהבה בין איש לאשתו*. דפוס הנח"ל, ירושלים.

אבינר, ש. (1984) *עצם מעצמי בניך כשתילי זיתים*. הוצאת "נחלה", ירושלים.

אדמנית, ב. (2000) *חינוך הבת – מסרים גלויים ומסרים סמויים*. בתוך: *האישה ביהדות - אתגרים בחינוך הבת הדתית בעידן המודרני, קובץ דיונים מ"ס 3*, ע"מ 42-44. המרכז לחקר האישה ביהדות ע"ש פניה גוטספלד ואוניברסיטת בר אילן.

אדמנית, ב. ווסרמן, נ. (2005) *סדר נשים – האישה במשפחה ובחברה לאור המקורות*. הוצאת מכללת תלפיות, ירושלים.

אונטרמן, א. י. (1975) *טהרת המשפחה והיקף השפעתה*. הוצאת "טהרת המשפחה", ירושלים.

אייזנברג, י. (2004) *על מטענה הרוחני של בוגרת החינוך הדתי*. סופרים וספרים, הצופה, 17.6.2004.

אלאור, ת. (2006) *מקומות שמורים: מגדר ואתניות במחוזות הדת והתשובה*. הוצאת עם עובד, תל אביב.

אליהו, מ. (1986) *דרכי טהרה*. הוצאת "סוכת דוד", ירושלים.

אלמוג (2004) *פרידה משרוליק, שינוי ערכים באליטה הישראלית*. הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה וזמורה-ביתן, חיפה ואור יהודה.

אמיר, ד. העליון, ה. שושי, נ. מאור, מ. (2009) להיות עם (לימודי מגדר) להרגיש בלי (גוף): נוכחותו הנעלמת של הגוף בלימודי המגדר בישראל. הרץ-לזרוביץ, ר. ואופלטקה, י. (עורכים) *מגדר ואתניות בהשכלה הגבוהה בישראל*. הוצאת פרדס, חיפה.

אמיר, ד. (2009) דחיקתו של הגוף (המטריאלי) מהדיון הסוציולוגי כאחד ממאפייני מקומיותה של הסוציולוגיה הישראלית. *סוציולוגיה ישראלית*, י"א (1) ע"מ 7-12.

אנגלברג, א. ונוביס-דויטש, נ. (2010) הסרת הקסם מהאהבה הרומנטית והשבתו לחיק המשפחה: ספרי הדרכה דתיים לזוגיות בהתמודדות עם "אתגרי תרבות המערב". *סוציולוגיה ישראלית*, י"ב (1) ע"מ 111-133.

אנסלר, א. (2001) *מונולוגים מהואגינה*. שמעוני הוצאה לאור, נתניה.

ארנן, כ. מימוני, ז. שדמי, ח. ושכטר, מ. (1997) *כישורי חיים: כישורים, נושאים התפתחותיים ומניעתיים*. הוצאת משרד החינוך, המנהל הפדגוגי, מעלות.

בוצר, ש. (2011) *מים אחרים. 'נשים', מקור ראשון (75) ע"מ 36-40*.

ביטמן, א. ובייט-מרום, ר. (1992) *אישיות: תיאוריה ומחקר*. הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, רמת אביב.

בן זאב, א. (1998) *ישר מהלב: רגשות בחיי היומיום*. זמורה-ביתן, תל אביב.

בן ציון, י. ושיבר, א. (2004) המין והאישה. *הרפואה*, 143 (וי) 417-419.

בקון, ב. (2010) *עיצוב זהות מגדרית: המקרה של תוכניות לימודים בנושא נישואין ומשפחה*.

הרצאה במסגרת כנס "מגדר וזהות יהודית", אוניברסיטת בר אילן, 2-3.7.2010.

- ברי, כ. וטרדר, ת. (1998) *חברות: על הקשר המיוחד הזה*. הוצאת מטר, תל אביב.
- ברמן, ע. (1990) *תיאוריות על האישיות. מבוא לפסיכולוגיה*. הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, תל אביב.
- גבתון, ד. (2001) *תיאוריה המעוגנת בשדה, בתוך: נ' צבר בן-יהושע (עורכת), מסורות וזרמים במחקר האיכותי*. דביר, גני אביב-לוד.
- גרוס, ז. (2006) *התבנית הנפשית הנשית הנאלמת של בוגרות החינוך הממלכתי הדתי בישראל. תרבות דמוקרטית (10) ע"מ 97-133*. אוניברסיטת בר אילן, רמת גן.
- גרפילד-ברבאק, ל. (1986) *לעצמך – מיניות האישה*. הוצאת זמורה – ביתן, תל אביב.
- הטב-בלום, ק. (2009) *השתיקה אינה יפה להם, קשיים בתפקוד המיני בקרב בני זוג נשואים*. כהן, ט' (עורכת). *להיות אישה יהודיה*. ירושלים: קולך.
- הייט, ש. (1991) *נשים ואהבה, מהפכה בהתהוותה*. למקסוול – מקמילן – כתר, ירושלים.
- הלוי ואזנר, ש. (1999) *שיעורי שבט הלוי – הלכות נידה*. מכון מעינות הלוי, בני ברק.
- העליון, ה. (2007) *גן נעול, חוויות הגוף, הזהות והרגש של נשים מטופלות פוריות בישראל*. פרדס, חיפה.
- הרטמן, ט. (2003) *כיסוי וגילוי באישה. דעות (17) ע"מ 6-11*. הוצאת נאמני תורה ועובדה ומרכז יעקב הרצוג.

וולפסון, נ. (2009) 'לקראת כלה לכו ונלכה' – דגשים בהדרכת כלות. כהן, ט' (עורכת). *להיות אישה יהודיה*. ירושלים: קולך.

וייסטיין, נ. (1991) דוחו"ת הייט: תרשים של מהפכה בהתהוותה. הייט, ש. (עורכת) *נשים ואהבה, מהפכה בהתהוותה*. למקסוול – מקמילן – כתר, ירושלים.

וילק, ש. (2010) *חינוך לחיי משפחה בבתי הספר – הצעה אלטרנטיבית*. דעות (48) ע"מ 5-8. הוצאת נאמני תורה ועבודה ומרכז יעקב הרצוג.

וינברג, ד. (2000) *הבדיקה הגניקולוגית: גוף, תרבות ופרשנות בחוויותיהן של נשים ישראליות*. עבודה לשם קבלת תואר מוסמך. האוניברסיטה העברית, ירושלים.

ורטהיימר, ה. (2003) *יסוד הטהרה*. המכון לטהרת המשפחה, בני ברק.

חדד, א. (2002) על האישה ככלי אין חפץ בו, חינוך לחיי משפחה על פי המהדורה המחודשת של בית נאמן. *בשדה חמד (4)*.

יוסף, ע. (1988) טהרת הבית. הוצאת יחוה דעת, ירושלים.

ינאי, נ. (1992) קווים להבנת החקירה המדעית פמיניסטית. *פסיכולוגיה, ג', ע"מ 13-20*.

כהנא, ק. (1973) *טהרת בת ישראל*. הוצאת פלדהיים, ירושלים.

לאנג, ג. א. (1991) כימוי של רגשות: הערות מתודולוגיות על הטריולוגיה של דוחו"ת הייט. הייט, ש. (עורכת) *נשים ואהבה, מהפכה בהתהוותה*. למקסוול – מקמילן – כתר, ירושלים.

לוי, ש' (2003), *שערי אורה – הלכות נידה*, אלון שבות.

- לירוי, מ. (1997) *הנאות: האמת על מיניות האישה*. הוצאת הד ארצי, אור יהודה.
- למיש, ד. (2006) *לגדול עם הטלויזיה: המסך הקטן בחייהם של ילדים ובני נוער*. האוניברסיטה הפתוחה, רעננה.
- מאלווי, ל. (2007) *עונג חזותי וקולנוע נרטיבי*. בתוך: ד. באום (עורכת), *ללמוד פמיניזם: מקראה*, הקיבוץ המאוחד. (נדפס לראשונה בשנת 1975)
- מילט, ק. (2006, 1970): *תיאוריה של פוליטיקה מינית*. בתוך: דלית באום ואחרות (עורכות), *ללמוד פמיניזם: מקראה*. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- מלאך-פיינס, (1998) *פסיכולוגיה של המינים*. האוניברסיטה הפתוחה, רמת אביב.
- מסטרס, ו. ה. וגיונסון ו. (1987), *מין ואהבה*, זמורה ביתן, תל אביב.
- מרדכי, א. (1986) *דרכי טהרה*. הוצאת "סוכת דוד", ירושלים.
- מקינן, ק. (2006, 1990) *מיניות, פורנוגרפיה ושיטה*, בתוך: דלית באום ואחרות (עורכות), *ללמוד פמיניזם: מקראה*. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- נריה, ר. (1989) *מול מבוכת המתירנות*. בית אל: ספריית בית אל.
- סטולמן, א. א. (2004) *טהרת המשפחה הדתית לאומית*. *אקדמות*, י"ד ע"מ 219-255.
- סמט, ב. (2005) *תפיסות מתנכים דתיים בנושא "חינוך לחיי משפחה"*. עבודה לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה. האוניברסיטה העברית, ירושלים.

פאוסט, י. (ללא תאריך) "עת דודים". ללא הוצאה לאור.

פיוטרקובסקי, מ. (2010) אמנות בניית המשפחה: על בניית משפחה, חינוך למיניות ותכנון המשפחה. דעות (48) ע"מ 23-26. הוצאת נאמני תורה ועבודה ומרכז יעקב הרצוג.

פרידמן, א. (1982) נשים במלכוד. הוצאת הקיבוץ המאוחד, תל אביב.

פרידמן, ל. (2007) "המין השני" – סימון דה בובואר והפרובלמטיות של אי-השוויון בין המינים. בתוך: ניצה ינאי ואחרות (עורכות), דרכים לחשיבה פמיניסטית. הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, רעננה.

פרל אולשוונג, ד. (2007) התמודדות עם שינוי ומצבי לחץ: מדיניות החינוך המיני בישראל. עבודה לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה. האוניברסיטה העברית, ירושלים.

צבר בן-יהושע, נ. (1990) המחקר האיכותי בהוראה ובלמידה. מודן, תל אביב.

קחת, ב. (2010) חינוך לחיי משפחה – המצב הנוכחי. דעות (48) ע"מ 6-9, הוצאת נאמני תורה ועבודה ומרכז יעקב הרצוג.

קורן, ר. (2002) הקשר הזוגי- הגלוי והסמוי בחיינו הזוגיים. חולון, אח.

קנוהל, א. (2003) איש ואישה, זכו שכינה ביניהם, פרקי הדרכה לחתן ולכלה. מכון שילובים, ישיבת הקיבוץ הדתי, עין צורים.

קנוהל, א. (2003) "עת דודים" – הדרכה לחיי אישות על פי המקורות, מכון שילובים, ישיבת הקיבוץ הדתי, עין צורים.

קפלן, ד. (2010) בחזית המחקר, הסוציולוגיה של המיניות. *פקפוק* (20), האוניברסיטה העברית, ירושלים.

קפלן, ק. (2007) *בסוד השיח החרדי*. מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, ירושלים.

רוזן, ש. (2009) המצוי והרצוי בהדרכת כלות. כהן, ט' (עורכת). *להיות אישה יהודיה*. ירושלים: קולך.

רוזנהיים, א. (2003). *תצא נפשי עליך - הפסיכולוגיה פוגשת ביהדות*. תל-אביב: ידיעות אחרונות, ספרי חמד.

רוקס, ס. (2000). העצמי החברתי. בתוך א. נדלר (עורך) *פסיכולוגיה חברתית*, יחידה 3. תל-אביב: הוצאת האוניברסיטה הפתוחה.

רפפורט, ת. (1999) ההבניה הפדגוגית של אישה מסורתית בעידן המודרניות: מחקר אתנוגרפי של "שיעור קדושה". *מגמות ל"ט* (3) ע"מ 492-516.

רפפורט, ת., פנסו, ע. וגארב, י. (1995) "זה דבר חשוב בארץ ישראל לתת לציבור נערות ציוניות דתיות תורמות ללאום". תיאוריה וביקורת, 7 ע"מ 223-234.

שגיא, א. (2006) האורתודוקסיה כבעיה. בתוך: י' שלמון, א' רביצקי וא' פרויגר (עורכים), *אורתודוקסיה יהודית: היבטים חדשים*. ירושלים: מאגנס.

שוורצולד, י. שגיב, ל. ושגיא, ג. (1996) *פסיכולוגיה חברתית*. הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, רמת אביב.

שולמן (2010) בודקת הטהרה האומנם הפיתרון המושלם?! נדלה ב-15 לפברואר, 2011. מאתר

מקווה.נט: <http://www.mikve.net/content.asp?PagelId=597>

שונברון, מ. (2011) הריון ולידה והשפעתם על מיניות האישה והזוג. הרצאה במסגרת קורס "מיניות", טובים השניים – צהר, 22.2.2011.

שטיינברג, א. (1983) השקפת היהדות על החיים המיניים. ספר אסיא (4). הוצאת ראובן מס, ירושלים.

שכטר, א. (2000) התפתחות זהות קוהרנטית במצב קונפליקטואלי: התפתחות דתית ומינית בקרב צעירים אורתודוקסים מודרניים. עבודה לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה. האוניברסיטה העברית: ירושלים

שקדי, א. (2003) מילים המנסות לגעת. הוצאת רמות, אוניברסיטת תל אביב.

שרצקי-אלמליח, ל. ורביב, א. (2009) מוכנה, מגורה, גוהרת, גומרת. נדלה ב-18 לפברואר, 2011

מאתר 'מקו': http://www.mako.co.il/women-sex_and_love/sex/Article-74d62fcb4dc7e11004.htm

ששון-לוי, א. (2000) כינון זהויות מגדריות בצבא הישראלי. עבודה לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה. האוניברסיטה העברית בירושלים.

ששון-לוי, א. (2001) חתרנות בתוך דיכוי: כינון זהויות מגדריות של חיילות בתוך תפקידים "גבריים". בתוך: עצמון, י. (עורכת) התשמע קולי? ייצוגים של נשים בחברה הישראלית. הוצאת מכון ון-ליר והקיבוץ המאוחד, ירושלים.

אתר משרד הדתות – www.dat.gov.il

Apple, A. (2000) Cultural politics and the text. Official Knowledge, 2nd edn,
.London: Routledge, pp. 42–60

Ausubel, D. P. (2002) Theory and problems of adolescent development.
.Juniverse

Avishai, O. (2006) *Modesty, Purity and Jewish Women's Bodies: Pedagogical
Objects, Performative Subjects, and the Problem of Feminism*. Paper
presented at the annual meeting of the American Sociological Association,
.Montreal Convention Center, Montreal, Canada

Baumeister, R. F. (2001) *Social psychology and human sexuality: essential
.readings*. Psychology press, Philadelphia

Ben-Asher, R. (1987) *Loneliness: The relation between causal attributions of
.blame and coping strategies*. Bar-Ilan university, Ramat Gan

Benovitz, M. (2006) A Lifetime Companion to the Laws of Jewish Family Life,
and: Man and Woman: Guidance for Newlyweds (review). *Nashim: a journal
of Jewish studies and gender issues*, 12 pg. 309-329. Indiana university pres

Bourdieu, P. (1996) Understanding, *Theory, Culture & Society*, 13 (2).

Brothers, J. (1984) *What every woman ought to know about love and marriage*. Simon & schuster publish.

Brown, L. M. & Gilligan, C. (1992) *Meeting at the crossroads: women's psychology and girl's development*. Harvard university press, Cambridge, .Mass

Carter, J. B. (2001) Birds, Bees, and Venereal Disease: Toward an Intellectual History of Sex Education. *Journal of the History of Sexuality*, Vol. .10 (2) pg. 213-249. University of Texas Press

Costos, D. Ackerman, R. & Paradis, L. (2002) Recollections of Menarche: Communication between mothers and daughters regarding menstruation. *Sex roles*, 46 (1-2). pg. 49-59.

De Paulo, B. M. (1983) Perspectives on help seeking. In B/ M De Paulo, A. Nadler & J. P. Fisher (Eds.) *New directions in helping* (2). N.Y.: Academic press.

DeLamater, J. (1985) Gender difference in sexual scenarios. In K. Kelley (Ed.) *.Females, Males and sexuality*. Albany: State university of New York press

Donovan F. (1992) *Sex Education in American Schools, Progress and .Obstacles, U.S.A. Today*

Ellis, C. & Bochner, A. (2000) Auyoethnography, personal narrative, reflexivity, in: Denzin, N., Lincoln, Y. (eds.), *Handbook of qualitative research*. Sage publication, Thousand, CA

Feldman, D.M. (1974) *Marital Relations, Birth Control and Abortion in Jewish Law*. Schocken, New York

Feldman, P. (1992) Sexuality, birth control and childbirth in orthodox Jewish tradition. *Can med association journal*, 146 (1) pg. 29-33.

Fine, M. (1988) Sexuality, schooling and adolescent female: The missing discourse of desire. *Harvard educational review*, 58 (1) pg. 29-53.

Friedan, B. (1975) *The feminine mystique*. Harmondsworth: Penguin books.

Gilligan, C. (1992) "The Harmonics of Relationship". In: Mykel Brown, L & Gilligan, C (Eds.) *Meeting at the Crossroads: Women's Psychology and Girl's Development*. Cambridge: Harvard University Press, pp.18-41.

Guba, E. G. & Lincoln, Y. S. (1994) Competing paradigms in qualitative research, in: N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (eds.) *Handbook of qualitative research*. Sage publication, London

Hartman, T. & Marmon, N. (2004) Lived regulations, systematic attributions. Menstrual separation and the ritual immersion in the experience of orthodox Jewish women. *Gender & society* 18 (3) pg. 389-408.

Hartman, T. & Samet, B. (2007) Uncovering private discourse.: Teachers' perspective of sex education in Israeli religious Jewish schools. *Curriculum Inquiry*, 37 (1) pg. 71-95. Ontario institute for studies in education of the university of Toronto.

Harvey, J. H., Flanary, R. & Morgan, M. (1986) Vivid memories of vivid loves gone by. *Journal of social and personal relationships*, 3, pg. 359-373.

Kvale, S. (1996) *Interviews: An introduction to qualitative research interviewing*. Sage publication, Thousand Oaks, CA

Labinsky, E., Schmeidler, J., Yehuda, R., Friedman, M. & Rosenbaum, T. Y. (2009) Observant Married Jewish Women and Sexual Life: An Empirical Study. *Conversations*, 5

Marvan, M. L. & Bejanaro, J. B. (2005) Premenarcheal Mexican girls' and their teachers' perceptions of preparation students receive about menstruation at school. *The journal of school health*, 75 (3) pg. 86-89.

McMaster, J. K, Cormie, K. & Pitts, M. (1997) Menstrual and premenstrual experiences of women in a developing country. *Health care women international*, 18 (6) pg. 533-541.

Mendlinger, S. & Cwikel, J. (2006) Learning about menstruation: Knowledge acquisition and cultural diversity. *The international journal of diversity*, 5 (3).

Mendlinger, S. & Cwikel, J. (2006) Health behaviors over the life cycle among mothers and daughters from Ethiopia. *Nashim: a journal of Jewish studies and gender issues*, 12, pg. 57-94. Indiana university press.

.Millet, K. (1971). *Sexual politics*. New-York: Avon Books

Mishler, E. (1986) *Research interviewing: Context and narrative*. Harvard university press, Mass.

Nadler, A. (1986) Self esteem and the seeking and receiving of help: Theoretical and empirical perspectives. In B. Maher & W. Maher (Eds.), *Progress in experimental personality research* (14). New York: Academic Press.

Oakley, A. (1981) "Interviewing Women: a contradiction in terms". In: Roberts, ..H. *Doing Feminist Research*. London: Routledge

Offer, D. & Schonert, K. A. (1992) Special article – Debunking the myths of adolescence: finding from recent research. *Child and adolescent psychiatry*, 31 (6) pg. 1003-1014.

- Ogden, G. (2006) *The heart & soul of sex: Making the ISIS connection*.
 .Boston, MA, US: Trumpter books
- Patton, M. Q. (1990) *Qualitative evaluation and research methods*. Sage
 .philosophical library, London
- Pistella, C. L. & Bonati, F. A. (1999) Adolescent Women's Recommendations
 for Enhanced Parent-Adolescent Communication About Sexual Behavior.
Child and adolescent social work journal, 16 (4) pg. 305-315.
- .Richardson, D. (2000) *rethinking sexuality*. Sage publications, London
- Ribner, D. S. & Rosenbaum, T.Y. (2005) Evaluation and treatment of
 unconsummated marriage among orthodox Jewish couples. *Journal of sex &
 .marital therapy*, 31 pg. 341-353.
- Ribner, D. S. & Rosenbaum, T.Y., (2007). Classical Jewish Perspectives on
 Sex. In Kuriansky, J. (Series Ed.), Tepper, M. S., Owens, A.F. (Vol. Eds.).
Sex, Love, and Psychology: Sexual Health, Moral and Cultural Foundations,
 .3. Westport, CN: Praeger
- Rosenthal, G. (1993) Reconstructing of life stories: Principles of selection in
 generating stories for narrative biographical interviews. *Narrative study of
 lives*, 1. pg. 59-91.
- .Segal, L. (1994) *Straight Sex: The Politics of Pleasure*. Virago: London

Seidman, S.(2003) *The Social Construction of Sexuality*. New York: W.W. Norton & Company.

Sprecher, S., Barbee, A. & Schwartz, P. (1995) "was it good for you too?" Gender difference in first sexual experiences. *Journal of sex research*, 32. pg. 3-15.

Strauss, A. & Corbin, J. (1990) *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques*. Sage publications, Newbury Park, CA

Thompson, S. (1990) Putting a big thing into a little hole: Teenage girl's accounts of sexual initiation. *The journal of sex research*, 27. pg. 341-361.

Tolman, D. (1994). Daring to desire: Culture in the bodies of adolescent girls. In J. Irvine (Ed.). *Sexual cultures and the construction of adolescent identities*. Philadelphia, PA: Temple University Press, 250-284

Turner, B. S. (1991) Recent developments in the theory of the body. In M. Featherstone et al. (Eds.) *The body*. London: Sage.

Viorst, J. (2002) *Grown-up marriage*. Free press, New York

Zalcborg, S. (2009) Channels of information about menstruation and sexuality among Hasidic adolescent girls. *Nashim: a journal of Jewish studies and gender issues*, 17. Indiana university press. Pg. 13-34

Zimmerman, D. (2006) *A lifetime companion to the laws of Jewish family life*.

Urim publications. Jerusalem – New – York.

Abstract:

For many women the wedding constitutes a reference point. For religiously observant women in general, and national-religious women in particular, this reference point is most significant, because it's constitutes a critical stage in the passage from being single to marriage that encompasses corporeal and sexual requirements that they were previously unfamiliar with. This work is concerned with listening to the experience of the women and analyzing how they cope with their sexuality and body during this timeframe, given the education on which they grew up.

General research on the subject of sexuality and the body has received impetus in recent years. However in national-religious society the subject is still considered taboo and best "kept under wraps". Very few studies on this topic exist and these include studies on education for conjugal life, literature on sexual counseling and studies dealing with diverse aspects of the family purity laws and their impact on women. A study dealing with diverse struggles arising as a result of the sharp transition from life as a single to life as a couple in this society has yet to be written, and this work is intended to fill the vacuum.

The theoretical background:

The theoretical survey of this work lays the foundations for a study on sexuality and the body in Jewish religiously observant society. The first chapter deals with the development of research on sexuality and the body and the way it was impacted by feminist research. The subsequent chapter deals

with the Jewish outlook on sexuality and the body. Later on the survey deals with the extant sources of knowledge on sexuality and the body available to women in general and religiously observant women in particular in the contemporary era. One can point to three major foci of knowledge that prepare the religiously observant woman for her wedding day: The first, educational lessons on family life that are offered in the 12th grade. In general, these lessons primarily provide background on the religious laws of family purity and via them they transmit religious society's position on the woman's status in marriage.

The second is religious counseling literature and sexual counseling written for religiously observant couples. These are books that were written by rabbinical authorities that view marital relations as an integral part of the couple's sanctified life. The third, counseling for brides is provided to the young brides prior to their wedding with a view to preparing them for observing the laws of family purity on the one hand and the sexual experience on the other hand. The chapter summing up the theoretical background surveys how religiously observant women cope with their body and sexuality in the currently available research

The research design:

The research is qualitative research based on the semi structured interview. Ten religiously observant women who were educated in the state-religious educational stream and who have been married between a year and a half to 6 years, were interviewed. The interviews were conducted at their home, after all details of the research were explained to them.

Findings:

From an analysis of the interviews three major topics emerge that I divided into three sections. The first section deals with the bride's coping around the time of the wedding -- before it, on the wedding night and afterwards. The second section deals with the experiences of the body, sexuality, the conduct of sexual intercourse and sexual satisfaction. The third section deals with how women cope with the various laws of family purity. From the analysis a picture of the cognitive dissonance engendered by the sharp transition from life as a single, emphasizing chastity and concealment to a life where the body and sexuality occupy an important role, emerges.

This work innovates by discussing the "work in progress on identity" that the bride must perform. It would appear that the crisis following marriage is an identity crisis that is created due to the conflict between an identity acquired by the women during adolescence that corresponds to the dictates of national-religious society on modesty and sexuality and the identity that compels a married woman to be familiar with her body and sexuality and know how to use them.

After the marriage she is required to reformulate the familiar components of her identity with the new components into a single coherent identity. Hitherto, the research has engaged in raising various difficulties inherent in coping with a sharp transition. This work argues that we are dealing with an identity crisis that requires tools and knowledge that are not always provided a woman in anticipation of her marriage an

This thesis was written under the supervision of Prof. Tova Cohen and Dr. Ronit Irshai, the interdisciplinary program for high degrees in gender studies, Bar Ilan University.

Bar-Ilan University

**The Coping of Orthodox Women with Body and
Sexuality after Marriage**

By

Michal Prins

Submitted in partial fulfillment of the requirements for the Master's
degree in the interdisciplinary program for high degrees in gender
studies, Bar Ilan University

Ramat Gan, Israel

2011